

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

ÇALIŞMA KİTABI I

Osmanlı İmparatorluğu

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

Osmanlı İmparatorluğu

Özgün başlık: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, The Ottoman Empire, Thessaloniki 2005.

Dil Editörü: Dr. Selçuk Erez

Düzeltilen: Niyal Akmanalp

Tasarım (Türkçe Uygulama): APA Tasarım Yayıncılık ve Baskı Hizmetleri A.Ş., İstanbul Türkiye

Baskı: Petros Ballidis and Co., Atina, Yunanistan

Baskı adedi: 1000

Ortak Tarih Projesi Yönetim Kurulu'na karşı sorumlu CDRSEE Raportörü: Costa Carras

İcra Direktörü: Nenad Šebek

Program Direktörü: Corinna Noack-Aetopulos

Proje Koordinatörleri: George Georgoudis ve Biljana Meškovska

Ortak Tarih Projesi'nin Türkçe basımın yayına hazırlanmasındaki düşünsel ve mesleki katkılarından dolayı Dr. Selçuk Erez'e en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Türkçe basımın sponsorları:

Özgün İngilizce basımın sponsorları: ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Uluslararası Gelişme Kurumu (USIAD), Almanya Dışişleri Bakanlığı, Güney Avrupa İstikrar Pakti (SPC).

Yasal Uyarı: Bu kitapta kullanılan tanımlamalar ve materyalin sunuluşu, yayıncı (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe – Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi) ya da sponsorlar (ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Uluslararası Gelişme Kurumu, USIAD, Almanya Dışişleri Bakanlığı, Güney Avrupa İstikrar Pakti ve UNDP) tarafından bir görüş bildirimi anlamını taşımamaktadır. Kitapta yer alan görüşler yazarların kendilerine aittir ve her zaman CDRSEE ve sponsor kuruluşların görüşleriyle örtüşmeyebilir.

Yayın hakkı: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe - Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Selanik, Yunanistan

tel.: +30 2310 960820-1, fax: +30 2310 960822

email: info@cdsee.org, web: www.cdsee.org

ISBN SET: 978-960-88963-2-1

ISBN: 978-960-88963-3-8

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

ÇALIŞMA KİTABI 1

Osmanlı İmparatorluğu

Editörler: HALİL BERKTAY ve BOGDAN MURGESCU

Dizi Editörü: CHRISTINA KOULOURI

Türkçe Editörü: HAYRETTİN KAYA, MUTLU ÖZTÜRK

Türkçe'ye Çeviren: HASAN TAHSİN ÖZKAYA

Center for Democracy and
Reconciliation in Southeast
Europe
www.cdsee.org

Selanik 2008

ÖNSÖZ

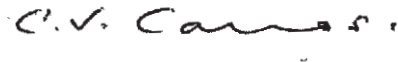
Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi Yönetim Kurulu, sıkı çalışmalarıyla bu Tarih Çalışma Kitapları'nın tamamlanmasını sağlayan kişilere içtenlikle teşekkür eder.

Çok önemli bir katkı Prof. Christina Koulouri'den (Genel Koordinatör ve Dizi Editörü) gelmiştir; koordinasyon ve liderlik alanlarında onun yoğun emeği, uzmanlığı, birikimi ve ayrıca kişisel tutkusu olmasa, projeyi bitirmek imkansız olurdu. Dört Çalışma Kitabı'nın altı editörünün; Prof. Halil Berktaş ve Prof. Bogdan Murgescu (Osmanlı İmparatorluğu), Dr. Mirela Luminita Murgescu (Güneydoğu Avrupa'da Uluslar ve Devletler), Prof. Valery Kolev ve Prof. Koulouri (Balkan Savaşları) ve Kresimir Erdelja 'nın (İkinci Dünya Savaşı) yorulmak bilmez çabaları ve kendilerini bu işe adanmaları, son iki buçuk yıldaki birçok engelle rağmen şu anda önünüzde duran Çalışma Kitapları'nın tamamlanmasını sağladı. Kurul, samimi işbirlikleri ve yılmak bilmez çabaları için hepsine minnettardır.

Bundan başka, bu çalışma kitaplarında yer alan malzemeleri bularak katkıda bulunan herkese teşekkürü bir borç biliriz – on bir Güneydoğu Avrupa ülkesinden 14 kişi. Onlara burada yer alan metinleri ve görselleri bulmak için ulusal arşivlerde, kütüphanelerde ve bireysel koleksiyonlarda harcadıkları saatler için içtenlikle teşekkür ediyoruz. Büyük bir şükran borcu da Çalışma Kitapları'nın hazırlanması sırasında onları değerlendirmek ve eleştirmek için atölye çalışmalarına katılan tarih öğretmenlerine. Ayrıca projenin başlangıç tarihi olan 1998'den beri bu projede yer almış olan CDRSEE'nin Tarih Eğitimi Komitesi üyelerini de anmak isteriz.

Prof. Robert Stradling, Prof. Maria Todorova, Prof. Peter Vodopivec ve Ivan Vejvoda dört Çalışma Kitabı'nın hepsinin içeriğini gözden geçirip yorumlayarak kitapların tutarlı ve dengeli hale getirilmesine önemli bir katkıda bulundular.

Son olarak, başlangıcından gerçekleştirilmesine kadar bütün projeye inanan, katkıda bulunan ve onu destekleyen CDRSEE çalışanlarına çok teşekkürler.

Costa Carras

Ortak Tarih Projesi Yönetim Kurulu Raportörü

Bu projenin gerçekleşmesinin en başta gelen sebebi Costa Carras'ın verdiği ilhamdı. Onun kendini bu işe vakfetmesi ve bitmez tükenmez enerjisi bu yenilikçi çalışmayı mümkün kıldı. Proje'yi yönettiği ve Kurul adına kitapları gözden geçirdiği için ona gerçekten borçluyuz.

Merkez'in 'Modern Güneydoğu Avrupa Tarihi Öğretimi' Projesi adı verilen bu girişimi Birleşik Devletler Uluslararası Gelişim Ajansı (USAID) ve Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından cömertçe desteklenmiştir; çok önemli maddi destekleri için her ikisine de teşekkür borçluyuz. Bu kurumlarda işbirliği yaptığımız kişiler bize yardım etmeye ve bizi olumlu biçimde desteklemeye daima istekliydiler. Ayrıca, Ortak Tarih Projesi'nin ilk destekçisi olan ve tarih çalışma kitapları için zemin hazırlayan *Birleşik Krallık Dış İşleri ve Milletler Topluluğu Ofisi*'ni de anmak isteriz. Bu girişimin önemini anlayan ve bizi destekleyen Dr. Erhard Busek'in ileri görüşlü liderliği yönetimindeki İstikrar Paketi'ne da teşekkür ediyoruz.

Sponsor şirketlere de ayrıca özellikle teşekkür ediyoruz, onların Merkez'e inancı ve cömert maddi destekleri olmasa, projemiz gerçekleşemezdi. Bu sponsorlar şunlardır: Coca-Cola, HBC, Hyatt Regency Selanik ve Titan S.A. Sponsorlarımızın ve bize fon sağlayanların desteği çalışanlarımızın ve Ortak Tarih Projesi'nde çalışan herkesin başarısını mümkün kıldı.

Özellikle Costa Carras'a teşekkür edilmelidir. En başta bu projenin meydana gelmesini sağlayan şey Costa Carras'ın verdiği ilhamdı ve onun kendini bu işe vakfetmesi ve tükenmez enerjisi, yukarıda ortaya konan katkıların sahiplerini bir araya getirerek bu yenilikçi projeyi mümkün kıldı. Ona gerçekten borçluyuz.

Richard Schifter
Yönetim Kurulu Başkanı

Projenin Takdimi

Güneydoğu Avrupa'da tarih öğretimi için alternatif eğitim materyallerinin geliştirilmesi iddialı ve zor bir girişimdir çünkü ortak geçmişin yorumlanması ve okullarda öğretildiği şekliyle tarihin içeriği, sadece komşu ülkeler arasında değil aynı ülke içerisinde bile şiddetli tartışmalara sebep olmaktadır.

Bununla birlikte son on yılda okul ders kitaplarını ve müfredatları analiz etmeye çalışan bütün araştırma projeleri, eğitimcilerin görüşleri ve Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki kamuoyu böyle bir yayına ihtiyaç olduğunu açıkça göstermiştir.

CDRSEE'nin Tarih Eğitimi Komitesi, Ortak Tarih Projesi üzerinde çalışmaya 1999'da başladı. İki dizi atölye çalışması düzenledikten ve iki yayın (*Teaching the History of the Southeastern Europe* ve *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*) ortaya çıkardıktan sonra Komite artık tarih eğitimindeki belli eksiklikleri, eğitim sistemlerinin farklı özelliklerini, merkezi yönetimlerin rolünü, eğitimcilerin dileklerini ve yenilikçi girişimler için faaliyet alanını belirleyebilecek duruma geldi.

Böylece, sorunları belirlemekten ve var olan durumun eleştirisini yapmaktan daha ileriye gitmeye ve tarih öğretimi üzerine pozitif bir tasarı hazırlamaya karar verildi. Bu tasarı küçük bir grup tarihçinin ortak bilgisinin ürünü değil, fakat Ortak Tarih Projesi'nin ilk iki aşamasına katkıda bulunmuş olan geniş bir ağın ürünü olacaktı. Her bir kitabı yapılandırmaktan ve belgelerin son seçimini yapmaktan sorumlu olan koordinatörler dışında her ülkeden, kitapların ilk planlanmasında karar verilen ilkelere göre belgeleri (metinler ve resimler) seçerek katkıda bulunan bir ya da iki kişi vardı. Üstelik burada son şekilleriyle sunulan kitaplar evvela taslak halindeyken geçen sene yapılan özel toplantılarda bu eğitim materyalinin tarih öğretmenleri tarafından kabul edilip edilmeyeceğini belirlemek için eğitimciler tarafından gözden geçirildi ve değerlendirildi. Son olarak, materyaller beş okuyucu tarafından yeniden gözden geçirildi – Costa Carras, Robert Stradling, Maria Todorova, Peter Vodopivec ve Ivan Vejvoda. Onların Güneydoğu Avrupa tarihinin çeşitli yönleri ve eğitimle ilgili meseleler hakkında sağladıkları katkılardan değerli bilgiler elde ettik.

Projenin tasarlanması aşağıdaki etkenlere dayandırıldı:

1. Farklı müfredatlar ve bütün ülkelerde yaygın olan, tarih öğretiminin etnisite merkezli taraflılığı;
2. Tarih ders kitaplarındaki değişikliklerin, Güneydoğu Avrupa'nın çoğu ülkesinde okul müfredatının içeriği ve kitaplar üzerinde sıkı bir kontrol uygulayan eğitim bakanlıklarına bağlı olduğu gerçeği;
3. Eğitimcilerin kolay ulaşabildikleri araçlarla öğretim yöntemlerini yenileme isteği;
4. Güneydoğu Avrupa'nın bütün ülkelerde kullanılabilecek tek bir ders kitabında tektip bir tarihini derlemenin mümkün olmadığı görüşü

Bütün bu sebeplerden dolayı var olan ders kitaplarını tamamlayıcı nitelikte, yazılı ve görsel belgelerden oluşan tematik kitaplar (çalışma kitapları) oluşturmanın en iyi yol olduğunu düşündük. Bunun için bu çalışma kitapları, ne şu anda sınıflarda kullanılan tarih ders kitaplarının yerlerini almayı amaçlamaktadır ne de 14. yüzyıldan günümüze Güneydoğu Avrupa tarihinin bütünsel bir anlatısını sağlamayı arzulamaktadır. Ancak bu çalışma kitaplarının bilişsel ve ahlaki hedefleri vardır ve bunlar tarih öğretimi için yöntemler ve araçlar önerirler. Bu kitaplar **içerikten ziyade bir yöntem dersi** aracılığıyla tarihin yeniden yazımını ileri sürerler.

Hedefler ve Seçimler

Bu eğitim materyalinin genel ve özel hedeflerini belirlemek ve konuların ve materyallerin son seçimleri için çıkış noktası, tarih öğretiminin durumunun gerçekçi bir değerlendirmesi ve ileri görüşlü bir yenilik kavramı idi. Önerilerimiz tarih alanındaki son bilgilere ve tarih öğretiminin yeniden şekillendirilmesi için çoğunlukla Avrupa’da yapılan benzer projelere dayanmaktadır.

Bunun için iki büyük değişim önerilmektedir:

Tarihyazını yaklaşımında değişim

- Okulda öğretilecek milli tarih **milliyetçi tarih olmamalıdır**. Okullarda egemen tarih anlayışının milli tarih olduğu ve komşu halkların tarihinin de etnisite merkezli bir bakış açısıyla öğretildiği gerçeklerini göz önüne alarak, milli tarihin yerini almayı önermiyoruz, ancak onun öğretilme biçimini değiştirmeyi teklif ediyoruz.
- Güneydoğu Avrupa’nın bölgesel tarihi kendi içine kapanık, ayrı bir tarih olarak değil, Avrupa ve dünya tarihinin bir parçası olarak görülmelidir. Bu ayrıca şu anlama gelir: Balkanların “kendine özgü” tarihsel evrimi görüşü, kalıpyargı içerdiği ve taraflı olduğu için en baştan reddedilmektedir.
- Ayrı ayrı her milletin tarihine ve bütün olarak bölgenin tarihine sürekli, homojen ve uyumlu bir tarihmış gibi muamele edilmemektedir. Ortak ve birleştirici unsurlar kadar bölünmeler, çatışmalar ve farklı bakış açılarının da altı çizilmektedir. Sahte bir uyum tablosu çizmek yerine, öğrencilere **farklılık ve çatışma** hakkında bir şeyler öğretmeye yarayacak yöntemleri işaret etmeyi tercih ediyoruz.

Eğitsel yaklaşımda değişim

- Bize geçmişimizi öğrenmemiz ve anlamamız için tarih öğretilmektedir. Eğer okullarda öğretilen milli tarihin ortak konusunun millet olduğu düşünülüyorsa, burada milletin tek olası kimlik olarak görülmemesi gerektiğinin anlatılması için bir girişimde bulunmaktadır. Öğrencilerden milletin ötesine geçmeleri, daha geniş ya da daha dar varoluşlarla kimliklerini saptamaları, **birbirini tamamlayan birçok kimliğin varlığını** kabul etmeleri istenmektedir. Erkek ya da kadın kimliği, yerel kimlik, bir futbol takımının taraftarı kimliği ya da Avrupalı kimliği bir arada var olabilecek kimliklere örnekler olarak gösterilebilir – elbette onlara sahip birey için eşit önemde olmaksızın. Böylece; geçmişin ufuklarının siyasi coğrafyanın sınırları ötesine açılmasıyla, öğrenciler kendilerini daha iyi tanımaya davet edilir.
- **Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi** tarih öğretiminin başka bir önemli hedefidir. Bu hedef en etkili şekilde aynı olayın farklı versiyonlarını ortaya koyan şahitliklerin kullanımıyla gerçekleştirilebilir, tek başına onların varlığı biricik ve özel bir gerçeğin kesinliğini sarsar.
- Tarihsel kaynaklarla çalışarak **tarihçilerin işlerinin anlaşılması** amaçlanmaktadır. Tarihsel bir belgenin farklı yorumlara açık olabileceğinin farkına varmak öğrenciler için önemlidir. Ancak bu o belgenin daima bilinçli bir biçimde çarpıtılıp kötüye kullanıldığı anlamında gelmez.
- Tarih öğretimi aracılığıyla öğrenciler insan eylemlerini değerlendirme ve **ahlaki muhakemeler yapma** becerilerini kazanmalıdırlar. Eleştirel düşünmenin gelişimi sadece kuşkuları artırmakla son bulamaz; ahlaki değerlere sahip, manipülasyon denemelerine direnebilen sorumlu vatandaşlar yetiştirilmesine yardım etmelidir.

Güneydoğu Avrupa’nın bütün halklarının kendilerini bu kitaplarda görebilmeleri bu projenin tasarımı aşamasındaki önemli endişelerden biriydi. Bu amaca ulaşmak için iki koşul gerekiyordu:

- a) Çalışma kitaplarının içeriğinin şu anda kullanılan müfredat ve ders kitaplarıyla uyumluluğu;
 b) Güneydoğu Avrupa'daki bütün ülkelerin dengeli biçimde yer alması ve eşit temsili
 Uyumluluğu sağlamak için bölgedeki bütün okul müfredatlarında yer alan modern tarihin dört konu alanı seçildi:

- Osmanlı İmparatorluğu
- Uluslar ve Devletler
- Balkan Savaşları
- İkinci Dünya Savaşı

Dengeyi gerçekleştirmek için her ülkenin bölgenin tarihine 'katkısı' ölçütünü kullanmadan onbir ülkeden tarihsel bulgular talep ettik, böylece değer biçen ölçü araçlarını kullanmamış olduk. Ancak bellidir ki her ülkenin göreceli temsili kitabın konusuna bağlı olarak değişiklik gösterir. Örneğin Slovenya'nın İkinci Dünya Savaşı kitabında Balkan Savaşları kitabında olduğundan daha belirgin biçimde yer alması doğaldı. Diğer dengesizlikler, her ülkede kaynak araştırması için başvurulmuş kişilerin ne kadar hazır olduğuna ve hangi tarihsel araştırmanın ne kadar gelişmiş olduğuna bağlı olarak meydana gelmiştir. Bazı ülkeler çok daha iyi düzenlenmiş arşivlere, belgelerin sistematik yayınlarına ve çok fazla kaynak çeşitliliğine sahipler. Bundan dolayı başlangıçtaki niyetlerimize rağmen belgelerin son dengesi üzerinde kaçınılmaz etkiye sahip engeller de oldu.

Dört konu, bir fikir

Dört kitabın coğrafi kapsamı Slovenya'dan Kıbrıs'a Güneydoğu Avrupa, kronolojik kapsamı ise Balkanların Osmanlılar tarafından fethedilmesinden bugüne kadar olan dönemdir. Seçtiğimiz konular bütün bu alan ve süreyi kapsar ve birbirini tamamlar niteliktedir. Bir kitaptan diğerine net bir kronolojik sıra söz konusu olduğu halde bazı çakışmalar da mevcuttur.

Çalışma Kitabı 1 – Osmanlı İmparatorluğu ve *Çalışma Kitabı 2 – Güneydoğu Avrupa'da Uluslar ve Devletler* sırasıyla 14. Yüzyıldan, erken 19. yüzyıla ve geç 18. yüzyıldan geç 20. yüzyıla kadar süren uzun zaman aralıklarını içine alır. *Çalışma Kitabı 3 – Balkan Savaşları* ve *Çalışma Kitabı 4 – İkinci Dünya Savaşı* bölgedeki iki büyük silahlı çatışmayı içeren daha kısa dönemleri kapsar. Kapsam açısından Çalışma Kitabı 1 ve Çalışma Kitabı 3 daha çok bölgesel tarih üzerineyken, diğer ikisi, Çalışma Kitabı 2 ve Çalışma Kitabı 4, yine Güneydoğu Avrupa tarihine odaklansalar da esas olarak Avrupa ve dünya tarihine aittirler.

Siyasi ve diplomatik tarihi dışlamadık. Tersine iki Çalışma Kitabı'nın ana konusu savaştır. Bu tercih; bütün Balkan ülkelerinde savaşların, tarih öğretiminin önemli bir unsurunu oluşturması olgusundan ve geçmiş çatışmalar hakkında sessiz kalmanın gelecekte barışı sağlamanın en uygun yolu olmadığına inanmamızdan kaynaklanmaktadır. Güneydoğu Avrupa halklarının ortak tarihsel deneyimlerinin oldukça büyük bir bölümünü savaşlar oluşturur ve onların kendileri hakkındaki ortak bilgilerini artırmayı hedefleyen bir projede, savaşları dışarıda bırakmak bir hata olurdu.

İster gerçek, trajik yönüyle ister idealize edilmiş, destansı biçimiyle savaşlar, aslında 20. yüzyılın en önemli olaylarından biridir ve bütün kuşakların hafızalarında yer etmiştir. Anıtlar, törenler, yıl dönümleri ve mezarlıklar bu anıları güçlendirir ve ebedileştirir. Savaşların varlığı tarihyazımında da eşit derecede önemlidir. Geleneksel, olay temelli tarihyazımında savaş hem tarihsel zamanı düzenler hem de anlatıyı tekeline alır. Tarihteki birçok dönüm noktasını belirtmek için ya siyasi olaylar ya da savaşlar kullanılır. Bundan başka, bütün 20. yüzyıl savaşlarından oluşan dönemlere bölünebilir – Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, iki savaş arası yıllar, İkinci Dünya Savaşı, Savaş Sonrası Dönem ve Soğuk Savaş, Yugoslavya'daki

savaşlar. Gizleme, bir zamanlar bazıları tarafından barışçı bir eğitim için uygun bir politika olarak görüldü: tarih; savaşları öğretmeyecek ve kahramanca askeri örnekleri öne çıkarmayacak, bunun yerine gündelik yaşama, ekonomik, toplumsal ve kültürel tarihe odaklanacaktı. Fakat 20. yüzyıl ya da daha önceki yüzyıllar hakkında birşeyleri savaştan bahsetmeden nasıl öğretebilirsiniz? Ve siyasi olayları, ideolojik çatışmaları, var olan kalıpyargıların devam etmesine eninde sonunda yardım eden toplumsal bölünmeleri dışlayarak gündelik yaşam öğretimi mümkün olabilir mi? Aslında, sadece gündelik yaşamı ve kültürü öğretme politikası hassas konuları yorumlara açık bırakacak ve öğrenciler bu yorumları okulun dışında arayacaktır – ve bulacaktır. Ancak tarih öğretiminin, onları, büyük oranda siyasi ve toplumsal çatışmalarla ilgisi olan kalıpyargısal yorumlardan koruması beklenir.

Çözüm, daha ziyade, yeni bir yaklaşımın içinde bulunmaktadır. Göklere çıkarmadan ve sıkıcı ayrıntılar, sayılar ve tarihler olmaksızın savaşı öğretmek mümkündür. Savaş siperlerden ve cephe arkasından; çocukların gözlerinden; açlık, sefalet, sürgün, hayatta kalma stratejileri ve ahlaki ikilemler aracılığıyla ortak insan deneyiminin bir parçası olarak öğretilir. Bu çalışma kitaplarını oluştururken seçtiğimiz yaklaşım budur.

Aynı zamanda geleneksel olarak okul ders kitaplarında yer almayan **kadınlar ve çocuklar** gibi tarihin sessiz katılımcılarına ses vermeyi denedik. İstedığımız orana ulaşamadıysak bu, yaygın ve ulaşılabilir kaynakların türünden dolayıdır. Bu kaynaklarda hem kadınlar hem de çocuklar çok küçük bir yere sahiptirler.

Bu çalışma kitaplarının **kahramanları**; hem kendi ulusal tarihlerinin bağlamı dışında tanınan “büyük adamlar” hem de her şeyden öte “tarihin sakinleri” olan Güneydoğu Avrupa’nın her köşesinden basit, adı bilinmeyen insanlardır. Eğer insanların ve yerlerin isimlerini metinlerden kaldıracak olsak, bazı durumlarda hangi ülke ya da hangi halktan bahsettiklerinden emin olamazdık. Böyle bir sınıf etkinliği ulusal bölünmeler ve siyasi sınırları hesaba katmaksızın **birçok tecrübenin ortaklığını** gösterecektir.

Tarihsel deneyimin sadece olumsuz değil fakat ayrıca arkadaşlık, dayanışma ve eğlence gibi insani anlarda saklı olumlu yanlarını da göstermeye çalıştık. Bundan dolayı Çalışma Kitabı 3 ve Çalışma Kitabı 4’e savaş zamanlarında – çatışma, nefret ve bencilce kendini koruma anlarında – insanlık ve dayanışma eylemleri hakkında özel bölümler koyduk. Fakat aynı zamanda Güneydoğu Avrupa halklarının kendilerini algılamalarına olumsuz yönlerimizi de katmaya çalıştık. Aslında belki de en zor iş **kendimizi tarihimizin olumsuz ve karanlık yönleriyle uzlaştırmaktır**.

90’lar boyunca Yugoslavya’da meydana gelen savaşlar, “Balkanların kendine özgüllüğü” kalıpyargısı çerçevesinde birçok olumsuz kalıpyargıyı Batı kaynaklarına yeniden soktu. Son dönem Güneydoğu Avrupa tarihi hakkındaki bu Çalışma Kitapları dizisi böyle kalıpyargılara kısmi bir cevap verir. Fakat bu cevap, bölgenin “değer”ini kanıtlamak gibi bir çabaya dayandırılmamıştır. Bu Çalışma Kitapları’nda yer alan bilginin, önyargıları aydınlatmak ve karşılaştırmalı bir okumayla kıtanın bu bölümünü de kapsayacak bir Avrupalı farkındalığına katkıda bulunmak için yeterli olduğuna inanıyoruz.

Son olarak, **‘geleneksel’** matbu bir yayını tercih ettik. Ayrıca metinlerin resimlerden daha fazla olması ‘geleneksel’ bir görüntü ortaya çıkarmakta ve bu da bu kitapları daha az çekici ve bir şekilde hantal gösterebilir. Bununla beraber, yabancı bir dilde yazılmış bir metni okumak, dilini konuşmadığınız bir ülkeden bir resmi ‘okumak’tan daha zordur. Diğer bir ifadeyle, Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki tarih öğretmenleri arasındaki esas iletişim problemi dile ait engellerdir. Çeviri bu engelleri ortadan kaldırır ve başkalarının sesini dinlememizi sağlar. Dahası muhafazakar olmanın en önemli yönü araçla ilgili değildir. Bir CD-ROM’un matbu bir kitap kadar geleneksel biçimde kullanılabileceği açıkken, internet tarihsel olguları çarpıtan, kalıpyargıları ve basitleştirmeleri yeniden üreten sorgulamaya açık bilgiler içerebilir.

Yapı ve kullanım

Daha önce söylendiği gibi dört kitap birbirini tamamlamaktadır, ancak aynı zamanda kitapların her biri kendi kendine yeter durumdadır ve bundan dolayı tek başına kullanılabilirler.

Yayınların genel yapısı aşağıdaki gibidir:

- **Genel Giriş**, genel koordinatör tarafından yazılır, Çalışma kitaplarının tarzını etraflıca anlatır ve öğretmenlere metodolojik açıklamalar sunar. Genel Giriş sadece Çalışma Kitabı 1’de bulunmaktadır;
- **Kronoloji** (Olaylar çizelgesi);
- **Giriş**, her Çalışma Kitabı için farklıdır, kendi koordinatörü/koordinatörleri tarafından yazılır ve her Çalışma Kitabı’nın kendine özgü temasını (temel tanım; tartışma noktaları; yeni bakış açıları) ortaya koyar.
- 4 ila 6 bölüm (**tematik bölümler**), değişen sayıda alt bölümden oluşurlar. Her bölüm kısa bir girişle başlar ve hem metinler hem de görseller içerir. Bu metinler ve görsellerin yanında açıklayıcı bilgiler bulunurken her metinden sonra özel sorular yer alır.
- Yararlanılan **kaynaklar**, aslında bütün ülkeler için ortak bir seçilmiş kaynakçadan oluşur.
- **Haritalar**, her Çalışma Kitabı için iki ya da üç tanedir.

Belgeleri seçerken, geçmişin her kalıntısının tarihsel bir kaynak olarak görülebileceği ilkesini benimsedik. Böylece tarihsel deneyimin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönlerini kapsamak ve mümkün olduğunca çoklu bağlantı kurabilmek için geniş bir çeşitliliğe sahip metinler ve görselleri dahil etmeye çalıştık. Bütün Çalışma Kitaplarındaki metinlerin takdimi için sabit bir model geliştirdik, buna göre her metnin bir başlığı vardır ve metnin ardından açıklayıcı bilgiler ve sorular gelir. Ek olarak, bazı durumlarda her bölümün sonunda genel sorular yer almaktadır. Sorular tarih öğretmenlerine yardımcı olmak için konulmuştur, öğretmenler onları oldukları gibi kullanabilir ya da yenilerini oluşturabilirler. Ayrıca öğretmenler, bazen diğer Çalışma Kitaplarına gönderme yapan soruların işaret ettiği gibi, yatay olarak iki ya da üç Çalışma Kitabı’ndan metinler seçebilirler.

Uygulamada bir ülkenin tarih öğretmenleri için başka bir ülkeden gelen tarihsel kanıtı uygun bağlama oturtmak zordur, çünkü bu onların resmi eğitimleri sırasında almadıkları bilgileri var saymak anlamına gelir. Bundan dolayı her bir metin için verebildiğimiz kadar fazla bilgi vermeye çalıştık fakat onu öğretmenin inisiyatifinin yerine koymadan bunu yapmaya çalıştık. Öğretmenler metinleri iki türlü kullanabilir:

1. Kendilerinin ve öğrencilerinin etnisite merkezli bir okumayla bildikleri bir olayla ilgili olarak **diğerlerinin bakış açılarını** anlamak için ve
2. **İhtilafı bir konu hakkında** farklı ulusal ve etnik gruplardan insanların **ortak duygu ve deneyimlerinin** işaretleri olarak.

Bilgi sağlamak kalıpyargıları sarsmak için kendiliğinden yeterli olacaktır. Önyargı ve kalıpyargılar cehalet tarafından beslenir ve bu, tarihimizin bütün dönemlerinde ve komşularımızla ilgili zihinlerimizde sahip olduğumuz resimlerde görülebilir. Sessizlik, kalıpyargıların en güçlü müttefiki olabilir. Bundan dolayı bu çalışma kitaplarının hedeflerinden biri, bilişsel bir hedeftir: Güneydoğu Avrupa’daki tarihi gelişmeler hakkında bilgi sağlamak ve ayrıca sorular üretmek. Kitaplar bitirilmiş değildir ve son nokta konmamıştır; daha fazla araştırmayı, eleştiriyi ve diyalogu teşvik etmeyi hedeflemektedirler.

Bu kitapların kullanıcıları çoğunlukla 15-18 yaşlarındaki lise öğrencileri olabilir, bu eğitim materyali onlar için tasarlanmıştır, fakat ayrıca Güneydoğu ve Batı Avrupa’daki üniversite öğrencileri de kullanabilir. Kitaplar üzerindeki çalışmamız ilerledikçe bölgenin tarihini araştırmak için gerekli araçlara sahip olmayan Batılı tarihçilerin böyle bir yayına ilgi duyabileceğini fark ettik. Güneydoğu Avrupa’nın tüm ülkelerinden kaynaklar içeren İngilizce bir derleme, Balkanların tarihini nerdeyse sadece ikinci el bibliyografik kaynaklardan öğrenen Batılı akademik camia için faydalı olacaktır.

14. yüzyıldan günümüze kadar süren yolculukta dört durak

İlk Çalışma Kitabı'nı **Osmanlı İmparatorluğu**'na ayırmak istedik çünkü bu dönem Güneydoğu Avrupa halklarının ortak tarihi deneyimlerinin önemli bir kısmını oluşturduğu halde onun mirasçıları tarafından ortak geçmişlerinin bir parçası olarak kabul edilmemiştir. Bütün ülkelerde öğretilmesine rağmen, bakış açısı daima etnisite merkezlidir – her anlatıcının kendi bakış açısından. Bundan dolayı Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz'de yüzyıllarca hüküm süren bu büyük imparatorluk hakkındaki bilgiler değişken ve taraflı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili görüşler ilerleme ve gerileme, çok kültürlü bir cennet ve zulüm, kurtuluş ve felaket arasında gidip gelmektedir. Bu özel tarihi dönemle ilgili çatışan yorumlar Batılı tarihyazımında da görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu ortak bir tarihi arka plan olarak sunmak, onu Balkan halklarının uyumlu birlikteliğinin bir "altın çağ"ı olarak yansıttığımız anlamına gelmez. Daha önce söylediğimiz gibi ortak tarihi deneyim hem çatışmayı hem de bir arada yaşamayı içerir.

Üstelik Osmanlı İmparatorluğu durağan ve tekdüze bir varlık değildi. Diğer çok etnisiteli ve çok dinli imparatorluklarda olduğu gibi iç karşıtlıklar ve çatışmalarla şekillendi ve ilerleme ve kriz aşamalarından geçerek zamanla gelişti. Son olarak, bu imparatorluğun daha derinden tanınması onun kültürel "geriliği" yolundaki kalıpyargıyı –hem Batıda hem de Hristiyan Güneydoğu Avrupa'da- yıkmaya yardımcı olacaktır.

Başlangıç noktamız Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede ilk kez görüldüğü ve Balkanları fethetmeye başladığı 14. yüzyıldır. Çalışma Kitabı 1'in erken 19. yüzyıla birlikte sonlandırılması gerektiğine karar verdik. Bu tarih, kesinlikle Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu olmamasına rağmen 19. ve 20. yüzyılda Balkan devletlerinin oluşumuna sebep olan ulusal hareketlerin ortaya çıkmasıyla çakışmaktadır. İmparatorlukların yavaş yavaş çökmesi ve onların kalıntıları üzerinde ulus devletlerin kurulması bir sonraki Çalışma Kitabı'nın konusudur ve bu Çalışma Kitabı 18. yüzyıldan başladığı için kısmen birinci kitapla çakışır. Osmanlı İmparatorluğu'nun takdiminin başka bir bölümü Balkan Savaşları'nı kapsayan Çalışma Kitabı'ndadır. Bu sayede kullanıcıları Çalışma Kitapları arasında yatay bağlantılar kurmaya teşvik ettik.

"Güneydoğu Avrupa'da Uluslar ve Devletler" konulu Çalışma Kitabı 2, oldukça hassas ve ihtilaflı bir konuyu ele almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ulusal ayaklanmalardan Yugoslavya'daki savaşımlara kadar, bölgedeki milletler arasındaki çatışmalar bölgenin tarihi değişimi açısından çok önemli olmuştur. Hatta bugün bile az çok "heyecan verici" olaylar hakkındaki haberler, kamuoyu yoklamaları fakat ayrıca tarih öğretiminin bazı yönleri milli tutkuların yaşamakta olduğunu doğrulamaktadır. Bölgenin modern tarihinde böyle merkezi bir konuma sahip bir olay şüphesiz dışarıda bırakılamaz. Başka bir ikilem bitirme noktasıyla ilgiliydi: Büyük Savaş'ın sonunda durmalı mıyız yoksa İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına gitmeli miyiz? Bu kitaba 1990'ların dahil edilmesine karşı çıkan güçlü iddialar vardı fakat en sonunda günümüzün daha iyi anlaşılmasını sağlamak için ulusal hareketlerin ve çatışmaların bu son dönemini dahil etmenin gerekli olduğuna karar verdik. Her şeyden öte, bölgedeki bazı ulus devletler ancak bu son dönemde oluşturulmuştur.

Her kitaba özgü tematik sınıflandırmaların yanı sıra, Çalışma Kitabı 2, milliyetçilik üzerine kuramsal bir alıştırmadan ibaret kalmamak ve aşağıdaki noktaları açıklamak için esas olarak kronolojik bir yaklaşım izler: 1) Milletin tanımının evrimi, 2) Milliyetçi hareketlerin coğrafi ve kronolojik uzamı ve dolayısıyla, aralarındaki farklar ve 3) Güneydoğu Avrupa'da ulus devlet oluşumundaki farklı aşamalar. Bütün Çalışma Kitapları'ndan daha fazla Çalışma Kitabı 2, çok perspektifli bir öğretime elverişlidir çünkü milli benliğin esasına değinir ve ulusal benzersizlik ve özgünlük anlayışını derinlemesine analiz eder. Çalışma Kitabı 2'nin en büyük katkısı tarihi olmayan süreklilik ve birlik imgelerinden onu ayırarak, ulusu tarihselleştirmesidir. Aynı zamanda Çalışma Kitabı 2, Güneydoğu Avrupa tarihini Avrupa tarihi ve dünya tarihinin içine katar çünkü ulus devlet modern ve çağdaş dünya tarihinde merkezi bir konumdur.

Çalışma Kitabı 3 (Balkan Savaşları) Çalışma Kitabı 2'nin hatta Çalışma Kitabı 1'in parçası olabilir di çünkü Balkanlardaki birçok ulus devletin oluşumunda ve Osmanlı İmparatorluğu'nun nihai çöküşün-

de belirleyici olan bir olayı anlatmaktadır. Aynı zamanda bu olay, sonucuna rağmen, Avrupa'nın "büyük güçleri"nin müdahalesi olmadan Balkan halklarının kendi kaderlerini tayin edebilme yeteneklerinin bir kanıtı olarak görülen bütünü bir "Balkan olayı" idi. Ayrıca milliyetçi çatışmalarda dinin göreceli önemini de göstermiş oldu: Birinci Balkan Savaşı'nda Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Hristiyan devletlerin bir koalisyonu söz konusu ise de ikincisinde rakipler besbelli dini inançlara göre belirlenmemişti.

Çalışma Kitabı 3 dördünün en kısa olanıdır çünkü (daha öncesi ve daha sonrasında birkaç belgeyi içermesine rağmen) sadece iki yıllık bir süre içindeki olayları konu eder. Bu tıpkı Çalışma Kitabı 4'te olduğu gibi kısa dönemli tarih örneğidir. Bu örnekte (okul ders kitaplarında her halükarda anlatılan) siyasi ve askeri olayların yanında bir deneyim olarak, savaşın çeşitli yönlerini vurgulamaya çalıştık. Aynı zamanda Çalışma Kitabı 3 bölgesel tarihteki bir olay hakkında bilgi sağlar ki bu olay Batılıların bakışından çatışmaların şiddeti bakımından bölgenin "kendine özgü"nün bir ispatı olarak sunulmuştur. 1990'lardaki Yugoslavya savaşları sırasında aynı görüşün ve "Balkan Savaşları" teriminin tekrar ortaya çıkarılması tesadüf değildir. Uluslar arası kamuoyu, katliam ve milliyetçi nefretin Balkan Yarımadası'nda yaygın olduğu izlenimiyle baş başa bırakıldı. Bu sebepten dolayı sınıfta Balkan Savaşları'ndan hemen sonra meydana gelen ve savaşın tanımını gerçekten değiştiren Büyük Savaş'la bir kıyaslama yapmak faydalı olabilir.

Son kitap, Çalışma Kitabı 4, dünya tarihindeki önemli bir olayı konu edinmektedir. Böylece (1) bölgesel tarih küresel bağlama dahil edilmekte ve (2) tarih öğretiminin ahlaki hedefleri gerçekleştirilmektedir. Aslında tarih demokratik yurttaşlar yetiştirmek için kullanılacaksa İkinci Dünya Savaşı en iyi derslerden bazılarını öğretir. Belgelerde gösterildiği gibi elbette Güneydoğu Avrupa ülkeleri bu "topyekün savaş"ın karanlık yüzünden kaçamadı. Yine de Avrupa'nın bu parçasının tarihi, aşağıdaki konular aracılığıyla bize öğrencilere hümanizm ve ahlaki değerler hakkında bir şeyler öğretme fırsatı verir:

1. **Faşizme karşı mücadele.** Esas olarak Balkan ülkelerinde az çok kitlesel ölçekte örgütlenen direniş hareketlerini kullanarak, totaliter ideolojiye direnişi ve Nazizm'in vahşetini eğitsel nedenlerden dolayı vurgulamamız gerektiğini düşündük. Batı uygarlığının en büyük krizinin ortasında yer alan bir ortak önsezinin küçük öyküleri, öğrencilere davranış kalıpları sağlar ve onların insan eylemlerini ahlaki açıdan değerlendirmelerine yardımcı olur.
2. **Dini, siyasi ve ulusal farklılıklara rağmen dayanışma.** Savaş sırasında yani ağır ahlaki ikilemlerin ve hayatta kalma mücadelesinin olduğu bir zamanda bireysel ya da ortak yardım eylemlerinin altını çizmek değerlidir.

İkinci Dünya Savaşı oldukça sıra dışı bir olayı temsil etmesine rağmen, savaşta acı çekme deneyimi yaygınlaşmıştır. Şehirlerin tamamen yok edilmesi ve sivillerin katledilmesi cephe hattıyla cephe gerisi arasındaki ayrımı nerdeyse ortadan kaldırmıştır. Savaş daha tanıdık olmakta ve siyasi ve sosyal yaşamın 'doğal' bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çalışma Kitabı 4; Güneydoğu, Orta ve Batı Avrupa'nın ortak deneyimlerini gösterir ve Balkan "vahşeti"nin "kendine özgü" görüşünü de tartışmaya açar.

Diğer taraftan Çalışma 4'ün konusunun yakın zamanda geçmesi anlaşmazlık çıkarabilecek okumalar ve yorumlamalar tehlikesini artırır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem belli Güneydoğu Avrupa ülkeleri için eşit derecede acı vericiydi. Onun için Savaş'ın yorumu savaş sonrası dönem tarafından kirletilmiştir. Sonraki gelişmelerin karmaşıklığından ve uluslararası kapsamından Çalışma Kitabı 4'ü -her ülke için farklı olan- Kurtuluş tarihinde bitirmeyi seçtik. Bu yolla savaş sonrasında Batı ve Doğu Avrupa'daki toplumları etkileyecek, birbirine benzeyen, doğrudan ya da dolaylı sonuçlarına bakmadan Nazi kabusunun bitişinden kaynaklanan iyimserliğimizi korumuş oluruz. Üstelik Soğuk Savaş döneminde bölgedeki ülkeler farklı rotalar izlemiş ve (soğuk savaş terimleriyle) hem Doğu hem Batı Avrupa'ya ait olmuşlardır.

Öğretim yöntemleri

Bu dört Çalışma Kitabı'nın sınıflarda yaygın biçimde kullanılıp kullanılmayacağı belli değildir, böyle bir varsayım la yola çıkılmamıştır. Bu kitapları hazırlarken dikkate aldığımız bir dizi sınırlama vardır:

1. Müfredatta tarih öğretimine ayrılan zamanın sınırlı oluşu ki bu durum öğretmenin yenilik potansiyelini sınırlar.
2. Öğrencilerin tarihe olan ilgisi yeni teknolojiler gibi diğer daha 'modern' ve çekici dersler lehine sürekli olarak azalıyor.
3. Bilgilerini yenilemeleri ve alternatif eğitim materyallerini kullanma becerilerini elde etmeleri için öğretmenlere gerekli olan hizmet içi eğitimin yetersizliği. Sonuç olarak, tarih öğretimi hedeflerinin müfredatta düzenlendiği şekliyle ne kadarının gerçekleştirilebildiğini belirlemek zordur.

Tarih öğretmenlerinin bu dört kitaptakileri öğretirken kullanabilecekleri yöntemler çok ve çeşitlidir ve bazıları zaten günlük öğretimde açık kullanılmaktadır. Her kaynaktan sonra ve alt bölümlerin çoğunda yer alan sorular; simülasyon, rol oyunu, kompozisyon yazma, aktif öğrenme gibi daha ileri yöntemler için ilk adımı teşkil etmektedir. Bazı konular bağımsız öğrenme için daha çok fırsat sunar, örneğin İkinci Dünya Savaşı. Bu konu için öğretmen sözlü tarih, film ve belgesel analizi yöntemlerini bir araya getirebilir. Her durumda Çalışma Kitapları, okul ders kitaplarını eleştiren bir yaklaşım için gerekli araçları ve akla dayalı, eleştirel araştırma sayesinde yeni bilgiler üretmek için gerekli potansiyeli sağlamaktadır. Bu girişimin başarısı nerdeyse tamamen eğitimcilerin girişimcilik, beceriklilik ve metodolojik yaklaşımlarına bağlıdır.

Bununla birlikte ders kitaplarına eleştirel yaklaşım yanlış anlaşılmalıdır. Ders kitaplarının kalitesi değişir ve bir kaynak kitaptan daha az 'güvenilir' değildir. Şu saptama baştan açıkça ifade edilmelidir: historiografik bir çalışmadan ziyade bir belgeler koleksiyonu ortaya çıkarma kararımız, hiçbir şekilde kaynakların tarafsızlığını ve güvenilirliğini kabul ettiğimiz anlamına gelmez; amacımız basitçe bu kaynakların kendileri tarafından ortaya konulan yorumların ve bakış açılarının çeşitliliğini göstermektir. Diğer bir deyişle bu, karşılaştırmalı yöntem ve çok bakış açılı yaklaşımın bir uygulamasıdır. Son olarak, seçimimizin rastgele olamayacağını bütünüyle farkındayız: seçimimiz, giriş metinlerinde açıklamaya çalıştığımız belli görüşleri yansıtır.

Bu ifadeler hem metinler hem de resimler için geçerlidir. Resimler gençler için açıkça daha çekicidir ve geçmişin daha canlı "hayal edilmesi"ne yardımcı olurlar. Bununla birlikte biliyoruz ki resimler de yalan söyleyebilir ve bundan dolayı onlara da metinlere yaklaşıldığı kadar eleştirel yaklaşılmalıdır. Resimlerin 'okunması' tıpkı metinlerde olduğu gibi onların üretildiği bağlam hakkında bilgi (toplumsal, kültürel vb.) sahibi olmayı gerektirir. Çalışma Kitapları'nda yer alan resimler hakkında bilgi vermeye çalıştık, ama çoğu durumda resimler aynı bölümde yer alan metinlerle birlikte anlam kazanmaktadır. Çalışma Kitapları yedi yüz yıllık bir tarihi kapsadığı için çok farklı türlerde resimleri dahil ettik. Dolayısıyla bunlar farklı analiz yöntemleri gerektirmektedir. Geniş bir çeşitliliğe sahip görselleri kullanmaya çalıştık: fotoğraflar, posterler, karikatürler, taşbaskı resimler, tablolar, el yazması resimleri, ilanlar, posta kartları, pullar, kağıt paralar vb. Bazı kaçınılmaz estetik tercihler dışında ölçütümüz görsel kanıtları kullanarak zihinsel resimler inşa etmektir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki toplumsal tiplerin resimleri "farklı"yı yeniden inşa etmemize ya da basitçe keşfetmemize yardım eder. Burada "farklı"nın zorunlu olarak "diğer"le ilişkilendirilmediğini hatırlatalım; zamanın ilerlemesinden doğan ya da hatta çağdaşlar arasındaki kültürel farklılık her zaman çatışma anlamına gelmez.

Sonuç

Bu dizideki kitaplar yoğun tartışma ve münakaşaların olduğu kadar tarihçinin eserinin sınırları kaldırabileceğini gösteren hoş bir sürprizin birleşimidir. Şu anda Balkanlarda işlerine özen gösteren ve değişime hazır kayda değer bir tarih öğretmenleri kitlesi vardır. Girişimimiz araçlar ve rehberlik arayışında olan bu öğretmenleri hedef almaktadır. Bu insanlar şu anda bütün Avrupa toplumlarında tartışmasız biçimde krizde olan tarih öğretimindeki bir yenilenmenin çarpanları olarak hareket edebilirler. Bu girişimin en büyük düşmanı siyasi ya da ideolojik tepki değil duygusuzluk ve ilgisizlik olacaktır.

Bu yüzden bizim davamız öğrencilerde ülkelerinin bulundukları bölge hakkında öğrenme isteği uyandırmak ve günümüzün karmaşıklığını anlamaları için araçlar sağlamaktır. Bu proje yalnızca bilimsel bir çalışma değildir; Güneydoğu Avrupa ülkelerinin ortak gelecekleri söz konusu olduğunda karşılaştıkları zorlukları aşma sorunu ile ilgilidir.

İÇİNDEKİLER

Harita 1: Güneydoğu Avrupa

Giriş	25
Kronoloji	27
BÖLÜM I: Güneydoğu Avrupa’da Osmanlı Genişlemesi	39
Ia. Anadolu’da Osmanlı Devleti’nin ilk dönemleri	39
I-1. Orhan’ın Yar Hisar Tekfuru’nun kızı ile evlenmesi	39
I-2. Karaca Hisar’ın alınması ve Osman Gazi adına ilk hutbenin okunması	40
Ib. Balkan Yarımadası’nın Osmanlılar tarafından fethi	41
I-3. Balkanlardaki Hristiyan devletler arasındaki anlaşmazlıklar ve Osmanlı genişlemesinin kolaylaşmasında bunların rolü	41
I-4. I. Murad’ın Evrenos Bey’e Güney Makedonya bölgesini yönetme hakkını veren fermanı (1386)	42
I-5. Balkanlardaki Osmanlı genişlemesinde mahalli/yerel işbirlikçilerin rolü	42
g1. I Bayezid Haçlılarla yapılacak savaştan (1396) önceki gece, kuşatılmış Niğbolu’yu kurtarmaya gelirken – Osmanlı minyatürü (yaklaşık tarih 1584)	43
I-6. Hristiyanlar üzerindeki Osmanlı başarısının 14. yüzyıl açıklamaları - Gregory Palamas ve Hans Schiltberger	44
I-7. Arnavid eyaletindeki Hristiyan tımar sahipleri, Arnavutluk (1431/1432)	44
I-8. Osmanlı vasalı olan Sırp despotu	45
I-9. Novo Brdo’nun Düşüşü (1455)	45
g2. Mohaç Savaşı’nı (1526) kazanan Osmanlı ordusu – Osmanlı minyatürü (yaklaşık tarih 1588)	46
I-10. Türklerin Slovenya’daki yıkımları – Carnolia’nın Habsburg valisinin mektubu (1491)	46
g3. Belgrad’ın esir alınmış sakinleri (1521)	47
I-11. Bosna’daki Hristiyan Tutsaklar (1530)	47
Ic. Konstantinopolis’in düşüşü / İstanbul’un fethi (1453)	48
I-12. Bizanslı Bir Bakış Açısından Konstantinopolis’in Düşüşü – George Sphrantzes	48
I-13. II. Mehmed yönetiminde İstanbul’un nüfusunun yeniden artırılması	49
Id. Nüfus ve din değişimleri	50
I-14. Anadolu’dan Balkanlara zorunlu nüfus transferi [sürgün] (14. yüzyıl sonları)	50
I-15. Bosnalı köylülere verilen Osmanlı sözleri – Kral Stjepan Tomasevic’in (1461-1463) Papa II. Pius’a mektubu	50
I-16. Vidin şehrinin Ortodoks Piskoposu Josef’in zorla ve gönüllü Müslümanlaşma hakkında yazdıkları (15. yüzyıl)	50
I-17. Babasız genç bir erkek çocuğun İslam’a geçmesinin kadı kaydı (1636)	50
I-18. İslam’a geçmek isteyen bir gencin dilekçesi (1712)	50

BÖLÜM II: Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları	52
IIa. Sultan ve Saray	53
II-1. I. Ferdinand'la yazışmasında Süleyman'ın kullandığı ünvan (1562)	53
II-2. Celalzade tarafından II. Selim'e (1566-1574) ithaf edilen bir şiirde ideal yöneticinin özellikleri	53
II-3. Kardeş katli hakkında çeşitli tavırlar - Mehmed Neşri'nin Küçük Mustafa'nın idamını anlatan vakayinamesi (1422)	54
g4. İstanbul'daki Topkapı Sarayı'nın planı	55
Tablo 1: Saray ve Osmanlı Merkez Yönetimi	56
g5. İmparatorluk elçisi Osmanlı sultanının huzurunda	56
II-4. I. Mustafa'nın tahta çıkışı (1617)	57
g6. Seferde sultan ziyafeti	57
g7. Sultan II. Bayezid Filibe [Plovdiv] yakınlarında avlanırken	58
IIb. Devşirme sistemi	59
II-5. Eski bir yeniçerinin kaleminden devşirme sistemi	59
II-6. Sofyalı Georgi Novi'nin Hayatı'nda (1539) devşirme sistemine Hristiyan eleştirisi	59
g8. Devşirme olarak kaydedilen çocuklar	60
g9. Yeniçeri Ağası	61
II-7. Lütfi Paşa devşirme olarak kaydedildiği zamandan itibaren kariyerini hatırlıyor	61
IIc. Tımar sistemi	62
II-8. Tımarların dağıtımını düzenleyen Osmanlı kuralları	62
II-9. Bir sipahi tarafından tımar olarak toplanacak gelirlerin listesi	62
II-10. Orta büyüklükte bir tımar sahibi için yeniden atama	62
II-11. Sefere katılmayan tımar sahipleri ile ilgili düzenlemeler (1635)	63
g10. Silahlanmış Sipahi	63
IId. Tebaayı koruma ideolojisi ve adalet yönetimi uygulamaları	64
II-12. I. Murad'ın Evrenos Bey'i valiliğe atarken verdiği öğütler	64
II-13. I. Mehmed'in Serez bölgesi Margarit Manastırı keşişleri lehine düzenlenen fermanı (1419)	65
II-14. Bir Hristiyan ve Yeniçeri arasındaki çatışma ile ilgili Kadı kararı (Sofya, 1618)	65
II-15. Bir Müslüman ve Hristiyan arasındaki anlaşmazlıkla ilgili kadı kararı (Vidin, 1700)	65
II-16. Mikonos adası cemaati kadıdan kurtulmaya karar verir (1710)	66
II-17. Samakocuk'lu Kocabaşı Todoraki'ye verilen ceza (1762)	66
II-18. Bosna manastırlarını koruyan Osmanlı beratı (1785)	67
IIe. Eyaletler ve bağlı devletler	67
II-19. III. Murad tarafından düzenlenen bir <i>ahidname</i> de Ragusa'nın statüsünü ilgilendiren şartların tekrar edilmesi	67
II-20. I. Ahmed'in Transilvanya Ahidnamesi (1614)	68
II-21. Boğdan'ın özerkliği (1716)	68
II-22. Fransız gezgin Flachet, Eflak prenslerinin özel durumu hakkında (1741)	70
Tablo 2: Osmanlı Yönetiminin Bölgelere Göre Değişik Biçimleri (16. yüzyıl)	71

BÖLÜM III: Dini Kurumlar, Cemaatler ve Uygulamalar	72
IIIa. Müslümanlar	72
III-1. İstanbul'daki Süleymaniye Camii'nin kapısı üzerindeki kitabe (16. yüzyıl ortası)	72
III-2. Dimitri Kantemir, Müslümanların ibadetleri hakkında	73
g11. İznik'te 14. yüzyıl camii	74
g12. İstanbul'da Süleymaniye (1550-1557)	74
III-3. Allah ve yağmur arasındaki ilişkinin Müslümanlar tarafından akılla açıklanması (1779)	74
g13. Edirne'deki Eski Cami'nin içindeki dekoratif Kur'an yazıları	75
g14. Mekke'ye hac yolculuğunda deveye binen bir Türk kadını	75
III-4. Müslüman Heterodoksisi – Bektaşî Fıkraları	75
g15. İstanbul'da rasathane (yaklaşık 1580)	76
g16. Halk Kahramanı Nasreddin Hoca	76
IIIb. Hristiyanlar	77
III-5. İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinden sonra Gennadios Skholarios'un ilk Ortodoks patrik olarak Seçilmesi	77
g17. Üzerinde Yunanca yazılar bulunan, Ortodoks ayinleri için kullanılan 16. yüzyıl Osmanlı gümüş kâsesi	77
III-6. Fransız gezgin Pierre Lescalopier, Sırbistan'daki Aziz Sava Manastırı hakkında (1574)	77
III-7. Halepli Paul, Boğdan kiliseleri hakkında (16. yüzyıl ortası)	78
g18. Boğdan'daki Voronet Manastırı (1488'de inşa edildi, dışarıdaki freskler 1547-1550 tarihlerinden)	78
g19. Hz. İsa'nın Son Akşam Yemeği sahnesi – Stavronikita Manastırı'ndan bir fresk, Athos (1546)	78
III-8. Aitolyalı Kosmas, Hristiyanları, çocuklarını eğitmeye çağırıyor	79
III-9. Kiril Pejcinovic, Ortodoks köylüler ve rahipler arasındaki gerginlik hakkında (1816)	79
IIIc. Yahudiler	80
III-10. Edirne hahamı İzak Sarfati'nin Orta Avrupa'daki Yahudilere mektubu (15. yüzyıl ortası)	80
III-11. Eliyahu Kapsali, II. Mehmed döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin refahı hakkında	81
III-12. Yahudi dini uyanışı: Sabetay Sevi olayı (1666)	81
g20. Yahudi doktor – Fransız gravürü (1568)	82
IIId. Dini birlikte varoluş ve ayrımcılık	83
III-13. Gregory Palamas'ın tutsaklığı sırasında gerçekleşen dini diyalog	83
III-14. Osmanlı şehirlerinde çeşitli dini cemaatlerin birlikte varoluşu (yaklaşık 1660)	84
III-15. Bulgaristan ve Eflak'taki Ortodoks, Katolik ve Luterciler arasındaki ilişkiler (1581)	84
III-16. Müslüman Şiiler üzerine Ebussuud'un fetvası (16. yüzyıl ortası)	85
III-17. Frenklerin, Doğu Anadolu'daki Ermeniler arasında dinyayma çalışmalarını engelleyen ferman (1722)	85
III-18. Bosna'daki Osmanlı yetkilileri, Ortodoks ve Katolikler arasında hakemlik yapıyor (1760)	86

III-19. İmparatorluğun gayrimüslimler için kısıtlamaları (1631)	87
III-20. Uygun olmayan kıyafetler giyen bir Ortodoksun idamı (1785/1789)	87
III-21. Plovdiv/Filibe yakınlarındaki Stanimaka'da izinsiz inşa edilen bir kilise hakkında imparatorluk emri (1624)	87
III-22. Farklı dinden insanların evliliğine karşı Hristiyan hoşgörüsüzlüğü (Kıbrıs, 1636)	87
III-23. Transilvanya'da dini düzenlemeler (1653)	88
III-24. Ragusa'daki Ston piskoposluk meclisinin Yahudi karşıtı kararı (1685)	88
III-25. Ragusa'daki bir Yahudi için imtiyaz (1735)	89
III-26. Selanik'te Azize Kyranna'nın şehit edilmesi (1751)	89
g21. İsa'nı göğe çıkışını gösteren Osmanlı minyatürü (1583)	90
BÖLÜM IV: Toplumsal tipler ve gündelik yaşam	91
IVa. Seçkinler ve sıradanlar	91
IV-1. Osmanlı seçkinlerinin Türk köylüleri küçümsemesi	91
g22. Akıncı	92
g23. Sipahi	92
g24. Yeniçeri	93
g25. Arnavutluk'taki askerler – Jean-Baptiste Hilaire'nin çizimi (1809)	93
g26. Şeyhülislam	93
g27. Yüksek rütbeli Osmanlı katibi	94
g28. Arap tacir	95
g29. Ragusalı tacir	95
g30. Osmanlı terzi	95
g31. Çoban	96
g32. Balıkçı	96
g33. Derviş	97
g34. Ermeni keşiş	97
g35. İstanbul'un Ortodoks Patriği	98
g36. İstanbul Hahambaşısı (18. yüzyıl sonları)	98
g37. 18. yüzyılda bir Hristiyan soylusu	99
g38. Ünlü bir ayan: Yanyalı Ali Paşa (1741-1822) – Louis Dupré tablosu (1819)	99
g39. Osmanlı sarrafı	100
g40. Bir dragoman: Pierre Yamoğlu, Fransız elçiliğinin tercümanı	100
g41. İsveç büyükelçisi (1788)	100
g42. Su istihkakını taşıyan kadirga kölesi	101
IVb. Köyde Yaşam	101
IV-2. Vidin eyaletinde kırsal özerk yönetim düzenlemesi	101
IV-3. Köylünün tımarını ekip biçme zorunluluğu (Karaman arazi kanunnamesi, 1525)	101
g43. Trjavna'da Bulgar evi (18. yüzyıl)	102
IV-4. Fransız gezgin Pierre Lescalopier Rusçuk yakınlarındaki Bulgar evlerini anlatıyor (1574)	102
V-5. Plovdiv/Filibe civarında yaşayan halkın ve giyimlerinin tarifi (1553-1555)	102
IV-6. Arnavutluk'ta yiyecek ve içecekler (yaklaşık 1810)	103
g44. Arbanassi'de oda (18. yüzyıl)	103

IV-7. Bulgar köyleri arasında seyahat (1761).....	103
g45. Evin dışında çamaşır yıkayan kadınlar (Larissa, 19 yüzyıl başları).....	104
g46. Paros Adası'ndan müzik enstrümanları çalan ve dans eden erkek ve kadınlar.....	105
IV-8. Osmanlı Arnavutluğu'nda yollar ve mektuplar (yaklaşık 1800).....	105
IVc. Şehirlerde Hayat	105
IV-9. Belgrad'ın tarifi (1660).....	105
g47. Taze meyve ve sebzeleri muhafaza etmeye yarayan büyük sepetlerle at süren Türk.....	107
g48. İstanbul'daki fırıncıların geçit töreni (1720)	107
IV-10. Fransız gezgin Flachat tarafından tasvir edilen Eflak Prensi Konstantin Mavrocordato'nun ikametgahı (18. yüzyıl ortası)	107
IV-11. Moschopolis'teki bakkallar loncasının tüzüğü.....	108
IV-12. Sykros Adası'nda çırak sözleşmesi (1793)	108
g49. Bayram kutlamaları sırasında atlı karıncadaki Osmanlı çocukları	109
IV-13. Kahvehanelerin yasaklanması hakkında Ebussuud'un fetvası (16. yüzyılın 3. çeyreği).....	109
IV-14. Senj'den meyhane şarkısı.....	109
IV-15. Evliya Çelebi Belgrad baklavasını anlatıyor (1660).....	110
IV-16. Şevki Molla Mustafa'nın menüsü (Saraybosna, 18. yüzyılın ikinci yarısı).....	110
IVd. Çeşitli sınırların kıyısında yaşamak	111
IV-17. Fransız gezgin Nicolas de Nicolay tarafından tasvir edilen Osmanlı deli savaşçıları (1551) .	111
g50. Osmanlı deli savaşçısı (16. yüzyıl).....	112
IV-18. Bosna sınırında kan kardeşliği kurumu (1660).....	112
IV-19. Osmanlıların bir Ragusalı doktor talebi (1684).....	113
IV-20. Modrus Piskoposu Simun Kozicic Benja'nın Papa X. Leo'ya mektubu (1516).....	113
IV-21. Fran Krsto Frankopan'ın Gaspar Colnic'e mektubu (1670).....	113
IV-22. Kladusa'yı yağmalayan Hırvatlar hakkında şarkı	114
IV-23. Marko Krlajevic Ramazan'da şarap içiyor	114
IV-24. Müslüman Arnavutlar üzerinde Hristiyan etkisi (yaklaşık 1800).....	115
IVe. Kadınların hayatından kesitler	115
IV-25. 15. yüzyılda 'hanedan' evliliği	115
IV-26. Arnavut Kadınlar (yaklaşık 1810).....	116
IV-27. Hristiyan kadınları arasında dayanışma – Azize Filotheia'nın şehit edilmesi (1589).....	116
IV-28. Selanik, Trikki'deki sabuncu kadınlar loncasının tüzüğü (1738)	116
g51. Atinalı kadın (1648)	117
IV-29. Sofya yakınında bir köyde boşanma (1550).....	117
g52. Çocuklarıyla birlikte Türk kadını (1568)	117
g53. Sokak kıyafetleriyle Türk kadını (yaklaşık 1630).....	118
IV-30. Kıbrıslı bir kadının İslam'a geçerek boşandığı dava ile ilgili Kadı tutanağı (1609).....	118
g54. Kuzey Arnavutluk'tan dağlı kız (19.yüzyıl başları).....	118
IV-31. Müslüman bir erkeğin Hristiyan bir kadından boşanmasının kadı tutanağı (1610)	118
IV-32. İstanbul'da bir yeniçerinin Müslüman bir kadınla zina yapması (1591)	119
IV-33. Leydi Mary Wortley Montagu'nun Osmanlı kadınları hakkındaki yorumları (1717).....	119

BÖLÜM V: Kriz Unsurları	121
Va. ‘Doğal’ Felaketler	121
V-1. İstanbul’da kıtlık (1758)	121
V-2. İstanbul’da Deprem (1766)	122
V-3. Bükreş’te veba (1813)	122
Vb. İstanbul’da siyasi krizler	123
V-4. Koçi Bey’in anılarından, Osmanlı Devleti’nin yaşadığı krizler için çözümler (yaklaşık 1630)....	123
V-5. Boğdan prensi Konstantin Mavrokordato’nun elçileri İstanbul’da pek çok kişiye rüşvet verme ihtiyacı hakkında tartışıyorlar (1741).....	124
Vc. Savaşlar, isyanlar ve toplumsal kargaşalıklar	124
V-6. Şehirlere kaçan köylüler (1665).....	124
V-7. Kıbrıs’ta Boyacıoğlu Mehmet Ağa’nın İsyanı (yaklaşık 1680)	125
V-8. Chiprovtsi isyanı hakkında Papa’ya mektup (1688).....	126
V-9. Osmanlı misillemesinden korkan Sırplar kaçıyor (1690) – AtanasijeDjakon (Deacon) Srb’in tanıklığı.....	126
V-10. Osmanlılara karşı Boğdan ayaklanması (1711).....	127
V-11. Bir Habsburg subayının Dubica Kuşatması’nı anlatan günlüğü (1788)	128
V-12. Arnavutluk’ta emniyetsiz yolculuk (yaklaşık 1800)	128
V-13. Topal İbrahim’in Kızanlık’a saldırısı (1809)	128
V-14. Sofya yakınlarındaki Pirdop’ta yaşayan Bulgar öğretmen Todor’un anlatımıyla, felaketlerin üst üste gelmesi (1815-1826)	129
Kaynakça	130
Koordinatörler Hakkında Bilgi	135
Katkıda Bulunanların Listesi	137
CDRSEE Çalışanları	138
Atölye Çalışmalarına Katılan Öğretmenlerin Listesi	139
Harita: Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa (1600)	140

Osmanlı İmparatorluğu çok uzun bir süre boyunca Güneydoğu Avrupa'nın tarihini şekillendiren önemli siyasi güçlerden biri olmuştur. Aslında, 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı Devleti bu bölgedeki en büyük siyasi örgüttü.

Ancak Güneydoğu Avrupa'daki Osmanlı tarihini incelemek için tek sebep bu değildir. Osmanlı İmparatorluğu Güneydoğu Avrupalı ulusların ortak öz tanımlamalarında önemlidir.

Osmanlılara karşı mücadele, bu ulusların Hristiyan Avrupa'ya yaklaşma iddiasını destekleyen önemli bir etkeni. Üstelik Osmanlı hâkimiyeti çoğu kez, bir çok Güneydoğu Avrupa ülkesine bugüne kadar bela olan ekonomik gerilik ve siyasi karışıklığın sorumlusu olarak düşünülür. Buradaki amacımız bu olgulardaki Osmanlı sorumluluğunu destekleyen ya da buna karşı çıkan iddialarda bulunmak değildir. Ortak tarihimizin Osmanlı dönemine ait çeşitli kaynaklarına daha yakından bakmanın, diğer birçok konu gibi bu konuları bağımsızca değerlendirmekte hepimize yardımcı olacağını düşünüyoruz.

Ayrıca Osmanlı tarihine yeni bir bakış atmak için başka bir sebep daha var. Son birkaç on yılda Osmanlı çalışmaları yalnızca Türkiye'de ve diğer Güneydoğu Avrupa ülkelerinde değil, fakat ayrıca Batı Avrupa'da, Birleşik Devletler'de ve hatta Japonya'da tarih biliminin en hareketli alanlarından biri haline geldi. Tarihçiler son günlerde çeşitli yeni kaynaklara ulaştılar ve bu kaynaklar hakkında eski ve yeni yöntemler aracılığıyla yeni sorular sordular; bu sayede Osmanlı tarihi algımız artık daha zengin, daha ayrıntılı ve daha dengeli. Buna ek olarak, daha önceden sorgulanmaksızın kabul edilen birçok olgu sorgulandı ve/veya daha yeni çalışmalar tarafından yanlışlıkları ispatlandı.

Sıklıkla Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Türk devleti olduğu iddia edilir. Bu doğrudur, Osmanlı devletinin ve hanedanının kurucuları Türk kökenlidir fakat fetihlerle birlikte Osmanlı Devleti neticede çeşitli dilleri konuşan ve farklı dinlere mensup çok sayıda insanı bünyesine kattı. Üstelik tarihinin büyük bir bölümü boyunca Osmanlı yönetici sınıfı etnik açıdan oldukça karma bir sınıftı. Aslında II. Mehmed ve Süleyman'ın "klasik çağ"ından, 19. yüzyılda milliyetçiliğin yükselişine kadar Osmanlı yönetici sınıfının üyeleri "Türkler" etiketini, onlarla mümkün olduğu kadar az ortak yönlere sahip olduklarını umdukları kaba ve cahil Anadolu köylülerinin eş anlamlısı olarak gördüler. Buna uygun olarak Osmanlı memurları ve aydınları devletlerini asla "Türk" diye adlandırmadılar; ona sadece "devlet-i aliye" ("yüce devlet") ya da "devlet-i ali-Osman" ("Osman oğullarının devleti") adlarını verdiler. Hanedana bağlılık birçok Orta Çağ ve Erken Modern Çağ devletlerinde olduğu gibi herhangi bir etnik bağlantıdan daha önemliydi.

"Osmanlı despotluğu" kavramının doğruluğu son zamanlarda yapılan tarihi araştırmalarda tartışılmaktadır. Bu kavrama karşı oluşturulan en ciddi iddia, bu kavramın değişimi hesaba katmaması olgusudur ve aslında Osmanlı toplumu uzun süreli varoluşu sırasında çok değişmiştir. En azından "klasik çağ" denen dönem boyunca sultanların çok güçlü olduğu ve kendi yönetimleri sırasında meydana gelen her şeyi kontrol ediyormuş gibi hareket ettikleri doğrudur. Ancak üç kıtaya yayılan böylesine büyük bir imparatorluğu kontrol etmek asla kolay değildi ve özellikle de Geç Orta Çağ ve Erken Modern Çağ dünyasının olanaklarıyla bunu yapmak kolay değildi. Hatta sultanlara ordularının en önemli parçasını kontrol edebilme olanağı veren meşhur tımar sistemi bile aslında – düşük düzeyde bir parasallaşma ve sanayileşme öncesi ulaşım ve iletişim koşulları dolayısıyla - ülke üzerinde bir bütün olarak, merkezi biçimde yapılamayanların yerel ölçekte yapılmasına yarayan, büyük bir arazi ve büyük bir nüfusa sahip bütün olgun tarımsal toplumlarda neredeyse her zaman kullanılmış araçlardan biridir. Sistemin esası, kanun ve düzeni sağlamak ve artı ürününün asıl üreticiden yönetici elite aktarılmasını düzenlemek amacıyla yönetici eliti tüm ülke yüzeyine

ve köylerinde köylüler üzerine yaymaktır. Ne sultanın tımarlar üzerindeki kontrolü ne de ateşli silahlar üzerindeki tekeli (Osmanlı İmparatorluğu Erken Modern Çağ sırasında birkaç diğer büyük devlet gibi “barut imparatorluğu” olarak sayılabilir) geç 16. yüzyıl krizlerinden sonra devam etti.

Üstelik, sultanlar Asya, Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerindeki “mutlak” hükümdarların çoğu gibi mutlak iktidara sahip olduklarını iddia etseler bile, Tanrı’nın Kutsal Kanunu’ndan – Osmanlı’nın durumunda şeriat - kaynaklanan kısıtlamaları göz önüne almak zorundaydılar. Sultanlar şeyhülislamın yardımıyla çoğu kez bu kısıtlamayı alt üst ettiler fakat aslında bu yöntemle başvurmaları güçlerinin sınırsız olmadığı gerçeğini açığa çıkarmaktadır. Daha açık söylemek gerekirse, Osmanlı sultanlarının “despotik” gücü kuramsal olarak Tanrı’ya, uygulamada insani koşullara bağlıydı.

Güneydoğu Avrupa toplumları ve nüfusları ile fetheden/baskı yapan Osmanlılar arasındaki düşmanlık milli tarih anlatılarımızın çoğunun merkezinde yer almıştır. Hem fetih döneminde hem de uzun Osmanlı yönetimi sırasında birçok çatışma ve vahşet anının yaşandığı açıktır. Yine de çatışma Güneydoğu Avrupa’nın 14-20. yüzyıllar arası bütün tarihini oluşturmaz. Aslında milletler üstü ve çok dinli büyük imparatorluklar tarafından yönetilen birçok toplumda olduğu gibi, insanlar sadece direnmedi, kendilerine ve ait oldukları cemaatlere daha iyi bir gelecek sağlamak için tarihsel durumlara uyum sağlamanın çeşitli yöntemlerini de araştırdılar. Bazen bu, yöneticilerle “anlaşma”, hatta bazı bireysel ve ortak ayrıcalıklar sağlamak için aktif olarak işbirliği yapma şeklinde gerçekleşti. Bu yetkililere boyun eğme anlamına gelebilirdi ya da tam tersine edilgen ya da etken direnişten birini seçmek anlamına da gelebilirdi. Bununla beraber bu durum çoğu kez gündelik hayatın “siyasi” meselelerden daha önemli olduğunu ifade etmekteydi. Yeni araştırmalar Osmanlı yönetimi sırasında Güneydoğu Avrupa’daki insan yaşamının gündelik yönleri hakkında önemli bilgiler sağladı. Bu araştırmalar aynı dönemlerde diğer bölgelerle ortak olan uygulamaları, bütün Güneydoğu Avrupa’da yaygın olan unsurları ve belli bölgelerin kendine özgü özelliklerini gün ışığına çıkardı.

Günümüz tarihçiliğinin karşılaştırmalı incelemeleri sayesinde Osmanlı yönetimindeki Güneydoğu Avrupa’nın tarihinin “istisnailiği” düşüncesi yavaş yavaş siliniyor: diğer bölgelerle ve kendi toplumumuzla benzerlikler onu bize daha tanıdık kılıyor. Elbette farklılıklar hala devam etmektedir ve yeni araştırmalar tarafından ana hatlarıyla ortaya konmaktadır. Fakat bu farklılıklar Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki Güneydoğu Avrupa’nın tarihini asla egzotik bir oyun alanına dönüştüremezler. Bu farklılıklar sadece, geçmişteki ve günümüzdeki toplumların karmaşıklığını daha iyi anlamamıza yardımcı olur ve bu aslında, burada ve her yerde tarihsel bilginin esas görevlerinden biridir.

Bu Çalışma Kitabı öğretmenler, öğrenciler ve bilim adamları için Osmanlı yönetimindeki Güneydoğu Avrupa tarihine yeni bir bakış fırsatı sağlamaya çalışmaktadır. Projenin Güneydoğu Avrupa’da Uluslar ve Devletler’e ayrılan ikinci Çalışma Kitabı’yla çakışmaları önlemek için Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılı bu kitaba dâhil edilmedi. Bu sebepten dolayı, bu Çalışma Kitabı geç 18. yüzyılla birlikte biter ve erken 19. yüzyıldan yalnızca birkaç kaynak içerir. Bu sınırlandırmayla bile, sınırlı sayıda sayfada Güneydoğu Avrupa’nın Geç Orta Çağ ve Erken Modern Çağ tarihinin beşyüz yılının bütün yönlerini ve ayrıntılarını açıklamak, uygulamada imkânsızdı. Öncelikler belirlemek ve seçim yapmak zorundaydık. Önemli olmalarına rağmen bazı konuları ya iptal ettik ya da sadece kabaca açıklamak zorunda kaldık. Kaynakları seçerken, katkıda bulunan arkadaşlarımıza güvendik ve hem coğrafi bakımdan hem de içerik bakımından dengeli bir tablo çizmeye çalıştık. Yine de bu Çalışma Kitabı’nı okuyacak ve/veya kullanacak olan bazı kişilerin ayrıca başka metinleri ve görselleri de dahil etme isteğinde olacaklarının farkındayız; eğer böyle olursa hedeflerimizden birini gerçekleştirmiş olacağız ki bu hedef öğretmenleri, öğrencileri ve profesyonel tarihçileri Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki Güneydoğu Avrupa tarihinin çeşitliliğini algılamaya ve karmaşıklığına yeni bir gözle bakmaya teşvik etmektir.

KRONOLOJİ

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
I. Osman (1281-1324)	yaklaşık 1300-1345- kuzeybatı Anadolu'da Bizans İmparatorluğu topraklarında ilk Osmanlı fetihleri; bu dönem boyunca Osmanlı Beyliği Anadolu'daki diğer Türk beylikleriyle rekabet halindedir; Müslüman alimlerin	1302 – Osman'ın Bizanslıları Koyun hisar'da (Bafeon) yenmesi			1307 – Anadolu Selçukluları'nın çöküşü; Anadolu'daki Türk beylikleri doğrudan İran'daki Moğol devletine (İlhanlılar) bağlandılar.
Orhan (1324-1362)	(ulema) Osmanlı siyasi sistemine aşamalı olarak dahil olması		1326 – Bursa'nın (Brusa) fethi, ardından İznik (Nikaea, 1331) ve İzmit'in (Nikomedia, 1337) fethi	Bizans kasabalarının (çoğunluğu Müslüman) Osmanlı kasabalarına dönüşmesi; bu süreç 14-15. yüzyıllarda derece derece Küçük Asya ve Balkanlar'a yayılacaktır.	1335- ilhanlı İmparatorluğu'nun dağılması; Osmanlı Beyliği bağımsız oldu.
				1339 – Orhaniye, Bursa – ilk T planlı cami	1337-1453 – Fransa ve İngiltere arasında Yüzyıl Savaşları
		1345 – Osmanlı ordusu gelecekte Bizans İmparatoru olacak VI. İoannis Kantakuzenos'a yardım için ilk defa Avrupa'ya geçti.	1345 – Çanakkale Boğazı'nın doğu kıyılarına sahip olan Karesi Beyliği'nin fethi		1341-1354 – Bizans'ta iç savaş
				1346-1347 – Kara Veba Kefe'den Güneydoğu Avrupa'ya ulaşır ve bölgenin büyük kısmını etkiler	1345-1353 – Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'da büyük veba salgını (Kara Ölüm, Kara Veba)

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
	1354-1402 Güneydoğu Avrupa'da Osmanlı genişlemesi; bu dönem boyunca Türk akıncı beyleri sıklıkla kendi başlarına hareket ettiler ve Osmanlı siyasi sistemine kademe kademe dahil edilebildiler; Osmanlılar genişlemenin çeşitli siyasi yöntemlerini bir arada kullandılar; (haraçgüzar devletler olarak kabul edilen) halihazırdaki Güneydoğu Avrupa devletleriyle anlaşmalar, evlilik ittifakları, tımarların kendi savaşçılarına dağıtılması, Anadolu'dan Türklerin buralara yerleştirilmesi vb. 1390'larda Bayezid imparatorluğun genişleme hızını zorlar, bu da Anadolu'daki Türkler arasında artan bir rahatsızlığa sebep olur.		1354 – Çanakkale'nin fethi		1355 – Stefan Duşan'ın (1331 -1355) ölümü; Sırbistan'ın çöküşü
I. Murad (1362-1389)			1361-1369 – Edirne dahil Trakya'nın fethi		
		1371 – Çirmen'de Sırlara karşı Osmanlı zaferi	1370'ler-1380'ler Makedonya'nın, Yunanistan ve Arnavutluk'un bazı bölgelerinin fethi	1378-1391 – Yeşil Cami'in inşası, İznik	1370-1405 – Aksak Timur'un hükümdarlığı
I. Bayezid (1389-1402)		1389 – Birinci Kosova Savaşı; Osmanlılar Sırp Prensi Lazar önderliğindeki bir Balkan ittifakını yendiler; Sırbistan Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı oldu.	1390-1391 – Osmanlıların Güneybatı Anadolu'daki Türk beyliklerini (Saruhan, Aydın, Menteşe vb.) ilk defa topraklarına katması		1385 – Polonya ile Litvanya'nın birleşmesi
		1396 – Niğbolu Savaşı; I. Bayezid Macaristan Kralı Lüksemburglu Sigismund önderliğindeki bir Haçlı ordusunu yendi	1396 – Vidin'in alınmasıyla Bulgaristan'ın Osmanlılar tarafından fethi tamamlandı.		
			1397-1398 – I. Bayezid Anadolu'nun büyük kısmının fethini tamamladı.		
1402-1413 Fetret Devri; I. Bayezid'in oğulları arasında iç savaş		1402 – Ankara Savaşı, I. Bayezid, Aksak Timur tarafından yenildi ve esir edildi.	1402- Timur Anadolu'daki bazı Türk beyliklerini yeniden kurdu.	1403-1414 Eski Cami, Edirne	
I. Mehmed (1413-1421)	temkinli düzelmeye ve Osmanlı Devleti'nin yeniden inşası, hem Balkanlarda hem de Batı Anadolu'da yeniden fakat ihtiyatlı yayılma.	1419-1420 - Aşağı Tuna'ya Osmanlı seferleri; Eflak haraçgüzar devleti oldu.	1419-1420 – Dobruca, Giurgiu ve Turnu'nun fethi	1416 – Şeyh Bedreddin İsyanı; I. Mehmed tarafından bastırıldı.	

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
II. Murad (1421-1451, 1444-1446 yılları dışında)			1425-1428 – Güneybatı Anadolu'nun (Aydın, Menteşe, Teke, Germiyan vb.) nihai ilhakı.	1421-1437 Bursa'da Muradiye Külliyesi, Tebriz'den gelen seramik ustaları tarafından dekore edildi.	
			1430- Selanik'in Osmanlılar tarafından son kez fethedilmesi		
			1439 – Sırbistan'ın Osmanlılar tarafından ilk defa fethedilmesi		1439 – Floransa Konseyi'nde Bizans İmparatoru VIII. İoannis Osmanlı karşıtı bir haçlı seferi karşılığında Ortodoks Kilisesi'nin Roma'yla birleşmesini kabul eder.
	Macarların top kullanmasının etkisiyle, Osmanlılar çeşitli ateşli silahları benimsemeye başladılar.	1443 – Balkanlara Macar seferi; İskender Bey (George Kastriota) önderliğindeki başarılı Arnavutluk isyanı	1443 – Osmanlılar Sırbistan ve Arnavutluk'u kaybeder.		
		1444 – Balkanlara yeni Macar seferi, Macarlar Varna'da yenildiler			
		1448 – İkinci Kosova Savaşı; Hunyadi Yanoş önderliğindeki Macar ordusuna karşı Osmanlı zaferi			
II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481)	Osmanlı devletinin bütünüyle bir imparatorluk		1453 – Konstantinopolis/İstanbul'un fethi	Konstantinopolis bir Osmanlı başkentine dönüştürüldü –	1453-Yüzyıl savaşlarının sonu, Fransız zaferi

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
	biçiminde düzenlenmesi (klasik çağ); Saray örgütlenmesinin ve açık hiyerarşik toplumsal düzenin kuruluşu; kapıkulunun (Sultan'ın Kulları, devşirmeler) yardımıyla eski, kurucu soyluların kısmen ortadan kaldırılması ve güçsüzleştirilmesi; arazinin çoğunun kamulaştırılması ve tımar olarak dağıtılması; ilk nesil ateşli silahların etkili kullanımı (Osmanlı İmparatorluğu'nun 'barut imparatorluğu' olması)	1456- Hunyadi Yanoş'a karşı Belgrad'da Osmanlı yenilgisi	1455-1456 – Moldavya haraçgüzar devlet oldu.	İstanbul; Aya Sofya bir camiye dönüştürüldü; Topkapı Sarayı'nın (1478'e kadar), bedestenin ve birkaç camii'nin inşası (bir tanesi Fatih Camii – 1463-1470)	1455 – Gutenberg İncil'i bastı
			1459 – Sırbistan'ın nihai ilhakı		
			1460 – Atina Dükalığı'nın, Mistra Despotluğu'nun ve Mora'nın büyük kısmının fethi		
			1461 – Trabzon Bizans İmparatorluğu'nun fethi	1454 – Patrik Gennadios İstanbul'da Patrikhane Akademisi'ni kurdu.	
		1463-1479 – Osmanlı Venedik Savaşı	1463 – Bosna'nın büyük bölümünün fethi		1462- 1505 – Moskova'da III. İvan dönemi; çeşitli Rus prensliklerinin ele geçirilmesi ve Rusya'nın Altın Ordu devletinden bağımsızlığı.
			1468 – Karaman'ın fethi		
		1473 – Otlukbeli'nde Uzun Hasan'a karşı Osmanlı zaferi; Anadolu'daki Osmanlı yönetiminin sağlamlaştırılması	1470 – Negroponte'nin (Eğriboz) fethi		
		1475 – Vaslui Savaşı; Moldavya Prensi Büyük Stephen'in (1457-1504) Osmanlıları yenmesi	1475 – Kefe'nin (Kırım'daki Ceneviz kolonisi) fethi; Kırım Tatar Hanlığı Osmanlı İmparatorluğu'nun bağlı devleti oldu.	1476 – İlk Yunanca kitap Milan'da basıldı. (Constantinos Lascaris, (Επιτομή οκτώ του λόγου μερών)	1469-1492 – Floransa'da Lorenzo di Medici dönemi; Rönesans'ın zirvesi
			1479 – Arnavutluk'un büyük bölümünün fethi		
			1480 – Otranto'nun (Güney İtalya) Osmanlılar tarafından fethi; 1481'de geri verildi.		

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
II. Bayezid (1481-1512)	temel merkezileştirici başarıları korurken, II. Mehmed'in 'zorbalığı'ndan kaynaklanan iç gerilimleri yumuşatma politikası		1483 – Hersek'in fethi		
			1484 – Kili ve Akkerman'ın fethi; Boğdan Karadeniz'e çıkışı kaybeder.	1492-Seferad Yahudileri'nin İspanya'dan sürülmesi; büyük bölümü Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edildi ve Osmanlı topraklarına yerleşti;	1489 – Kıbrıs Venedik toprağı oldu.
		1499- 1503 – Osmanlı Venedik Savaşı	1499-1503 – Yunanistan ve Arnavutluk'taki Venedik kalelerinin fethi	1493- İstanbul'da ilk matbaa İspanya'dan gelen Seferad Yahudileri tarafından kuruldu; 1493- Güneydoğu Avrupa'da Slavca ilk matbaa Cetinje**de kuruldu (Venedik etkisi altında); 16. yy'da Slavca matbaalar Eflak (1508), Bosna, Sırbistan ve Transilvanya'ya yayıldı, fakat bu matbaaların çoğu çok kısa süre çalıştı	1492 – Kolomb Amerika'yı keşfetti.
			1499-1540 – Lika ve Dalmaçya'nın bir kısmının fethi	1505 – İstanbul'da II. Bayezid Camii	1494 – İtalya'ya Fransız seferi; İtalyan Savaşları'nın başlangıcı 1497-1498 – Vasko dö Gama Portekiz'den Hindistan'a giden deniz yolunu keşfetti.
Selim I (1512-1520)	Osmanlı gücünün zirvesi; askeri gücü geniş diplomatik etkinliklerle birleştirerek hem Avrupa hem Asya'da genişleme; Osmanlı hukuk ve yönetiminin düzenlenmesi	1514 – Çaldıran Savaşı; İran'a karşı önemli Osmanlı zaferi	1514-1515 – Suriye, Filistin ve Mısır'ın fethi; Mekke ve Medine'nin Osmanlılar tarafından korumaya alınması		
		1516 – Mercidabık Savaşı; Memluklara karşı büyük Osmanlı zaferi			1517 – Wittenberg, Almanya'da Martin Luther'in "95 Tezi"; Reform'un başlangıcı

* O zamanlar Karadağ krallığının başkenti (ç.n.)

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
			1519 – Cezayir Osmanlı hakimiyetini tanıdı.		1519 – V. Charles/ Karlos/Şarlken Roma- Germen İmparatoru seçildi; zaten 1516'dan beri İspanya Kralıydı. Güçlerini birleştirdi, Habsburg hanedanlığında topladı, iktidarını sağlamlaştırdı ve Osmanlıların en önemli rakibi oldu.
I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) 1520-1566	Osmanlı gücünün zirvesi; askeri gücü geniş diplomatik etkinliklerle birleştirilerek hem Avrupa hem Asya'da genişleme; Osmanlı hukuk ve yönetiminin düzenlenmesi		1521 – Belgrad'ın fethi 1522 – Rodos'un fethi		1519-1522 – İlk dünya turu Macellan tarafından başlatıldı
		1526 – Mohaç Savaşı; Macaristan'a karşı büyük zafer		1526 – Piri Reis çağının denizcilik deneyimlerini özetlediği Kitab-ı Bahriye'yi (Deniz Kitabı) yazdı; zaten daha 1513'te Amerika kıtasını da dahil ettiği detaylı bir denizcilik haritası çizmişti	1526 – Hindistan'da Babürlü imparatorluğu'nun kuruluşu
		1529 – Macaristan'da Osmanlı-Habsburg çatışmasının başlangıcı; Osmanlıların ilk Viyana Kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı	1534-1535 – Irak'ın fethi		
		1538 – Boğdan'da başarılı Osmanlı seferi	1538 – Bender'in (Tighina) alınması	1538 – Sinan (daha çok Mimar Sinan olarak bilinir, 1490-1588) baş mimar oldu; Osmanlı mimarisinin zirvesi	
		1541 – Macaristan'a Süleyman'ın yeni seferi	1541 – Orta Macaristan'ın ilhakı (Buda eyaleti); Erdel (Transilvanya) haraçgüzar bir prenslik oldu		1543 – Kopernik <i>De revolutionibus orbium coelestium</i> 'u yayınladı.
					1545-1563 – Trento Konseyi; Katolik Reformasyonu

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
			1551-1552 – Banat'ın alınması	16. yüzyıl ortası – Reform'un Macristan ve Transilvanya'da yayılması; çok sayıda Macar Kalvinizm'i benimserken Transilvanyalı Saksonlar Luthercilik'i benimsedi	1551-1556 – Rusya'nın Tatar Kazan ve Astrahan Hanlıkları'nı ilhakı
		1555 – Amasya'da Osmanlı-İran barışı; Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu sınırı sabitlendi		1550-1557 – İstanbul'da Süleymaniye Camii Mimar Sinan tarafından inşa edildi	1555 – Alman İmparatorluğu'nda Augsburg din barışı
				1555 – Arnavutça ilk kitap basıldı (İtalya'da); Meshari [Hizmet Kitabı], yazarı Dom Gjon Buzuku	1556 – V. Charles'ın tahttan inmesi; Habsburg ülkesinin İspanya ve Avusturya soyları arasında bölüşülmesi
			1566 – Sakız (Chios) adasının Osmanlılar tarafından ilhakı	1557 – İpek (Peç)'deki Sırp Ortodoks Patrikliği'nin yeniden kurulması	1562-1598 – Fransa'da din savaşları
II. Selim (1566-1574) 'Ayyaş'		1571 – Osmanlı donanması İnebahtı'da (Lepanto) Kutsal İttifak donanmasına yenildi	1570-1571 – Kıbrıs'ın fethi	1567 – İstanbul'da ilk Ermeni matbaası 1569-1575 – Edirne'de Selimiye Camii, Mimar Sinan'ın tasarımı	1566 – Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'da İspanya karşıtı devrimin başlangıcı
III. Murad (1574-1595)	ekonomik kriz, akçenin devalüasyonu ve enflasyon, Osmanlı İmparatorluğu'nda ciddi iç çalkantılar;	1578-1590 – İran'la yorucu savaşlar	1578-1590 – Azerbaycan'ın ve birçok İran eyaletinin fethi	1580 – dini önderlerin itirazlarını takiben İstanbul'daki rasathanenin Sultan'ın emriyle yıkılması	1587-1629 – İran'da I. Abbas dönemi, Safevi gücünün zirvesi

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
	Habsburglar ve İran'la yapılan uzun savaşlar mali sıkıntılara ve geleneksel askeri düzenin, özellikle de sipahi bölüklerinin zayıflamasına neden oldu; Osmanlı İmparatorluğu'nun kademeli olarak paralı asker (<i>levend</i>) kullanımına ve iltizamı sistemini yaygınlaştırmaya yönelmesi.	1593-1606 – Avusturyalı Habsburglar önderliğindeki Kutsal İttifak'la yapılan yorucu savaşlar; Romanya Prenslikleri'nde (Eflak-Boğdan) Osmanlı karşıtı isyan (1594)		1583-1586 – Manisa'da Muradiye külliyesi	1588 – İspanya armadasının İngiliz donanmasına yenilmesi
III. Mehmed (1595-1603)				1596-1609 – Anadolu'da Celali İsyanları	1598 – Nantes Fermanı'yla Fransız Calvinistlerin yaşamalarına izin verildi
I. Ahmed (1603-1617)		1602-1612 – İran'la savaş	Osmanlılar 1578-1590 arasında fethettikleri yerleri kaybettiler; Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük toprak kaybı	1609-1616 – İstanbul'da Sultan Ahmed Camii (Mavi Cami)	1603- I. Elizabeth'in (1558-1603) ölümü; İskoçya Kralı James Stuart aynı zamanda İngiltere Kralı da olur ve böylece her iki krallığı birleştirir
		1606 – Avusturya Habsburglarıyla Zsitvatorok barışı			1613 – Rusya'da Romanov hanedanının kurulması
I. Mustafa (1617-1618)					
II. Osman (1618-1622)	iç reform çabaları bir yeniçeri isyanına sebep oldu; Sultan tahttan indirildi ve öldürüldü.	1620-1634 – Boğdan hakimiyeti için Polonya-Litvanya ile savaş			1618-1648 – Otuz Yıl Savaşları
I. Mustafa (1622-1623)					
IV. Murad (1623-1640)	kanun ve düzeni yeniden sağlamak için uygulanan sert politikalar	1623-1639 – İran'la savaş; I. Abbas karşısında ilk başta alınan yenilgilerden sonra, IV. Murad'ın seferleri ve Kasr-ı Şirin Barış Anlaşması (1639) 1555 ve 1612'deki sınırlara geri dönülmesini sağladı		1627 – Rum/Yunan matbaası İstanbul'da Patrik Cyril Lukaris tarafından kuruldu; bu matbaa Patrik'in idamından sonra Osmanlılar tarafından kapatıldı (1638)	
				1635 – Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkü	

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
I. İbrahim (1640-1648) 'Deli'		1645-1669 – Venedik'le yapılan yorucu savaş	Girit'in fethi (1669'da tamamlanabildi)		1640 – Kral ve Parlamento arasındaki İngiliz İç Savaşı'nın başlangıcı
IV. Mehmed (1648-1687)	birkaç yıllık iç karışıklıktan sonra Köprülü ailesinden gelen sadrazamlar Sadrazamlık makamını güçlendirmeyi başardı, içeride düzenin yeniden sağlanması ve dışarıda fetihlerin tekrar başlaması	1656 – Köprülü Mehmed Paşa sadrazamlığa aday gösterildi ve imparatorluğu yönetmek için tüm yetkileri ele geçirdi		1648-1657 – Ünlü Osmanlı coğrafyacısı ve tarihçisi Katip Çelebi (1609-1657) coğrafya ile ilgili eseri Cihannüma'yı yazdı	1648 – Ukrayna'da Bogdan Khmelnitiski liderliğinde Kazak isyanı; Polonya-Litvanya'nın buhranı
		1661 – Köprülü Fazıl Ahmed Paşa babasının ardından sadrazam oldu (1661-1676)		1665-1666 – Sabetay Sevi'nin Mesih olarak ortaya çıkması	1655-1660 – ilk İskandinav Savaşı
		1672-1676 – Polonya-Litvanya ile savaş	1672-1676 – Podolya'nın fethi	1667 – büyük deprem, Ragusa'yı çok etkiledi	
		1683 – İkinci Viyana Kuşatması; Osmanlılar Viyana'da Avusturya-Polonya ordusuna yenildi			
		1684 – Kutsal İttifak'ın oluşturulması (Avusturya, Polonya-Litvanya, Venedik, Papalık Devleti ve 1686'dan itibaren Rusya)	1686-1687 – Avusturya birlikleri Macaristan ve Erdel/ Transilvanya'yı fethetti.		1685 – Fransa'da Nantes Fermanı'nın yürürlükten kaldırılması
					1687 – Isaac Newton, <i>Philosophiae naturalis principia mathematica</i>

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
II. Süleyman (1687-1691)	önemli parasal ve mali reformlar savaşın zorluklarının göğüslenebilmesi için Osmanlı ekonomisini eski haline getirmeye çalıştı		1688-1690 – Belgrad ve Sırbistan'ın diğer bölgelerinin geçici olarak Avusturya tarafından işgali	1690 – Osmanlıların Belgrad'ı yeniden fethetmesinin ardından Güney Sırbistan ve Kosova'dan Slovenya ve Macaristan'a gerçekleştirilen İlk Büyük Sırp Göçü	1688 – İngiltere'de Görkemli Devrim, İngiltere parlamenter krallık oldu 1689 – I. Petro'nun (1682-1725) Rusya'yı tek başına yönetmeye başlaması
II. Ahmed (1691-1695)				Prens Konstantin Brancoveanu, Bükreş'te Yunan Asalet Akademisi'ni kurdu, 18. yy'da benzer bir kurum Yaş'da da (Boğdan) kurulacaktır.	
II. Mustafa (1695-1703)	1695 – ömür boyu verilmeye başlanan mülklerle (malikane) birlikte iltizam sisteminin yeniden düzenlenmesi; yeni sistem eyaletlerdeki ayan ailelerinin güçlerini artırdı, ayan aileleri babadan oğla geçen büyük toprak parçalarını bir araya getirdi	1697 – Zenta Savaşı'nda Avusturyalılar karşısında yenilgi 1699 – Karlofça Anlaşması	1699 – (Slovenya dahil) Macaristan ve Transilvanya'nın Habsburglara verilmesi; Mora, Lika ve daha küçük Dalmaçya topraklarının Venedik'e verilmesi; Podolya'nın Polonya'ya ve Azak'ın Rusya'ya verilmesi	yaklaşık 1700 – Kendisi bir besteci olan Dimitri Kantemir (1673-1723) Osmanlı müziği hakkında notaları kaydedilmiş 353 enstrümantal parçalık bir koleksiyonu da içeren bir kitap yazdı.	1700-1721 – Büyük İskandinav (Kuzey) Savaşı; Poltava'da Rusya'nın İsveç karşısında büyük bir zafer elde etmesi (1709) 1701-1714 – İspanya Veraset Savaşları
III. Ahmed (1703-1730)		1710-1711 – Rusya'yla savaş	1711 – Azak'ın yeniden ele geçirilmesi		
	"Lale Devri", kültürel yeniliklere önem verilmesi ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın (1718-1730) desteklediği	1715-1718 – Venedik ve Avusturya ile savaş; Osmanlı yenilgisi Pasarofça Barış Anlaşması'yla sonuçlandı	1715 – Mora'nın Venediklilerden geri alınması		

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
	İç reform ve Batı'ya açılma teşebbüsleri, ancak bu dönem bir yeniçeri isyanıyla sonlandı, isyancılar Sadrazam'ı ve Sultan'ı zorla makamlarından ettiler.		1716-1718 – Banat, Kuzey Sırbistan ve Oltenia (Batı Eflak) Avusturyalılara teslim edildi	1720 – Surname-i Vehbi, Sultan'ın oğullarının sünnet düşünlerinin anlatılması, Şair Vehbi tarafından yazıldı ve Levni'nin (1673-1736) çizdiği 137 minyatürle görselleştirildi	
			1722-1725 – İran'daki karışıklığın ardından Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan'ın fethi	1727 – ilk Osmanlı matbaası İstanbul'da İbrahim Müteferrika tarafından kuruldu ve onun ölümü üzerine 1745'te kapatıldı	1722 – İran'ın Afganlar tarafından işgali; Safevi yönetiminin çöküşü
			1730 – Azerbaycan ve Şirvan'ın Nadir tarafından geri alınması	1728 – III. Ahmed çeşmesi (Topkapı Sarayı'na girerken sağda)	1726-1730 – Nadir'in (şah 1736-1747) çabalarıyla İranlıların yeniden güçlenmesi
I. Mahmud (1730-1754)	özellikle topçulukta (Fransız Uzman Kont dö Bonneval'ın faaliyetleri) ve şehir gelişiminde (İstanbul halkı için 60'dan fazla çeşmenin inşa edilmesi) ihtiyatlı reformlar siyaseti	1730-1736 – İran'la savaş	1730-1736 – Gürcistan'ın kaybı		1733-1738 – Polonya Veraset Savaşları
		1736-1739 – Rusya ve Avusturya ile savaş, Belgrad Anlaşması'yla sona erdi	1736-1739 – Oltenia Eflak'a, Kuzey Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'na iade edildi; Rusya, Azak'ı yeniden ele geçirdi.	1736-1739 – Banat ve Macaristan'a ikinci Sırp göçü	
		1743-1746 – İran'la savaş		1746 – Prens Konstantin Mavrokordato Eflak'ta köleliği kaldırdı; 1749'da Boğdan'da benzer bir reform yaptı.	1740-1786 – Prusya'da II. Frederik yönetimi
					1740-1748 – Avusturya Veraset Savaşları 1748 – Montesquieu, <i>L'esprit des lois</i> (Kanunların Ruhu) 1751-1780 – <i>Encyclopédie</i> Paris'te 35 cilt halinde basıldı; Avrupa Aydınlanması'nın büyük başarısı

Osmanlı Sultanları	Siyasi süreçler	Siyasi ve askeri olaylar	Bölgesel değişimler	Toplum ve Kültür	Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen önemli olaylar
III. Osman (1754-1757)					1756-1763 – Yedi Yıl Savaşları
III. Mustafa (1757-1774)	uzun bir barış döneminden ve Avrupa'daki çatışmalardan uzak durma çabalarından sonra Osmanlı İmparatorluğu Rusya'yla savaşa girer, bu savaş Osmanlının bütün birikmiş zayıflıklarını açığa çıkarır ve hızlı bir çöküş evresini başlatır; ayanların (yerel ileri gelenler) güçlerinde artış ve eyaletlerin çoğunda merkezi hükümetin otoritesinin yavaş yavaş kaybolması	1768-1774 – Osmanlı-Rusya savaşı; Rus orduları Kırım, Moldavya ve Eflak'ı işgal etti; bir Rus donanması Osmanlıları Ege'de yendi ve Yunanistan ve Levant'taki isyanlara destek oldu		1766-1767 – Osmanlı yetkilileri Ohri'deki Bulgar Başpiskoposluğu'nu ve Pec'deki Sırp Patriklği'ni ortadan kaldırdı, Konstantinopolis'in Rum Patriği Avrupa'daki bütün Ortodoks Osmanlı halkları üzerinde dini yetkiye sahip oldu	1762-1796 – Rusya'da II. Katerina dönemi
		1774 – Küçük Kaynarca Barış Anlaşması; Rusya Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki konumunu güçlendirdi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortodoks tebaasının koruyucusu oldu	1774 – Kırım artık bir Osmanlı bağlı devleti değil		1772 – Polonya'nın ilk kez bölüşülmesi
I. Abdülhamid (1774-1789)	Osmanlı'nın askeri gücünü Batılı uzmanların (özellikle Fransız) yardımıyla eski haline getirme teşebbüsleri; ancak 1787-1792 Savaşı bu girişimlerin başarısız olduğunu gösterdi		1775 – Osmanlılar Bukovina'yı (Kuzeybatı Moldavya) Avusturya'ya teslim etti	1784 – İstanbul'daki Türkçe matbaanın yeniden açılması	1775-1783 – Amerikan Bağımsızlık Savaşı
			1783 – Rusya'nın Kırım'ı topraklarına katması		1780-1790 – Avusturya'da II. Joseph dönemi
III. Selim (1789-1807)	askeri, mali, idari ve siyasi reform girişimleri (Nizam-ı Cedid); bu reform girişimleri iç karışıklıktan ve yeniçerilerin muhafazakar muhalefetinden dolayı başarısız oldu; eyaletlerdeki ayanların gücünün zirveye çıkışı	1787-1792 – Rusya ve Avusturya ile savaş; ağır Osmanlı yenilgileri; Fransız Devrimi ve Polonya sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük topraklar kaybetmesini engelledi			1787 – Amerika Birleşik Devletleri Anayasası
		1798-1799 – Fransızların Mısır ve Suriye seferi	1788-1792 – Rusların Edisan'la Otchakov'u topraklarına katması		1789 – Fransız Devrimi'nin başlangıcı
					1793-1795 – Polonya'nın ikinci ve üçüncü (son) kez bölüşülmesi

BÖLÜM I:

GÜNEYDOĞU AVRUPA'DA OSMANLI GENİŞLEMESİ

1300 yılı civarında kuzeybatı Anadolu'da başlayan Osmanlı genişlemesi 17. yüzyılın sonlarına kadar devam etti. Son önemli fetih 1672 yılında alınan Podolya (o dönemde Polonya-Litvanya'nın bir eyaleti, bugün Ukrayna'nın bir parçası) idi. Genişleme küçük yarı-göçebe bir beyliği üç kıtaya yayılmış, bürokratik bir dünya imparatorluğuna dönüştürdü.

Güneydoğu Avrupa'nın çoğu 14. ve 15. yüzyılda fethedildi; ancak bazı bölümler ya daha sonra fethedildi (örneğin Slavonya, Banat, Kıbrıs, Girit) ya da Osmanlı yönetimine hiç girmedi (örneğin Korfu, Dalmaçya, Hırvatistan ve Slovenya). Bölgede yaşayan insanlar için Osmanlı fethi önemli bir olaydı. Fetih hem kısa vadede hem de uzun vadede onların hayatlarını şekillendirdi. Tarihçiler bu süreçle ilgili çeşitli ve bazen de çatışan fikirler ileri sürmüşlerdir. Geç Orta Çağ insanların dünyayı nadiren etnik hatlar doğrultusunda algılamasına rağmen tarihçilerin çoğu bu süreci ulus-merkezli bir perspektiften anlatmıştır. Bu tarihçiler bahsedilen süreci, kendi halklarının azaltılamayan düşmanlara karşı yiğitçe savaştığı destansı askeri başarılar olarak sunmuşlardır. Onlar için Osmanlı fethi ya kendi halkları ve/veya Avrupa uygarlığı için bir felaket ya da tersine Osmanlı barışının hayırlara vesile inşasıydı. Fetih sürecinin gerçek karakteri diğer tarihçiler için daha karmaşıktı. Etnik, dini ve ahlaki farklılıklar çoğu kez belirsizdi. Büyük askeri seferler küçük savaşlarla birleşmişti. Yerel düzeyde güdülenmeler ve algılar, modern tarihçilerin net biçimde anladığı ayrımlardan büyük oranda farklılık gösteriyordu. İşbirlikçilerin güvenliğini sağlamak genellikle asıl savaşmak kadar önemliydi. Kahramanlık ve çeşitli ideallere adanmışlık resmin parçalarıydı; ama vahşet, acı çekme ve ihanet de.

Çalışma Kitabı'mızın bu bölümü Osmanlı fetih sürecini ve/veya çeşitli halkların buna direnişini ayrıntılı biçimde belgelemeyi amaçlamaz. Sadece öğrencilerin bu sürecin karmaşıklığına ve o dönemde yaşayan insanların olayları çeşitli şekillerde yaşamaları ve algılamalarına şöyle bir bakmalarını sağlamak için sınırlı sayıda kaynak sunar.

1a. Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin ilk dönemleri

I-1. Orhan'ın Yar Hisar Tekfuru'nun¹ kızı ile evlenmesi

13'üncü Bab

Osman Gazi² onu oğlu Orhan Gazi'ye³ verdi ki o Ülüfer Hatun'dur. Orhan o sırada delikanlı ol-

muştu. [...] Aldıkları dört tane hisarın [Bilecik, Yar Hisar, İnegöl, Aya Nikola] memleketinde adalet üzere hareket ettiler. Bütün köylüler gelip yerlerinde oturdular. Halleri kafir zamanındakinden daha iyi oldu. Buradaki kafirlerin rahatlığını işitip başka yerlerden de adam gelmeye başladı. Elhasıl Os-

¹ Toprakları Osmanlı toprağı içinde kalmış, Anadolu'da yaşayan küçük Hristiyan yönetici.

² I. Osman – Osmanlı devletinin kurucusu; yaklaşık 1281 ile 1324 arasında başta bulunmuştur.

³ Orhan – 1324 ile 1362 arasında Osmanlı hükümdarı.

man Gazi düğün yapıp Ülüfer Hatun'u oğlu Orhan Gazi'ye vermek istedi ve öyle yaptı. Ülüfer Hatun o hatundur ki Kaplıca Kapısı'na yakın yerde, Bursa hisarı dibinde tekkesi vardır. Ülüfer suyu köprüsünü de o hatun yaptırmıştır. O suya Ülüfer diye ad verdiler. Murat Han Gazi⁴ de onun oğludur. Süleyman Paşa⁵ da onun oğludur. İkisinin de babası Orhan Gazi'dir. Hatun ölünce Orhan Gazi ile Bursa Hisarında beraber gömüldü.

Aşıkpaşazade, s.26-27.

Aşıkpaşazade tarihi ilk Osmanlı hanedan tarihlerinden biridir, fakat 15. yüzyılda yazılmıştır; yani anlattığı olayların üstünden bir yüzyıldan daha fazla bir zaman geçtikten sonra.

Orhan Gazi neden tekfurun kızıyla evlendi? Orhan Gazi'nin babası neden bu evliliğe karar verdi? Kendinizi Orhan'ın konumunda hayal edin.

Aşıkpaşazade'ye göre bir Osmanlı kadınının sahip olması gereken en önemli özellikler nelerdi?

I-2. Karaca Hisar'ın alınması ve Osman Gazi adına ilk hutbenin okunması

14'üncü Bab

Bu bab onu beyan eder ki Osman Gazi cuma namazını nasıl kıldırıldı ve her şehirde ne suretle oldu, onları bildirir.

Karaca Hisar'ı alınca şehrin evleri boş kaldı. Germiyan ilinden ve başka yerden hayli adamlar geldi. Osman Gazi'den ev istediler. Osman Gazi de verdi. Az zamanda mamur oldu. Birçok kiliseleri de mescit yaptılar. Pazar da kurdular. Halk toplanıp "cuma namazı kılalım ve bir kadı isteyelim"

dedi. Dursun Fakı derler bir aziz kişi vardı. O halka imamlık ederdi. Hallerini ona söylediler. O da gelip Osman Gazi'nin kayınatası Ede Balı'ya söyledi. Daha söz bitmeden Osman Gazi geldi. Sorup isteklerini bildi. "Size ne lazımsa onu yapın" dedi. Dursun Fakı: "Hanım! Sultan'dan izin gerekir" dedi⁶. Osman Gazi dedi ki: "Bu şehri ben kendi kılıcımla aldım. Bunda Sultan'ın ne dahli var ki ondan izin alayım? Ona Sultanlık veren Allah bana da gaza ile hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise ben kendim dahi sancak kaldırıp kafirlerle uğraştım. Eğer o, ben Selçuk hanedanındanım derse ben de Gök Alp oğluyum derim. Eğer bu ülkeye ben onlardan önce geldim derse Süleymanşah dedem de ondan evvel geldi." Halk razı oldu. Kadılığı ve hatipliği Dursun Fakı'ya verdi. Cuma hutbesi ilk önce Karaca Hisar'da okundu. Bayram namazını orada kıldılar.

Aşıkpaşazade, s. 27-28

İslami siyaset geleneğinde yöneticinin adına Cuma hutbesi okutmak bir egemenlik (bağımsız yönetim) ayrıcalığıdır. 15. yüzyıl vakayinamesi erken 14. yüzyılın tarihsel gerçekliğini çarpıtmaktadır; aslında Selçuklu Sultanlığı, Osman daha egemenliğini ilan etmek için herhangi bir girişimde bulunmadan önce, 1307'de Moğollar tarafından sona erdirilmişti. Üstelik 1307'den sonra Osman ve daha sonra oğlu Orhan İran'ın Moğol İlhanlıları'na -bu devlet 1330'ların sonlarında çökene kadar- haraç ödemisti.

Osman güç tabanını genişletmek için hangi stratejileri kullanmıştır?

Bu iki metin Osmanlı fethinin eşliğinde olan kuzeybatı Anadolu'nun etnik ve dini yapısı hakkında hangi bilgileri vermektedir?

⁴ I.Murat – Osmanlı hükümdarı (1362-1389)

⁵ Süleyman Paşa – Orhan'ın en büyük oğlu; Osman'ın Balkan yarımadasındaki ilk akınlarını yönetti ve Gelibolu'yu fethetti (1354); 1357'de öldü.

⁶ Konya'daki Selçuklu Sultanı'nın izni kastediliyor. Osman gibi sınır boylarında akıncılık yapan uç beyleri önceden ona tabi idi.

İb. Balkan Yarımadası'nın Osmanlılar tarafından fethi

I-3. Balkanlardaki Hristiyan devletler arasındaki anlaşmazlıklar ve Osmanlı genişlemesinin kolaylaşmasında bunların rolü

Sadece genç ve asi Amorat⁷ hayatta kaldı ve Bulgarlara azılı ve güçlü bir şekilde karşı koydu. Yunanlardan ona yol vermelerini istedi ama Kantakuzen⁸'in Gelibolu Kalesi'ni elinde tutmak için çok iyi baktığı ve desteklediği çok sayıda gemi ve tekne tarafından durduruldu. Amorat, söylediğimiz gibi, denizi geçmek zorundaydı. Kantakuzen, ekmek ve domuz azlığından dolayı gemilerdeki askerleri besleyemediğini; hazinenin her yeni gün daha da boşaldığını ve altın ve gümüş para sıkıntısı çekildiğini fark ettiğinde düşündü, taşındı ve elçileri Turnovo'ya gönderdi. Bulgar Çarı Alexander⁹'dan donanmasını besleyebilmek için yardım istedi. Bu sayede kaleyi koruyabileceklerdi. Ancak bunu duyan Bulgarlar, Yunanları aşağılamakla kalmayıp bir de üstüne karılarına ve annelerine küfrederek, onlarla alay ettiler ve küçümseyip geri gönderdiler. Bunu duyan Kantakuzen derin bir üzüntüye kapıldı ve donanmasına yardım aramak için elçilerini Sırp yöneticileri Uroş, despot Ugleşa ve kral Vulkaşin'e gönderdi. Bunu duyan Sırlar da Yunanları aşağılamakla kalmayıp bir de üstüne karılarına ve annelerine küfrederek, onlarla alay ettiler ve küçümseyip hiçbir şey vermeden geri gönderdiler. Bunu duyan Kantakuzen ne yapacağını bilemez halde derin bir üzüntüye kapıldı. Ondan sonra Kantakuzen hem Bulgar çarlarına hem de Sırp yöneticilerine tekrar elçilerini göndererek dedi ki: "Bize yardım etmek istemediniz fakat buna pişman olacaksınız!" Fakat onlar onun

sözlerini önemsemediler ve şöyle cevap verdiler: "Türkler buraya gelirse, biz kendimizi savunmasını biliriz!" Bunun üzerine Kantakuzen Amorat'la bir anlaşma yaptı, yemin ettiler ve mektuplaştılar; bugünlere kadar geçerli olan anlaşmaya göre; Türkler asla, hiçbir şekilde ne Romanya'da¹⁰ ne de Makedonya'da Yunanlara zarar vermeyeceklerdi. Türkler sözlerini tutacaklarına dair yemin ettiler ve Kantakuzen Türklerin Gelibolu'ya geçmelerine izin verdi.

Georgieva, Kitanov, s.4-6.

16. yüzyıldan kalan Bulgarca vakayinamenin anonim yazarı 14. yüzyıl ortasında meydana gelen tarihi olaylar hakkında net olmayan ve yanlış bilgilere sahiptir. Aslında Yuannis Kantakuzen Orhan'ın oğlu, Murat'ın abisi Süleyman'ın önderliğindeki Osmanlıları, imparator V.Yuannis Paleologos'a (1341-1391) karşı giriştiği iç savaşta kendisine yardım etmeleri için çağırmıştı. Bu dönemde Sırların lideri IV.Stepfan Duşan (1331-1355) idi ve Bizans'taki iç savaşı Bizans topraklarını fethetmek için kullanıyordu.

Anonim Bulgar Vakayinamesi'nin olgusal yanlışlıkları onun genel fikrinin geçerliliğine zarar verir mi? Ya da olgusal yanlışlıklar, yazarın belirli bir "mesaj"ı vurgulama niyetinden mi kaynaklanıyor?

⁷ Murad'ın (1362-1389) Bulgarcası

⁸ John VI Kantakuzenos, Bizans İmparatoru, 1341-1354; tahtını bırakmaya zorlandı, bir keşiş oldu ve Bizans'ın son dönem bilginlerinden en önemlilerinden biri olduğunu gösterdi.

⁹ Ivan Alexander (1331-1371).

¹⁰ Bu terim Orta Çağ'da coğrafi olarak bugünün Romanyası anlamında değildi; Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını ifade ediyordu.

I-4. I. Murad'ın Evrenos Bey'e Güney Makadonya bölgesini yönetme hakkını veren fermanı (1386)

Yüce İmparatorluk nişanı emreder ki: Asaletine, ülkenin kalkanına, eyaletin temeli, asil fatihler arasındaki gurur, inanç yolundaki savaşçı askerlerin komutanı ve inançsız ve paganların yok edicisi, Gazi Hacı Evrenos Bey -mutluluğun ebediyen sürsün- ki; Rumeli eyaletine kardeşim ve efendim Gazi Süleyman'la birlikte geçmiş ve topraklar fetihmiştir. Hizmetleri için ona Gjumurgina kasabasını, Bitola (Manastır), Biglişte ve Krupişte dahil Seres kasabasını veriyorum. Hepsini kılıcıyla kazandığı bu topraklar bir sancak (on defa yüzbin akçe¹¹ gelirle birlikte) olarak düşünülebilir.

Ve seni bu toprakların ve inancın savaşçıların ve askerlerin genel komutanlığına atadım ve sana emrettim: gerçek bir efendi ol. Ancak dikkat et, ki bir seni "Rumeli'nin bu bölgelerini ben açtım ve fethettim" dedirtmek için yakalamasın. Toprağın sahibinin önce Allah sonra da Peygamber olduğunu bilmen daha iyi olacaktır. Yüce Allah'ın ve Peygamberin ve onun kabul edicisinin emriyle, o sana verilmiştir.

Odrani, I, s. 187-189.

Evrenos ilk akıncı (yağma için savaşan düzensiz süvari) liderlerindendir. 1386 fermanı Osmanlı genişlemesinin ilk aşamalarında sıklıkla bağımsız hareket eden savaş liderlerini devlet sistemine entegre etmeyi amaçlayan I. Murad'ın düzenli girişimlerinin parçasıdır.

I. Murad, Evrenos Bey'in sadakatini ve boyun eğişini nasıl güvence altına almaya çalışmıştır?

I-5. Balkanlardaki Osmanlı genişlemesinde mahalli/yerel işbirlikçilerin rolü

Rivayet ederler ki, Aleksenderos oğlu Sosmanoz'un ülkesi Tuna ırmağının kenarında Edirne tarafına düşerdi. Eflak'a yaklaşıldığında Tuna'nın öte tarafı, Eflak ve beri tarafı Sosmanoz¹² iliyle sınırlıydı. Gayet de şen vilayet idi. Bal ve yağ ve koyun aleme ondan giderdi. Her türlü ürün ve gelir onda diğer vilayetlerden ziyade idi. Ve sağlam kaleleri otuzdan fazla idi.

[...]

Ali Paşa'nın Pravadi kalesinin Yakınlarına Gelişinin Hikayesi

Rivayettir ki, bu sınırlı sayıda askeri toplayan Ali Paşa¹³ Edirne'den göçüp Aydos'a geldi. Pravadi subaşı Hüseyin Bey gerçi kafirdi, ama keremiyle maruftu, paşayı karşıladı ve buyur etti. Ondan sonra Paşa Kamçı Suyu'nu geçip Çeneke Hisarına geldi; o gün orada dinlenip ertesi gün Pravadi yakınlarına vardı. Temur-taş oğlu Yahşi Beğ'le beş bin er seçip, Pravadi'ye gönderip dedi ki: "Pravadi'yi bir hile yapıp almaya çalış, olur mu?". Yahşi Beğ de haliyle göçüp Pravadi'ye vardı. Gelip iline konmak istediler. Kış günüydü. Kar yağardı. Hüseyin Beğ atları soğuktan esirgeyip, niçin geldiklerini bilmeyip Taş-hisar'a koydu. Bunlar da Taş-hisar'a girince gece ile birlikte kalenin kulesine sızıp, kaleyi fethedip Paşaya Murat adındaki kişiyle iyi haberi gönderdiler. Ertesi gün Paşa da göçüp, Pravadi'ye gelip, kaleye girip, kalenin içine er koyup, müezzinler ezan okuyup, namaz

¹¹ Akçe- Osmanlıların küçük, gümüş parası. 14-17. yüzyıllar arasında en çok kullanılan ve paranın değerini hesaplamaya yarayan metal paraydı.

¹² Tırnovo merkezli Kuzey Bulgaristan'ı denetim altında tutan Bulgar hükümdarı (çar) Ivan Şişman (1371-1395), Ivan Alexander'ın (1331-1371) oğlu.

¹³ Halil Hayrettin Paşa'nın oğlu Çandarlızade Ali Paşa. Babasının yolundan gitti; önce kazasker, sonra beylerbeyi ve en sonunda da 1389'da başvezir (sadrazam) oldu ve öldüğü 1407 tarihine kadar bu görevde kaldı. Önemli idari, diplomatik ve askeri beceriler sergileyerek, birisini takibeden üç padişaha – I. Murat, Bayezid ve Süleyman Çelebi – hizmet etti.

kıldılar. Paşa, hisarı asker ve malzeme ile donatıp oradan Vençen'e vardı. Kale halkı da Paşa'nın geldiğini görünce kalenin kilidini getirdi. Ondan sonra Madara'nın ve Şumnu'nun da kilidini getirdiler. Ertesi gün Paşa, varıp, Şumnu kalesine girip, hisarları berkitti.

Neşri, s.245-247.

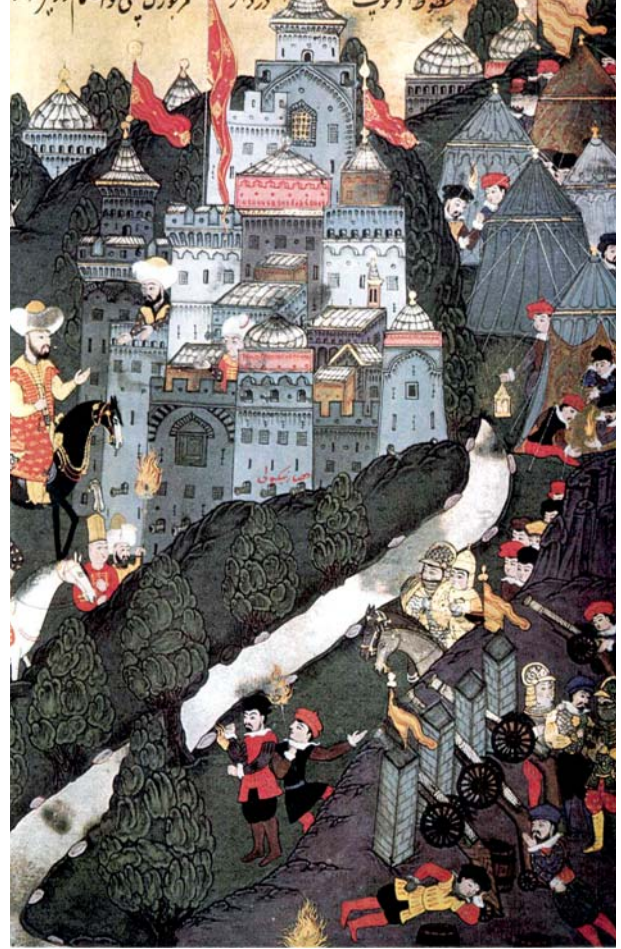
16. yüzyıl başının Osmanlı vakayiname si Osmanlı fatihlerinin hünelerine dikkat çekmeye çalışıyor ve onların doğru Bulgaristan'daki yerel yöneticilerle olan pazarlıklarında ısrar etmekten kaçınıyor; yine de işbirliği örnekleri kaynakta kolayca bulunabiliyor.

❓ Osmanlı fethinden sonra Pravadi'nin Hristiyan subaşıasına ne oldu? "Hüseyin Bey" adı aklınıza ne getiriyor?

Hüseyin Bey bir hain miydi, yoksa bir "tuzağın" kurbanı mı? Cömert mi, ahlaksız mı, yoksa şefkatli miydi (atlara acıdı)? Ya da aynı anda bunların hepsi miydi?

Ali Paşa ve Hüseyin Bey'in yaptıklarını karşılaştırın. Bir siyasetçi-savaşçı olarak hangisi daha yetenekliydi? Kişisel özellikler (baş kahramanların kişisel özellikleri) tarihi olaylara ne yönde renk katar?

g1. I. Bayezid Haçlılarla yapılacak savaştan (1396) önceki gece, kuşatılmış Niğbolu'yu kurtarmaya gelirken – Osmanlı minyatürü (yaklaşık tarih 1584)

Lewis, s. 292.

❓ Hristiyanlar neden 16.yüzyıl kıyafetleriyle resmedilmişler? Minyatürde 14. yüzyılda Osmanlılar tarafından kullanılmayan başka bir şey bulunuz. Diğer karakterlerle, yani Hristiyanlarla karşılaştırıldığında, Sultan nasıl resmedilmiş? Figürler, arazi ve yapılara nispeten neden o kadar büyük çizilmiş?

I-6. Hristiyanlar üzerindeki Osmanlı başarısının 14. yüzyıl açıklamaları

A. Gregory Palamas (1354)

Onlardan [Türkler] bazıları bana yaklaştılar, tartışmaya başladılar ve iddialarının zayıflığını dengelemek için [bizim] esirliği [-mizi] dinimizin temelsizliğinin bir işareti olarak sundular. Çünkü, bu, Tanrı'nın nefret ettiği, rezil, dinsiz insanlar; tanrı sevgilerinden dolayı Romaioi¹⁴ 'ye galip geldikleri için böbürlenirler. Bilmezler ki, bu altımızdaki dünya günaha batmıştır ve onun büyük bölümü silahlarla komşularına zulmedenlere aittir; bu sebepten, gerçekten tanrı sevgisiyle yöneten Konstantin'in zamanından önce, putperestler neredeyse bütün dünyaya hakimdi. Hatta ondan sonra da çok uzun süre pek bir şey değişmedi; diğerleri de onlardan ya biraz farklıydı ya da tamamen aynıydı.

Phillipidis-Braat, s.140-143.

Gregory Palamas (1296-1359; 1368'de kutsandı) 14. yüzyılın önde gelen Ortodoks teologlarından biriydi. İsihazmı (hesychasm) savundu ve teorileştirdi ve ayrıca Selanik'in başpiskoposu oldu. 1354'te Osmanlılar tarafından esir edildi ve Sırp'lar tarafından fidyesi ödenene kadar bir yılını esaret altında geçirdi. Bu bölüm Selanik'teki cemaatine yazılmış ve esaret sırasında yazgısını anlattığı bir mektuptan alınmıştır.

B. Hans Schiltberger (1396)

İnançsızlar derler ki: Onlar Hristiyan topraklarını ne güç ve erdemlerinden dolayı ne de kutsallık ve tevazularından dolayı ancak ve ancak Hristiyanlar arasında yayılan günahkarlık,

ahlaksızlık ve kibirlilikten dolayı fethettiler. İşte bu yüzden yüce Tanrı onların Hristiyan topraklarını fethetmesini, daha da çok fethetmesini buyurdu. Çünkü Hristiyanlar kanunlarını dini ve dünyevi kanunlara uygun yapmadılar – kanunlarıyla sadece kar ve fayda peşinde koştular, mahkeme usulleriyle zengin fakire zulmetti, fakirlere ne mal ne de adalet vererek yardım ettiler, ayrıca Mesih'in onlara bıraktığı dinin kurallarına da uymadılar. Başlarına gelen şanssızlık ve felaketlerin hepsi adaletsizlik ve ahlaksızlıklarından dolayı Tanrı tarafından önceden buyruldu.

Schiltberger, p.133.

Hans Schiltberger 1396'daki haçlı seferine katıldı ve Niğbolu Savaşı'nda esir alındı. Onun "seyahat notları" Osmanlılar hakkındaki ilk batılı kaynaklardan biridir.

I-3 ve I-6 nolu metinlerdeki Osmanlı başarısının ahlaki gerekçelendirilmelerini karşılaştırın. Bu kaynaklarda tarif edilen mantıki-teolojik çerçeve hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu durum günümüzle alakalı olabilir mi?

I-7 Arnavid eyaletindeki Hristiyan tımar sahipleri, Arnavutluk (1431/1432)

153 – TIMAR-I PETRO: Yazıcı Yorgi'nin hısımları imiş, ol sebeble tımar[a] [sahip] olmuş, Sultanımız¹⁵ zamanında Saruhan'lı Ömer yermiş¹⁶, Sultanımız¹⁷ zamanında adı geçene (Petro) vermişler, elinde Sultanımızın beratı vardır.

Karye-i Lagos (Lagos Köyü): 6 hane, 1 dul, (tahmini) gelir: 531 (akçe)

İnalçık 1987, p. 59

¹⁴ 'Romaioi' historiografide 16. yüzyılın ortasından itibaren Bizans olarak bilinen devletin, halk ve imparatorluk için kullanılan kendi ismiydi.

¹⁵ I. Mehmet (1402-1421)

¹⁶ Burada, ondan yararlanmak anlamına geliyor.

¹⁷ II. Murat (1421-1451)

Yönetimlerinin erken aşamalarında Osmanlılar, yerel soylu sınıfının en azından bir bölümünün işbirliğini sağlamaya çalıştılar. Bunun için önemli soyluları vasal olarak kendilerine bağladılar; bazen oğullarını rehine olarak sultanın sarayına göndermelerini isteyerek (ünlü İskender Bey'in durumunda olduğu gibi - esas adıyla Gjergj Kastrioti, Orta Arnavutluk'un yöneticisi Gjorgj Kastrioti'nin oğlu), bazen de bu kayıttan gösterildiği gibi daha az önemli soylulara küçük tımarlar bağışlayarak. Bu durum daha sonraları Osmanlı yönetimi yerleştiğinde değişti ve tımarlar sadece müslümanlara bağışlandı.

Metnin tımar sahibi olan bir Müslümanın yerine bir Hristiyanın getirildiğini belgelenmesine dikkat ediniz. Bu değişimi nasıl açıklarsınız? Bu kaynakta başka hangi tür işbirliği belgelenmiştir?

I-8. Osmanlı vasalı olan Sırp despotu

Krusevaç kasabasından sonra, Morava Nehri'ni kayıkla geçtim ve Rascia ya da Sırbistan despotunun ülkesine girdim. Nehrin diğer tarafında ise Türklerin ülkesi yer alır ve nehrin bu tarafı ise bunun için (Türklerle) yılda 50,000 altın (düka) kadar vergi ödeyen bahsettiğim despota aittir. [...] Çok hoş ve iyi bir kırsal alanda, bir köyü andıran, Nicodem (Necudim) adında bir kasabaya vardım. Bahsettiğim despot¹⁸ bahsettiğim kasabada yaşıyor, çünkü bu kasaba çok hoş ormanlar ve ne-

hirlerin içinde, av oyunları ve şahinlerle avlanmak için uygun.

Bahsedilen yöneticiyi arazide, şahinlerle nehir kıyısında avlanmaya giderken, üç oğlu, yaklaşık elli atlı ve Büyük Türk adına gelen, adet olduğu üzere oğlunu ve ordudaki adamlarını göndermesini isteyen bir Türk ile bulduk. Çünkü ödediği vergiye ek olarak, Türk'ün isteği üzerine ikinci oğluyla birlikte 1000 veya 800 atlı göndermek zorundaydı. Üstelik, kızlarından birini ona eş¹⁹ olarak verdi, ancak hala bütün ülkenin ondan alınabileceğinden korkuyordu. Duydum ki, bazı insanlar Türk'e bundan bahsetmiş. Türk buna ülke tamamen onun elinde olsa bu kadar atlı savaşçıya sahip olamayacağını, çünkü ülkeyi bir kuluna vereceğinden ona bir şey kalmayacağını söyleyerek cevap vermiş.

Le Voyage, s. 129, 131.

Bertrandon de la Broquiere, Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'da geniş ölçüde seyahat etmiş Burgondiyalı bir soyluydu. Sırbistan 1389-1459 arasındaki dönemin büyük bölümünde bir Osmanlı vasal devletiydi.

Osmanlılar Sırp vasallarının sadakatini nasıl güvence altına aldılar? Bu düzenlemenin her iki taraf için avantajları nelerdi?

I-9. Novo Brdo'nun Düşüşü (1455)

İmparator²⁰ oradan 1455'te ayrıldı ve Novo Brdo yani Gümüş ve Altın Dağ adında bir şehri kuşattı ve onu aldı. Fakat anlaşmayla vatandaşlara, ev ve arazilerinde yaşamalarına izin vereceğine ve onların genç kadınlarını ve küçük çocuklarını almayacağına söz verdi. Ve şehir teslim olduğunda İmparator biri hariç tüm kapıların kapatılmasını

¹⁸ Djuradj Brankovic, Sırp Despotu 1427-1456. Sırbistan'ın yeni başkent olan Tuna üzerindeki Smederevo kalesini inşa etti ve zor durumlarda iki komşu güç olan Macar Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında dengeyi korumaya çalıştı.

¹⁹ Djuradj'in kızı Mara II. Murad'ın (1421-1451) eşlerinden biri oldu.

²⁰ II. Mehmed (1444-1446; 1451-1481)

emretti. Türkler şehre girdiğinde bütün aile reislerinin tüm eşyalarını evlerde bırakarak aileleriyle birlikte kapıdan dışarı çıkmalarını emrettiler. Onlar da teker teker öyle yaptılar. Ve İmparator kapının önünde ayakta durup erkek çocukların bir tarafa, kız çocukların diğer tarafa geçmesini, erkeklerin hendeğe götürülmesini ve kadınların dördüncü tarafa ayrılmasını emrederek bir seçim yaptı. Ondan sonra aralarındaki önemli kimselerin hepsinin öldürülmesini emretti. Diğerleri şehre dönmekte özgürdü ve hiç kimse mülkiyetinden alıkonulmadı. Toplamda 320 genç erkek ve 704 kadın seçti. Bütün kadınları kafirlere dağıttı ve genç erkekleri yeniçeri yapmak için kendine aldı ve onları Anadolu'ya gönderdi, denizin diğer tarafına onların tutulduğu yere. Ben, bunları yazan kişi, Novo Brdo şehrinde yaşadım ve iki kardeşimle birlikte götürüldüm.

Mihailovic, p. 132-133.

1435 yılı civarında Kosova'da Novo Brdo şehri yakınlarında doğan Konstantin Mihailovic diğer genç Sırp erkek çocuklarla birlikte bir tutsak olarak Anadolu'ya götürüldü. Ondan sonra yeniçeri birliklerinde görev yaptı ve bir subay oldu. Daha sonra Polonya'ya kaçarak Kral'ın sarayında görev yaptı ve 1501'den sonra öldü. 1497-1501 yılları arasında yazılan anıları ilk defa 1565 yılında Prag'da *Türk Tarihi* veya *Vakayinamesi* adıyla basıldı.

II. Mehmed'le Novo Brdo halkı arasındaki anlaşmanın güvenilirliğini değerlendiriniz. Yerel nüfus daha iyi bir seçeneğe sahip miydi?

Bu metnin aktarıcısının özel yazgısını düşününüz. Anlattığı olay hakkında hangi duygularını ifade ediyor?

g2. Mohaç Savaşı'nı (1526) kazanan Osmanlı ordusu – Osmanlı minyatürü (yaklaşık tarih 1588)

Lewis, s. 285.

Macarlar ne durumda resmedilmiş? Minyatürde I. Süleyman'ı bulunuz. Bu figürü görsel 1 (g1)'deki sultan figürüyle karşılaştırınız. Yeniçeri birlikleri nasıl silahlandırılmış?

I-10. Türklerin Slovenya'daki yıkımları – Carniola'nın Habsburg valisinin mektubu (1491)

Bütün hayatım boyunca bu ülkede bu kadar fazla ıstırap görmedim. Görebildiğim ve yollayabildiğim ve dönebilen hizmetkarlarımdan bildirdiklerine göre [Türkler] Smarje'nin her köşesinde bulunmakta-

dırlar: Turjak'ta, Cusperk'te, Dobropolje'de, Nadli-sek'te, Karnek'te, Zuzemberk'te, Suha krajina'da, Ribnica'da, Kocevje'de. Bu bucaklarda herşeyi yaktılar ve şüphesiz bölge sakinlerini ve sığırları aldılar. [...] zavallı insanlar hasatlarını daha yeni toplamışlardı, harman dövmeye hazırlanıyorlardı. Tahıl, saman ve serpmelik; hepsi o kadar fazla yakıldı ki, [...] yiyecek hiçbir şeyleri yok. Diğer Türklere gelince, onlar ana birliklerle birlikte Bela cerkev yakınlarında konaklıyorlar. Yakarak ve soygunculuk yaparak öyle zararlar veriyorlar ki bunlar hakkında yazmak bile üzücü. Kırsal alandaki Sentjerne, sonra Hmeljnik, Novo mesto, Prezek, Konstanjevica, Otocec, Mehovo, bütün bu nahiyeler yakıldı ve harap edildi. [...] Nahiyelerden Ljubljana'ya kadar bütün ülke yakılıp yıkıldı, harap edildi. Onların her an buraya gelmesini bekliyoruz. Tanrı kendi inayetiyle onları başka tarafa çevirsin!

Gestrin, Kos, Melik, s.51-52.

Slovenya'daki Osmanlı akınının doğrudan ve dolaylı sonuçları nelerdi? Sonuçlardan hangisinin yerel nüfusa daha zararlı olduğunu değerlendiriniz.

g3. Belgrad'ın esir alınmış sakinleri (1521)

Samardzic, s. 128-129.

Çizim tutsakların duygularını yansıtıyor mu? Durumu, resme uygun bir şekilde yazarak kısaca tarif ediniz. Kendi yazdığınız metni I-11 numaralı metinle karşılaştırınız.

I-11. Bosna'daki Hristiyan Tutsaklar (1530)

Herşeyden önce, Aşağı Bosna her yeri geniş ormanlarla kaplı ve çok dağlık bir ülkedir, küçük bir miktar toprak dışında ekilip biçilen yerler azdır, çünkü Hırvatlar ve diğerleri Bosna'yı sıklıkla yağmalarlar. Bosna'ya Hristiyanlar sahip iken, yetkililer toprağın işlenmesine izin vermediler. Ancak Türkler fethettiğinden beri Aşağı Bosna'nın büyük bölümü ekilip biçiliyor.

[...]

O gecenin geç vakitlerinde, bizden birkaç saat sonra Türkler, geceyi geçirdiğimiz Kruscica [Orta Bosna] köyüne geldiler. Yedi gün önce esir aldıkları yaklaşık yirmi tane, zavallı ve sefil, erkek ve kızlardan oluşan Hristiyan çocuklarını götürüyorlardı. Gece, bizim ayrılışımızdan önce, onları Vrhbosna²¹ Paşası Eşref Bey'e verdiler. Ah, Babil'in zavallı esareti! [...]

Kaçınıcı kez önümüzde ayakta duran, ellerini kavuşturmuş, gökyüzüne bakan, iç çeken ve bizimle konuşmaları yasak olan çocuklara bakıyorduk. Onlardan biri bizimle yalnız kaldığında şunu söyledi: 'İsa'nın yardımıyla kurtarılmayı nasıl dört gözle bekliyoruz! Bu zorbalıktan kurtulup memnuniyetle sizin ülkenize taşınırdık. Şimdi sizin bile Türk İmparatoru'na boyun eğmek ve barış istemek zorunda kaldığınızı görünce umudumuzu kaybettik'.

Onlara şefkatle cevap verdik ve daha iyi bir yazgı ümidiyle onları teselli ettik. Lütfen Tanrım ve Türk zorbalığının dokunamadığı kalplerin bütün sahipleri, bunu görün. O zaman onlar, bizim gerçek Hristiyanlar olduğunu düşündüğümüz ve anlaşılamaz talihsizlik ve büyük zorbalıklara rağmen Hristiyan inancına sadık kalan bu insanlara acıyacaktırlar.

Kuripescic, s. 17-23

²¹ Vrhbosna (civitas Vrhbosna), Saraybosna bölgesinde bir Orta Çağ şehri idi.

Benedikt Kuripesic bir Habsburg elçisinin tercümanı olarak Bosna ve diğer Osmanlı eyaletlerinden geçerek İstanbul'a kadar seyahat etti.

Osmanlı fethinin Aşağı Bosna'daki ekonomik etkileri nelerdi? Bu durumu Slovenya'nın yıkımıyla karşılaştırınız. Bu farklılıkların sebeplerini bulmaya çalışınız.

1c. Konstantinopolis'in düşüşü / İstanbul'un fethi (1453)

I-12. Bizanslı Bir Bakış Açısından Konstantinopolis'in Düşüşü – George Sphrantzes

Aynı yılın [1453] 4 Nisan'ında, Sultan döndü ve her türlü alet ve taktiklerle şehri karadan ve denizden kuşattı. Büyüklü küçüklü 400 gemi ile denizden, 200,000 adamla karadan şehrin 18 mil tutan bütün çevresini sardı. Şehrimiz çok büyük olmasına rağmen, onu savunanların sayısı 4773 Rum ve sadece 200 kadar yabancidan ibaretti.

[...] 29 Mayıs Salı, günün erken saatlerinde, Sultan şehrimizin sahibi oldu; ele geçirilmenin bu anında eski efendim ve İmparator, hükümdarımız Konstantin²² öldürüldü.

[...] Esir alındım ve berbat esirliğin kötülüklerinden muzdarip oldum.

Sonunda 1 Eylül 6962'de [1453] fidyem ödendi ve Mistra²³'ya gitmek için yola çıktım. Karım ve çocuklarım onlara kötü davranmayan bazı yaşlı Türklerin mülkiyetine geçmişti. Daha sonra birçok diğer güzel, soylu kadınları satarak büyük bir servet biriktiren Sultan'ın Mirahor²⁴'u'na satıldılar.

[...]Belki Sultan kuvvetlerini toplarken İmparator'un kuşatmadan önceki hazırlıklarını ve yurtdışındaki Hristiyanlardan aldığımız yardımı merak edenler vardır. Diğer Hristiyanlar tarafından herhangi bir yardım gönderilmedi. İmparator zorunluluktan dolayı, biraz yardım almayı umduğumuz için törenlerimizde Papa'nın adının anılmasına razı oldu [...].

6 ay sonra Roma'dan, Kahire Sultanı tarafından bize gönderildiği kadar yardım almıştık.

Sphrantzes, s.69-72.

Georgios Sphrantzes bir geç dönem, yüksek rütbeli Bizans ileri geleniydi. Fidyesi ödendikten sonra bir keşiş oldu ve Konstantinopolis'in düşüşü hakkındaki ana kaynaklardan biri olan vakayinamesini yazdı. Geç dönem Bizans politikalarını haklı çıkarma çabasında olan Sphrantzes, Floransa dini birliğinden (1439) sonra Papa'nın Osmanlılara karşı birkaç Haçlı seferi organize etmeyi başardığı olgusunu göz ardı ederek, Bizans'a yardım etmedikleri için Katolikleri suçlar. Bununla birlikte ezici Varna (1444) ve Kosova (1448) yenilgilerinden sonra Osmanlı'yı Avrupa'dan atma ve Bizans'ı kurtarma çabalarının devam etmediği doğrudur. Gerçekten de son Osmanlı saldırısı anında Konstantinopolis çok az yardım aldı.

Konstantinopolis'in düşüşünden sonra hayatta kalan Bizanslıların kaderi neydi? Esaret, soylu ve zengin bir aileden olmanın faydalarını ortadan kaldırdı mı?

Başka bir politikanın Konstantinopolis'i Osmanlı fethinden kurtarabileceğini düşünüyor musunuz?

²² Konstantin XI Paleologus, son Bizans İmparatoru (1449-1453).

²³ Mistra, Mora'daki Bizans Prensliği'nin başkentiydi. Burası da Osmanlılar tarafından 1460'ta işgal edildi.

²⁴ Osmanlı ileri geleni, İmparatorluk Ahır'ının efendisi.

I-13. II. Mehmed yönetiminde İstanbul'un nüfusunun yeniden artırılması

Bu gelen halka dahi evler verdiler. Bu sefer şehir mamur olmaya yüz tuttu. Bu halka verdikleri evlere mukataa²⁵ koydular. Böyle olunca halka güç geldi. Dediler ki: "Bizi mülkümüzden sürdürünüz, getirdiniz. Bu kafir evlerine kira vermek için mi getirdiniz?"

Bazıları karısını, oğlunu bırakıp kaçıp gitti. Kula Şahin derlerdi, Sultan Mehmet'in babasından, dedesinden kalmış, vezirlik görmüş bir kulu vardı. Padişaha dedi ki: "Hey devletli Sultanım! Baban, deden bunca memleketler fethettiler. Hiçbirinde mukataa koymadılar. Sultanıma dahi layık budur ki yapmaya"

Padişah dahi onun sözünü kabul etti. Mukataayı bağışladı. Yine hüküm buyurdu ki: "Her ev ki verirsiniz, mülk olarak verin" dedi. Ondan sonra her verilen eve yazılı kağıt verdiler ki mülkleri ola. Böyle olunca şehir dahi mamur olmaya yüz tuttu. Mescitler yapmaya başladılar. Kimisi zaviye, kimisi mülk yaptı ve bu şehrin hali yine iyiliğe döndü.

Sonra, padişaha bir vezir geldi ki o, bir kafirin oğluydu. Padişaha gayet yaklaştı. İstanbul'un eski kafirleri bu vezirin babasının dostları idi. Yanına girdiler: "Hey! Ne yapıyorsun? Bu Türkler yine bu şehiri mamur ettiler. Senin gayretin hani? Babanın yurdunu ve bizim yurduymuzu aldılar. Gözümüze karşı tasarruf ediyorlar. Şimdi sen padişahın yakınısın. Çalış ki bu halk bu şehirin imar edilmesinden el çekeler ve yine şehir evvelki gibi bizim elimizde kala" dediler.

Vezir dahi dedi ki: "Şu mukataa ki evvelce koymuşlardı onu yine koyduralım. Bu halk dahi mülkler yapmaktan çekileler. Bu şehir o nesne ile yine harap olmaya yüz tuta. Sonunda yine bizim tayfamız elinde kala".

Bir gün vezir, padişahın kalbine bir münasebetle soktu. Yine mukataa yaptırdı. Bu aldatıcı kafirlerin birisi ile bir adı müslüman olan kul yanyana geldiler. Bu aldatıcı kafir her ne ki dediyse öyle etti, onu yazdılar.

Sual: O vezir kimdir?

Cevap: Rum Mehmet Paşa'dır²⁶ ki sonra padişah onu it gibi boğdurdu.

Aşıkpaşazade, s. 193.

II. Mehmed Konstantinopolis'i 1453'te fethettikten sonra imparatorluğuna yaraşır bir başkente sahip olmak için şehri yeniden inşa etmeye çalıştı. Onun şehir gelişim planı Topkapı Sarayı'nı, birkaç camiyi ve çeşitli diğer kamu binalarını içerdi. Planın önemli bir yönü şehrin nüfusunun yeniden artırılmasıydı. Bu amacı gerçekleştirmek için, fethettiği bölgelerdeki kasaba halklarının zorunlu kolonizasyonu ile bütün imparatorluktan gönüllü kolonistlerin buraya çekilmesi taktiğini birleştirdi. Aşıkpaşazade vakayinamesi bu politikadan kaynaklanan bazı gerginlikleri anlatır ve ayrıca Sultan'ın genellikle Hristiyanlıktan İslama yeni dönmüş kullarından seçilen yöneticilerin yükselişine karşı Türk aristokrasisinin kızgınlığını yansıtır.

²⁵ Mukataa genellikle iltizam anlamına gelir. Bu özel durumda ise bu evlere yerleşenlerin yerleştikleri evler için bir kira ödemek zorunda oldukları anlamına geliyor.

²⁶ Mehmed Paşa 1467 ile 1470 arasında büyük vezirdi. Rum, Türklerin Grekleri adlandırmak için kullandıkları kelimeydi.

Id. Nüfus ve din değişimleri

I-14. Anadolu'dan Balkanlara zorunlu nüfus transferi [sürgün] (14. yüzyıl sonları)

Rivayettir ki, Saruhan²⁷ ilinde göçer-evler var idi. Menemen ovasında kışarlardı. O iklimde tuz ya-
sağı var idi. Onlar o yasağı tutmazlardı. Hünkar'a
bildirdiler. Bayezid Han²⁸ da oğlu Ertuğrul'a haber
gönderip, Menemen ovasında ne kadar göçer-
evler var ise onları zabt edip, kullarına ısmarla
ki, tamamını sürüp Filibe ovasına geçirsinler. Er-
tuğrul da babasının emrine uyup kusursuzca o
göçer-evleri Filibe ovasına gönderdi, getirdiler,
Filibe yöresine kondurdular. Şimdi Filibe yöresi
tamamen onlarındır.

Neşri, s. 339.

Menemenli Türk göçebelerin Balkanlara
taşınıp taşınmama konusunda seçenek-
leri var mıydı?
Anadolu'nun Türk nüfusu için Osmanlı fethi-
nin sonuçlarının neler olduğunu düşünüyor-
sunuz?

I-15. Bosnalı köylülere verilen Osmanlı sözleri – Kral Stjepan Tomasevic'in (1461-1463) Papa II. Pius'a mektubu

Türkler krallığımda birkaç kale inşa ettiler ve köy-
lülere çok iyi davranıyorlar. İslama dönen her köy-
lüye özgürlük vaat ediyorlar. Basit köylü akli bu
kurnaz şeytanın aklından geçenleri göremiyor ve
bu özgürlüğün sonsuza dek süreceğini zannedi-
yor.

Andric, s.15.

I-16. Vidin şehrinin Ortodoks Piskoposu Josef'in zorla ve gönüllü Müslümanlaşma hakkında yazdıkları (15. yüzyıl)

Off, utanç! Çoğu, Muhammedin yüz kızartıcı inan-
cına katıldılar; bazıları korkudan geçtiler, diğerle-
rinin ya yağcılıkla gönülleri alındı ya da maddi bir
kazanç elde ettiler, bunların dışında kalanlar bile
mektuplar ve kurnazlıkla onların aptallıklarından
yararlanan düşmanlara katıldılar.

Bulgarska, s. 206.

I-17 Babasız genç bir erkek çocuğun İslam'a geçmesinin kadı kaydı (1636)

Zimmi Totodori, 10 yaşlarında bir çocuk, Lefkoşa
Kazası'nın, Orta Köy Köyü'nden [dedi ki]: "Şimdi
sahte dini terkettim ve İslamla onurlandırıldım."
Mustafa adını alır.

Jennings 1993, s. 139.

İnsanlar sicillere genellikle kendi adları
ve babalarının adlarıyla kaydedilirler
("Y oğlu X"). Totodori'nin durumunda babasın-
dan bahsedilmemesi, onun muhtemelen gayri-
meşru bir çocuk olduğuna işaret eder.

I-18. İslam'a geçmek isteyen bir gencin dilekçesi (1712)

Majesteleri, yüce ve vakur Sultanım! Size sıhhat
diliyorum.

²⁷ Batı Anadolu'da bir eyalet. 14. yüzyılda ayrı bir Türk beyliği idi. 1390'da, Yıldırım Bayezid'in hükümdarlığının başlarında Osmanlı topraklarına katıldı.

²⁸ Yıldırım Bayezid (1389-1402)

Ben, kulunuz, Rusçuk bölgesinden fakir bir adamım. Doğduğum yerde, içimde Müslüman olma arzusunu hissettim ve bunun için Size geldim. Ricam; Sizin kişisel varlığınızda bana İslam inancını kabul etme onurunun bağışlanmasıdır. Bana üzerimdekileri değiştireceğim kıyafetler ve geçineceğim bir şey verecek kadar iyi olunuz. Kibarca emrinizi talep ediyorum. Emir, Majestelerinin kudretindedir, benim görkemli Sultanım.
Kulunuz Abdullah

Osmanski, s.160.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların İslam'a geçmelerinin olası sebeplerini listeleyiniz.

Ayrıca III-13 ve IV-30 numaralı metinleri okuyunuz.

İki din arasındaki benzerlikler din değiştirme olaylarını teşvik etmiş olabilir mi?

Bunu Tanrı'nın Hristiyanları cezalandırmasının kaynağı ile ilişkilendiriniz. Suçluluk hissi ve Tanrı'nın cezasının din değiştirmeleri teşvik etmesi mümkün mü?

Osmanlı fethinin Güneydoğu Avrupa'nın etnik ve dini yapısı üzerindeki genel etkileri nelerdir?

BÖLÜM II: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURUMLARI

Fetih süreci Osmanlı devlet yapısının doğasını değiştirdi. Beylik olarak başlayan oluşum bir dünya imparatorluğuna dönüştü. Osmanlı bakış açısına göre, daha büyük bölgeleri kontrol etmek, yönetmek ve sömürmek yeni yöntem ve araçları gerekli kıldı. Bu yöntem ve araçlara genellikle ulemanın aktardığı İslami siyaset geleneği, ama ayrıca Moğol ve Bizans uygulamaları ile deneme yanılma yoluyla öğrenilenler ilham verdi.

Osmanlı devleti ve kurumları birçok açıdan melez varlıklardı. İslama güçlü bağlılık, çeşitli gayrimüslim halkları entegre etme ihtiyacı ve Osmanlı yönetiminin sorunsuz işlemlerini sağlamak için onların dini liderleriyle işbirliği yapma isteği söz konusuydu. Sultanın üstün gücü konusundaki inanç, merkezi gücün, mekana ve sosyal yapılara nüfuz etme konusundaki sınırlı yeteneğiyle çelişiyordu. Veraset kurallarının net olmayan ve değişken doğasına rağmen Osman'ın hanedanına 6 yüzyıldan fazla bir süre boyunca meydan okuyan olmadı. Osmanlı saray organizasyonunda özel alan ve kamu alanı arasındaki ayırım çok önemliydi. Askeri sistem Orta Çağ'a ait nitelikleri (dini idealler, ganimet ya da yeterli derecede taşınabilir olmayan ekonomik kaynaklardan yararlanmak için oluşturulmuş bir tımar sistemi vasıtasıyla kendilerine tahsis edilecek gelirler için savaşan savaşçılar) Erken Modern Çağ nitelikleriyle (nakit temelli, maaşlı, daimi ordu; oldukça önemlidir ki, bu ordu Orta Çağ'a ait "hükümdarın köle muhafızları" İslami kurumunu, genç gayrimüslim tebaaları özel *kapıkulu*²⁹ statülerinden gurur duyan ayrıcalıklı bir toplumsal gruba dönüştüren orijinal bir asker toplama sistemiyle [devşirme] birleştirmişti. Eyaletlerde, askeri valilerin otoritesi ulema arasından seçilen yargıçların [kadı] elle tutulur yönetimiyle ve birçok yerel cemaatin özerkliğiyle dengelendi. İmparatorluğun her yerinde ortak müesseselerin kurulması taşraya ait farklılıklara ve kendine özgünlüklere bir son vermedi. Doğrudan Osmanlı yönetimi, Hristiyan vasal devletler kurumuyla birlikte var oldu. Haraçgüzar statüsü bu devletlerin bazıları için, tamamen ilhak edilemeden önceki bir ön aşama olurken diğerleri için kalıcı bir çözüm oldu.

Osmanlı imparatorluğu İslami bir devlettir. Bundan dolayı ağırlıklı olarak Müslüman hukukuna (şariat) dayandı. Kuran'a ve geleneğe (*Sünnet*, Hazreti Muhammed'in değişik durumlarda nasıl hareket ettiğini hatırlatan hikayeler) dayanan Müslüman hukuku Orta Çağ boyunca ve ayrıca daha sonraları çeşitli alimler (*ulema*) tarafından geliştirildi. Bu sürekli yeniden yorumlama şeriata biraz olsun değişik şartlara uyma yeteneği vermesine rağmen Osmanlılar; İslam hukukuna, sultanın mutlak gücüne dayanan ve doğrudan sultan tarafından tebliğ edilen kanunlar ve düzenlemeler eklemeyi tercih ettiler. Örfi hukuku oluşturan bu kanunlar ("*kanun*" kelimesinin kökeni Yunanca "*kanon*"dur) ve düzenlemeler modern hukuktan farklı olarak yüksek ilkelerden sistematik çıkarımlar yapılarak oluşmadı. Bunun yerine çoğunlukla geleneksel hukukun toplanması ve yeniden formüle edilmesiyle oluştu. Bu durumun bir sonucu olarak bu kanunlar Osmanlı öncesi taşra geleneklerini de içine aldı. Teorik olarak Osmanlı sultanının gücü tartışılmaz olsa da örfi hukukun şeriata yüksek prensiplerine uygun olması beklenirdi ve İmparatorluk'taki en yüksek rütbeli Müslüman alim yani şeyhülislamın bu uygunluğu sultanın her bir kanunu, düzenlemesi ve emri için onaylaması gerekiyordu.

Resmi ideolojinin siyasi istikrar ve gelenekte ısrarcı olmasına rağmen, aslında Osmanlı siyasi sisteminin zaman içinde değişmeye karşı bağıışıklığı yoktu. Bu değişimin doğası oldukça çelişkilidir. Bazı ta-

²⁹ *Kapıkulu*'nun kelime anlamı "Saray Kapısı'nın kulları"dır. Bu sadece yeniçerileri değil *kapıkulu* birliklerinin diğer altı bölümünü ve saraydaki diğer çalışanları içerirdi.

rihçiler, çoğunlukla 16. yüzyılın bitiminden sonra meydana gelen değişimlerin “klasik dönem”in nerdeyse mükemmel düzeninin çöküşünü temsil ettiğini düşünürler. Diğerleri; değişimlerin, Erken Modern Çağ’ın zorluklarına uyum sağlamayı temsil ettiğini ve Avrupa’nın ve Asya’nın diğer bölgelerindeki modern devlet oluşumlarıyla kıyaslanabileceğini iddia ederler. Ne yazık ki bu Öğrenim Paketi’nin sınırları Osmanlı siyasi değişiminin tüm yönlerini aydınlatmamıza izin vermez. Yine de Osmanlı kurumlarının durağan değil, aksine hareketli oluşumlar olduğunu hatırlamak önemlidir. Bu bölümde yer alan kaynaklar Osmanlı siyasi kurumlarının karmaşık doğasına göz atma olanağı sağlar. Genellikle kaynaklar, aynı konu ile ilgili farklılık gösteren ve hatta çatışan bakış açıları sunarlar. Öğrencilerin siyasi yönetimin karmaşık doğasını analiz etme becerilerini güçlendirmeyi amaçlarlar.

IIa. Sultan ve Saray

II-1. I. Ferdinand’la yazışmasında Süleyman’ın kullandığı ünvan (1562)

Akdeniz’in, Karadeniz’in, kıymetli Kabe ve aydınlık Medine’nin, kutsal Kudüs’ün, zamanımızın en değerlisi olan Mısır tahtının, Yemen ve Aden ve San’a eyaletlerinin, huzurun meskeni Bağdat’ın ve Basra’nın ve Lahza’nın, Anuşirvan³⁰’ın şehirlerinin, Cezayir ve Azerbaycan topraklarının, Altın Ordu topraklarının ve Tatar ülkesinin, Diyarbakır ve Kürdistan ve Luristan’ın, bütün Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Eflak ve Moldova (Boğdan) ve Macaristan’ın ve bunlardan başka diğer büyük ve saygın ülkelerin ve toprakların Padişahı ve Sultan’ı [...]

Bayerle, s. 46-47.

Süleyman’ın ünvanında listelenen yerleri harita üzerinde bulunuz. Eksik olanı bulunuz. Bir yönetici böyle bir ünvan kullanarak ne mesaj verir?

II-2. Celalzade tarafından II. Selim’e (1566-1574) ithaf edilen bir şiirde ideal yöneticinin özellikleri

İyi bir hükümdar olmaya çalışan
yastığını taş eyleye

Huzuru terk ede, içmeye içki
Sakın etmeye ahbaplık kaba kişiyle

Yanına yaklaştırmaya ahmaklar
Akılsız olur derler erkek çocuklar

Devletin güzel yüzüne aşık olanlar
Ahilik tekkesinde şık olanlar

Değer vermeyip can ile başa,
İstekli olmak gerek daima savaşa

[...]
Çıkıp olursan cihana şah
Gülümseme kadınsı çehresine

Kulak tut hak söze akıllı isen,
Kabul eyle onu gönül adamı isen

³⁰ Eski Pers başkenti, bugünkü Irak’ta.

Odur adam ola olgun sözünde,
kıskançlık ve kin olmaya özünde

Ola hayır insanı daima korka Hak'dan,
Gözüle fark ede başı ayaktan

Af ede hata ile günahı
Göre hazır her yerde ilahı

Tamahkar olmaya etmeye cimrilik
Suç işleyenlere kılmaya şiddet

Adalet eyleye şeriatla daima
Bile hakkı def ede zulmü

Bilgiden yoksun olan adam değildir
Ahmağın damarında dolaşan kan değildir

[...]
Vücudu olmasa Sultan Selim'in,
Saadet kaynağı büyük şahın

Alırdı ülkeyi düşman baştan başa
Kolaylamazdı fetihleri Allah yardımı

Celalzade, s.77-78

Yöneticiye nasihat Ortaçağ ve Erken Modern Çağ dünyasında yaygın olarak kullanılan edebi bir türdü. İdeal yöneticinin resmini göstermek, teorik olarak egemen olan hükümdarların davranışlarını sınırlandıran ideolojik beklentilerin çerçevesini oluşturmak için bir araçtı. Bu şiirin devlet işleriyle nadiren ilgilenen ayyaş II. Selim'e ithaf edildiğini düşünürsek yukarıdaki durum daha bir açıklık kazanacaktır.

Celalzade'nin ideal yöneticiye atfettiği nitelikleri özetleyiniz. Hangisinin en önemli olduğunu düşünüyorsunuz? Gerçek II. Selim hakkında bildiklerinizi düşünerek şairin niyetinin ne olduğunu ve aslında ne düşündüğünü çıkarmaya çalışınız. Şair ironi mi (çünkü ideal yöneticinin bahsedilen özellikleri nerdeyse bir evliyanınkiler gibi) yapıyor, yoksa sadece dindarlığı açısından bağnaz mı?

II-3 Kardeş katli hakkında çeşitli tavırlar - Mehmed Neşri'nin Küçük Mustafa'nın idamını anlatan vakayinamesi (1422)

Murat Han'ın³¹ bir küçük kardeşi dahi vardı. Küçük Mustafa derlerdi. Atası³² ona Hamid İli'ni³³ vermişti. Ve Germiyanoglu³⁴, onu oğul edinmişti. Bazı kötü niyetliler onu tahrik edip, Germiyan ve Karamanoglu³⁵ yanına asker verince, yürüyüp Bursa'ya vardı. [...] Sultan Murad bunu öğrendiğinde, Paşalar el altından Şarabdar İlyas Bey'e haber gönderip, "Hünkar sana Anadolu Beylerbeyliğini verdi" deyip, beratını bile gönderdiler. Ve dediler ki: "Biz varıncaya kadar savaş". Ve şarabdar İlyas Bey dahi hainliği anlayıp, bunların sözünü kabul edip, durdu. [...] Sultan Murad da aceleyle atını sürüp, dokuzuncu günü Edirne'den İznik'e erişti. [...] Bunlar bu savaştayken Şarabdar İlyas Bey, Küçük Mustafa'yı at üzerinden kucağına aldı. Küçük Mustafa, "Hey lala, beni niçin tutarsın?" dedi. İlyas Bey dedi ki: "Seni kardeşin Murad Han'a iletirim". Küçük Mustafa dedi ki: "Hey zalim, hain. Beni kardeşime iletme, o bana kıyar". İlyas Bey başını aşağı eğip, hiç tınmayıp, oğlanı Mirahor Mezid Bey'e verdi. Mezid Bey de oğlanı bir büyük savaş davulu üzerine koyub, edeple eğilip öptü. Sonra Murad Han'a götürdü. Hemen Murad Han, "Masalihini görün" deyince oğlanı Mezid Bey'den aldılar. İznik'in dışında bir büyük incir ağacı vardı; yol

³¹ II. Murat (1421-1451)

³² I. Mehmet (1403-1421)

³³ Güneybatı Anadolu'da bugünkü Isparta-Burdur havalisini kapsayan bir Osmanlı eyaleti.

³⁴ Ortabatı Anadolu'da, Kütahya çevresinde önce bir beylik, sonra bir Osmanlı eyaleti.

³⁵ Güney Anadolu'da bir Türk beyliği. Osmanlılar tarafından 1468'de ilhak edilene kadar, Anadolu'daki en önemli rakibiydi.

üzerinde. Onun dibinde [...] suyla boğdular. Buyruk yerine getirildikten sonra Bursa'ya atası yanına gönderdiler. Orada Bursa halkı karşılayıp, ölüyü alıp, şeriata uygun biçimde gömdü. Ondan sonra Şarabdar İlyas Bey'e³⁶ "Niçin böyle hiyanet ettin?" dediler. Dedi ki: "Görünüşte ben hiyanet ettim amma; gerçekte doğru davrandım. Zira eğer bıraksam, bu iki ordu uğraşıp, yürüyüp, ülkeyi harap ederlerdi. Ve genel zarardansa kişisel zararı tercih ederim. Ve bu fiil aslında eski bir adettir. Ben başlatmadım". Andan sonra Beyler içinde kendinin rağbeti hiç kalmadı.

Neşri, II, s. 567-573

Neşri vakayinamesini, geç 15. yüzyılda II. Bayezid'in saltanatı (1481-1512) sırasında yazdı. Bu dönemde kardeş katli her sultanın tahta çıktığında İmparatorluğun iç huzurunu korumak için erkek kardeşlerini öldürmesini isteyen II. Mehmed tarafından yasal bir gerekliliğe dönüştürülmüştü. Neşri'nin Küçük Mustafa'nın öldürülmesini konu edinen anlatısı hem resmi tezi hem de Osmanlı toplumunun önemli bir bölümünün bu uygulamayı onaylamadığı gerçeğini gösterir. Bu onaylamama durumu sonucunda kardeş katli uygulaması nihayet 17. yüzyıl başında terk edildi (son belgelenmiş kardeş katli vakası III. Mehmed'in 1595'te tahta çıkışında gerçekleşmiştir).

Cellatların genç şehzadeyi öldürmek için neden bu özel yöntemi seçtiklerini tahmin etmeye çalışınız. Metinde, Şarabdar İlyas'ın tırnak içinde gösterilen savunmasının dışında, verdiği kararın başka olası sebeplerinin göstergeleri var mıdır?

g4. İstanbul'daki Topkapı Sarayı'nın planı

İnalçık 1973, ill. 3.

³⁶ Küçük Mustafa'nın lalası

Tablo 1: Saray ve Osmanlı Merkez Yönetimi

A. İç Saray (Enderun) ³⁷	B. Dış Saray (Birun)	C. Divan-ı Hümayun
Ana bölümler ♦ Harem ♦ Has Oda ♦ Seferli Oda ♦ Hazine ♦ Kiler Önemli görevliler: ♦ Kapı Ağası ♦ Kızlar Ağası ♦ Has Oda Başı ♦ Silahdar ♦ Hazinesedar ♦ Çuhadar ♦ Rikabdar	Ana bölümler ♦ Kapıkulu³⁸ ♦ Saray mutfacı ♦ Saray ahırları Önemli görevliler: ♦ Yeniçeri Ağası ♦ Mir alem ♦ Mirahur ♦ Kapıcı başı ♦ Çavuş başı ♦ Bostancı başı ♦ Çakırcı başı	Daimi üyeler: ♦ Vezir-i azam ♦ Vezirler³⁹ ♦ Anadolu ve Rumeli Kazaskeri ♦ Nişancı ♦ Baş Defterdar ♦ Kapudan Paşa ♦ Reis-ül-küttab

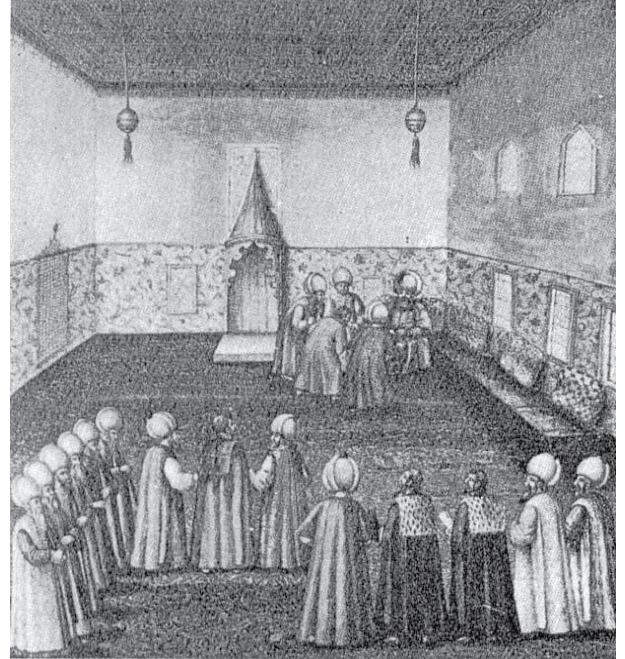

Sarayın planını yukarıdaki tabloyla karşılaştırınız. Başlıca görevlerin bazılarını belirlemeye ve bu işlerin neden belirlenen yerlerde yapıldığını açıklamaya çalışınız.

g5. İmparatorluk elçisi Osmanlı sultanının huzurunda

Bu resim bize 17. yüzyıl Osmanlı tarihi ve uygarlığı ile ilgili ne çeşit bilgiler sağlar? Resimden elde edebileceğiniz bütün bilgilerin bir listesini yapınız ve listenizi bir arkadaşınızla değiştirerek sonuçları kontrol ediniz. Bir Batı Avrupa sarayında (17. yüzyıl) elçi kabulünü gösteren bir resim bulunuz. Resimleri karşılaştırınız ve özellikle kabul törenine, kralın tavrına, elçilerin davranışlarına ve resimdeki figürlerin jestlerine dikkat ediniz.

İnalçık 1973, ill. 12.

³⁷ Sultan'ın kişisel hizmetlerinin görüldüğü yer. Genellikle sarayın üçüncü bölümünde yer alır. Kadınlarla birlikte iç sarayda hizmet eden kişiler ya genç erkek çocuklar (içoğlan) ya da hadımlardı

³⁸ Kapıkulu birlikleri yeniçerilerin yanı sıra diğer 6 seçkin bölükten oluşurdu.

³⁹ Divan-ı hümayun üyeleri olarak atanan yüksek devlet görevlileri. Sayıları zaman içerisinde 4'ten 10'un üzerine kadar değişiklik gösterdi. Rumeli beylerbeyi ve bazen diğer beylerbeyleri de Divan-ı Hümayun'da yer aldılar.

II-4. I. Mustafa'nın tahta çıkışı (1617)

23 Zilka'de 1026 [24 Kasım 1617] Her zaman var olan Tanrı'nın iradesiyle Sultan Ahmed Han dünya saltanatından ayrılınca, kendi şehzadeleri henüz çocuk yaşta idiler. Kardeşi Sultan Mustafa ise ergenlik çağına erişmiş bulunuyordu. Bu nedenle, söylenen günde tahta çıkarıldı.

Ancak, vezirlerle komutanlar, şeyhler, bilginler ve daha başka büyükler, yeni hükümdara biat konusunda tereddüt gösterdiler. Sultan Ahmed Han zamanında yönetim işlerinde büyük bir nüfuz sahibi olan Darüssaade Ağası Mustafa Ağa, bu kez de hakkı teslim etmekte noksanlık göstermeyecek, sesini yükseltti: Sultan Mustafa Han'ın aklında hafiflik olduğunu, düşünüş ve davranışlarında isabet bulunmadığını Şeyhülislam Esat Efendi'ye ve sadaret kaymakamı Sofu Mehmet Paşa'ya anlattı. Ama böyle genç ve yetişkin bir şehzade dururken çocuk yaşta bir şehzade tahta geçirilirse halkın diline düşmekten kaçınılamayacağı, bunun birçok sakıncaları bulunduğu düşünüldü. Zaten ve zamanın gereği olarak, saltanat kalıtım yoluyla da Sultan Mustafa'nın hakkıdır, bu yapılmazsa bütün halkın sert eleştirisine hedef olunur dendi. Aklındaki noksanlığın ola ki, uzun süre hapiste kalmasından ileri geldiği, kimse ile görüştürülmediğinden bu hale düştüğü, bir süre halk ile temas ederse akli başına gelebileceği göz önünde tutuldu ve böylece Sultan Mustafa'nın padişahlığı mecburiyetten kabul edildi.

Peçevi, s. 337.

I. Mustafa'nın tahta geçmesine karşı çıkan bir iddia oluşturunuz.

Peçevi'nin vakayinamesi çeşitli siyasi grupların özel çıkarlarını ortaya çıkarmaz ancak Osmanlı siyasi liderliğinin içindeki "kamu" düşünceleri için değerlidir. Bununla birlikte I. Mustafa sadece birkaç ay boyunca devleti yönetti, 1618'de yerine yeğeni II. Osman (1618-1622) geçti; bir yeniçeri isyanı sırasında öldürülen II. Osman'ın ölümünden sonra I. Mustafa yeniden birkaç aylığına tahta çıkarıldı, son olarak IV. Murad (1623-1640) lehine tahttan indirildi.).

g6. Seferde sultan ziyafeti

Hegyi, Zimanyi, colour ill. 40.

g7. Sultan II. Bayezid Filibe [Plovdiv] yakınlarında avlanırken

Hegyi, Zimayi, colour ill. 38.

IIb. Devşirme sistemi

II-5. Eski bir yeniçerinin kaleminden devşirme sistemi ⁴⁰

Bir ülkeyi işgal ve halkını fethettiklerinde, saray kâtibi onlardan hemen sonra gelir ve erkek çocukları yeniçeri yapmak için götürür. Her erkek çocuk için 5 altın para (düka) verir ve onları denizin öbür tarafına, alıkoyuldukları yer olan Anadolu'ya gönderir. Bu şekilde götürülen yaklaşık iki bin erkek çocuk var. Düşmanlarından yeterince çocuk almayı başaramazsa her köy için belirli bir kota belirleyerek, tam sayıya ulaşabilmek için kendi ülkesindeki tüm genç Hristiyan erkek çocukları köyünden koparır. Osmanlı ülkesinden toplanan erkek çocuklara *çilik* denir. Öldükten sonra kendi mallarını kime isterlerse bırakabilirler. Ancak, düşmanlardan toplananlara *pençik* denir. Öldükten sonra hiçbir şeyi miras bırakamazlar, ve birisi hizmetlerinden dolayı azat edilmeyi hak etmedikçe tüm mal varlığı imparatorun olur, azat edilirse ölümünden sonra malvarlığına özgürce yön verebilir.

Mihailovic, s. 164-165

II-6. Sofyalı Georgi Novi'nin Hayatı'nda (1539) devşirme sistemine Hristiyan eleştirisi

Bu; dinsiz, günahkâr, aşağılık Türk kralı Selim⁴¹ döneminde oldu. Hükümdarlığının üçüncü yılında gizlice, bir çeşit şeytanlıkla habercilerini ve kâtiplerini birçok krallıktaki tüm kazalarına gönderdi ve onlara askerlerle birlikte Hristiyan evlerinin olduğu bölgelere gitmelerini emretti. Bir

Hristiyan'ın evinde üç oğlan buldularsa ikisini kral için alıp üçüncüyü ebeveynlerine bıraktılar. Fakat eğer bir Hristiyanın sadece bir oğlu varsa, onu kralları için zorbalıkla aldılar. Bunların hepsini Kral'ın emirlerine uyarak yaptılar; onları korkunç Sarazen (Müslüman) dinine göre sünnet ettiler ve onlara İmam'ın aldatıcı kitabını öğrettiler. Bundan sonra Kral tüm askeri alanlarda – savaş eğitimi ve at binme - eğitilmeleri emrini verdi. Olgunluğa eriştiklerinde Kral onlara büyük onurlar bağışladı ve onları yeniçeriler diye adlandırdı. Ve o kadar kör edilmişlerdi ki kendi ebeveynlerine – kendi anne ve babalarına – bile utanılacak bir şekilde davrandılar; aşağılık bir biçimde Hristiyanları öldürmeye başladılar ve bu açıdan Sarazenlerden daha kötüydüler.

Georgieva, Tzanev, s. 126-127.

Bu iki kaynak tarafından anlatılan dönemde Osmanlı yönetimindeki Güneydoğu Avrupa'nın Hristiyan nüfusunun en az 4 milyon olduğunu dikkate alarak Kaynak II-5 ve II-6'da yer alan devşirilen gençlerin sayıları hakkındaki bulguları karşılaştırınız. Kaynaklardan birinin neden olayın büyüklüğünü çarpıttığını tartışınız. Osmanlı Devleti için devşirme sisteminin avantajları nelerdi? Devşirmeye dâhil edilen gayrimüslim bir çocuk için bu sistemin herhangi bir avantajı var mıydı?

⁴⁰ 14. yüzyılda ortaya çıkan, sultanın hizmetine insan gücü sağlamaya yarayan orijinal Osmanlı sistemi. Sistem temel olarak Osmanlı devletinin kırsal bölgelerde yaşayan gayrimüslim (Hristiyan) tebaalarından genç erkek çocukların merkezden koordineli bir şekilde toplanmasından ibaretti. Bu gençler asimile edilirdi, yani Müslüman yapılır, Türkçe öğretilir ve devlet hizmetinin çeşitli alanları için eğitilirlerdi. Çoğu, özellikle yeniçeriler kapıkulu birliklerinde görevlendirilirdi, ancak bazıları iç ve dış sarayda hizmet etmek için seçilirdi. 15 ve 16. yüzyıl boyunca Osmanlı siyasi-askeri seçkinlerinin büyük ve genellikle baskın bölümü eski devşirmelerden oluştu; bu ayrıca yukarı doğru sosyal hareketliliğin bir aracı idi. Sultanın askeri ve siyasi kariyer elde etmek isteyen Müslüman tebaalarının artan baskısı yüzünden, devşirme sistemi 17. yüzyılda yavaş yavaş ortadan kalktı.

⁴¹ I. Selim (1512-1520).

g8. Devşirme olarak kaydedilen çocuklar

Hegy, Zimanyi, colour ill. 41.

? Bu resim ne tür bilgiler sağlar? Resimde temsil edilen karakterler kimler ve resme nasıl yerleştirilmişler? Jestlerinin anlamlarını tahmin edebilir misiniz? Bu minyatürde neden bu kadar çok kadın vardır?

g9. Yeniçeri Ağası

Hegyi, Zimanyi, colour ill. 43.

? Karakterlerin kıyafetlerini tarif ediniz. Osmanlı İmparatorluğu'nda kıyafetlerin özel bir toplumsal rolü olduğunu düşünüyor musunuz?

II-7. Lütfi Paşa devşirme olarak kaydedildiği zamandan itibaren kariyerini hatırlıyor

Bu risalenin yazarı, Allahın kullarının en zayıfı, Abdülmün oğlu Lütfi Paşa'dır. Sultanların cömertliği sayesinde, ben, bu aciz adam, rahmetli Sultan Bayezid⁴² (mekanı cennet olsun) zamanından itibaren Enderun'da büyüdüm. Bu Osmanlı hanedanının eşliğinde Allah'ın izniyle onlara iyi hizmet ettim ve Enderun'da iken iyi bir eğitim aldım. Sultan Selim⁴³ tahta geçince Çuhadarlık görevinden 50 akçe günlük müteferrikalığa atanıp Birun'a geçtim. Sonra kapıcılık, miralemlik, Kastamonu sancakbeyliği, Karaman ve Ankara beylerbeyliği ve nihayet Sultan Süleyman⁴⁴ zamanında vezirlik ve büyük vezirlik görevleri bana layık görüldü. Ben, bu aciz ve eksik adam, birçok alimle, şairle ve ediple arkadaşlık ettim ve yeteneklerimi en iyi biçimde kullanıp ilim yoluyla karakterimi inceltmeye çalıştım.

İnalçık 1973, p. 84.

🔑 Lütfi Paşa 1539-1541 arasında vezir-i azamdı. Arnavutluk'ta doğan Lütfi Paşa devşirme olarak orduya alındı. Onun sultanın hizmetinde elde ettiği birbirini takip eden pozisyonlar 15 ve 16. yüzyıllarda sultanın kullarının tipik kariyer rotasıdır (Enderun'daki erken bir kariyer, Birun'da önemli makamlar elde edilmesini sağlar ve ardından doğrudan eyaletlere vali olarak gönderilir ki, bu Divan-ı Hümayun'da vezir olarak atanmak için genellikle bir önkoşuldur). Lütfi'nin kişisel başarısı etkileyicidir, ama unutmamalıyız ki, zaten II. Mehmed döneminden 16. yüzyılın sonuna kadar vezir-i azamların çoğu devşirme kökenli kullardan seçilmiştir. Lütfi Paşa'nın istisnai durumu daha çok onun kültürel alana eğilimi ve vezir-i azamlığı bıraktıktan sonra önemli bir siyaset yazarı olması ile ilgilidir. Onun öyküsü

⁴² II. Bayezid (1481-1512).

⁴³ I. Selim (1512-1520).

⁴⁴ I. Süleyman (1520-1566).

ayrıca din değiştirme konusu bakımından da anlamlıdır: Genç Lütü devşirildikten belli bir zaman sonra babası da açıkça İslam'a geçti.

? Tablo 1'e bakınız ve çeşitli eyaletlere yönetici olarak gönderilmeden önce Lütü Paşa'nın Osmanlı Merkez Yönetimi'nde sahip olduğu makamları bulunuz. Lütü'nin durumu Osmanlı toplumsal hareketliliği hakkında ne gösterir? Onun örneğinden yola çıkarak genelleme yapabileceğimizi düşünüyor musunuz?

IIc. Tımar sistemi

II-8. Tımarların dağıtımını düzenleyen Osmanlı kuralları

Bunlardan sağlanan gelire "mal-i mukatele" denir. Düşman ile savaşmak karşılığında tayin olunmuştur demek olur. [...]

İki türlü tımar vardır. Birine tezkirelü, diğerine tezkiresüz denir. *Tezkirelü* ve *tezkiresüz* denmesinin sebebi şudur ki, her beylerbeyi belirli bir miktarı kendi beratıyla verip, bunu geçen miktarlar için İstanbul'dan izin (tezkire) gerekir. İşte bu yüzden tezkirelü ve tezkiresüz diye ayrılır.

Hezarfen, s. 139.

? Hangi çeşit tımar daha büyüktü? Tezkirelü mü? Tezkiresüz mü? Seçiminizi gerekçelendiriniz.

II-9. Bir sipahi tarafından tımar olarak toplanacak gelirlerin listesi

Ardıç Ağıl köyünde kırk nefer reaya (kırk köylü ailesi reisi) ve üç zemin (kira arazisi) ve bunlardan toplanacak vergiler olarak, *öşr-ü gallat* (tahıl ürünlerinden alınan öşür vergisi) ve *salariyye* (saman vergisi) ve *resm-i gendüm* (buğday vergisi) ve *resm-i çift* (toprak vergisi) ve *resm-i bennak* (toprağı küçük olanlardan alınan vergi) ve *resm-i*

cebe (topraksız bekar köylüden alınan vergi) ile birlikte *öşür-ü bağ* (üzüm bağlarından alınan vergi), ve hepsinin toplam beş bin akçe tuttuğu Defter-i Mufassal'da (ayrıntılı kayıtlar) yazılıdır ve Defter-i İcmal'de (özet kayıtlar) bunun üç bin akçesi başka yere ayrılmıştır...

Barkan, s. 771-772.

? Devlet, tımar sahiplerinin gelirlerini neden detaylı bir şekilde kaydetmiştir?

II-10. Orta büyüklükte bir tımar sahibi için yeniden atama

Kayseri'de 15,000 akçelik tımarı elinden alınan Mustafa Çavuş oğlu Ahmed : Şimdi ona aşağıdakiler verildi: Cebel Erciş nahiyesinin Endirlik ve diğer köylerinde 1,600 akçe tımar; Koramaz nahiyesinin Gaziler mezarası ve diğer yerlerinde daha önceleri rahmetli Abdülkerim'e ait olan 2000 akçe tımar; Kayseri şehrindeki bozahanenin mahsulünden daha önce Abdülkerim'e ait olan 2000 akçe tımar; İrmak Kenarı nahiyesinin bir köyünde 800 akçe tımar; Cebel Erciş'in diğer köyleri ve İstefana'da 3000 akçe tımar; ve birkaç diğer küçük mülk vesaire; toplamda 15,100 akçe.

Jennings 1972, s. 212

Daha büyük olan tımardaki gelir kaynaklarının neden dağınık halde olduğunu tartışınız.

II-11. Sefere katılmayan tımar sahipleri ile ilgili düzenlemeler (1635)

Kostere nahiyesindeki 2500 akçe tımar boştur [mahlul] çünkü Süleyman bu yıl Revan [Erivan] seferine katılmadı. Hem hizmetini hem de yoklamasını kaçırdı. Bu tımar, Niğde alaybeyi Musa'nın övgü dolu mektubundan hareketle 3000 akçe tımarlık beratı olan Mahmud'a verildi. Karaman Beylerbeyi İbrahim Bey'e tımarı tamamlaması için bir tezkere gönderildi.

Sahra nahiyesinde 3000 akçe tımarın sahibi [mutasarrıfı] olan Derviş Mehmed Erivan'a gitmedi. Mahmud Çavuş onun tımarını aldı ama daha sonra o da sefere destek olmadı, bundan dolayı tımar yine boştur. Karaman Beylerbeyi Hasan'ın tezkeresine uygun olarak tımar Mehmed'den Hamza'ya verildi. [tarih] 1 Zilkade 1025, Ereğli.

Jennings 1972, p. 212

16. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyılda Avusturya ve İran'a karşı yürütülen savaşlar daha zor hale geldi ve uzun mesafeler tımar sahiplerinin geri dönüp gelirlerini toplamak ve tımarlarını kontrol etmek için yeterli zamana sahip olamayacakları anlamına geliyordu. Bunun için birçok tımar sahibi savaşa gitmedi ve bu durum, kurallara göre, yetkililerin tımarları bu kişilerden almasına ve emre itaat etmeyenlerin cezalandırılmasına yol açtı.

Tımar sahiplerinin beklenildiği gibi görevlerini yapmasını sağlamak için hangi araçlar kullanılıyordu? Osmanlı tımar sistemini feodal sistemle karşılaştırınız.

g10. Silahlanmış Sipahi

İnalçık 1973, ill. 25.

Sipahinin silahlarını ve diğer donanımını tarif ediniz. Bu resmi 16. yüzyılın Avrupalı süvarilerinin resimleriyle karşılaştırınız. Benzerlikleri ve farklılıkları bulunuz. Eğer biz resimle ilgili herhangi bir açıklama vermeseydik, bu resimle ilgili neler düşünürdünüz? Bu adamların Osmanlı askeri olduğunu fark etmenizi sağlayacak özel bir unsur var mı?

II. Tebaayı koruma ideolojisi ve adalet yönetimi uygulamaları

II-12. I. Murad'ın Evrenos Bey'i valiliğe atarken verdiği öğütler

[...] Bu öğüdü al ve hatırla: Rumeli⁴⁵ eyaletindeki yerlerin birbirinden uzak olduğunu bilmelisin.

Buraların yönetimi, ihtiyaçlarının karşılanması ve düzenin korunması için kesinlikle kılıç ve kalem erbabından birçok kişiye ihtiyaç duyacaksın. İnsanlarının servetine el uzatmamaya dikkat et. [...] Bu dünyada inanç için gözlerini kapayan Allah korkusunu unuttur. Bu meselelere karışma. Hiç kimseye güvenme ve hiç kimseye açılma. Birçokları gün boyunca oruç tutar, gece boyunca da namaz kılar görünebilir, ama onlar putlara secde etmektedir. Böyle insanların farkında ol. Dış görünüşe aldanma.

Ve yerine birini koymak istediğinde o kişi hakkında önceden bildiklerine güvenme. O kişi sonradan değişmiş olabilir. Çünkü insanoğlunun cismi bir koşuldan ötekine değişir... Buna göre, hem gözünü hem kulağını bir iş için yetkili kıldığın kişiye çevir. Onun asıl durumunun öncekine uyup uymadığına bak ve onun sözlerini buna göre değerlendir. Kimseye saldırılmasına izin verme.

Bu öğüdü de bil:

Ülkenin içinde atadığın vekiller çalışkansa, reayanın durumu iyi olacaktır [...]Ve herkese kendi bölgelerindeki Müslümanları kendi kardeşleri gibi düşünmelerini emret. Ve reayayı gevşek tutsunlar. Onlara bir zarar gelmesin, rahatsız edilmesinler. Geçmişte yaptıkları şeylerin ahirette kar taneleri gibi tek tek başlarına düşeceğini unutmasınlar. İnsanların fakirliğiyle ilgileninler. Yeterli yaşam gereçleri sağlasınlar. Fakirler Allah tarafından sevilenlerdir. O fukaranın fakirliğini kendi üstlenecektir. O, dünyevi

serveti olanlara bakmayacaktır...

Özellikle ulema arasında ünlü olan ve bütün Rumeli'nin şeyhülislamı olarak atanan Elvan Fakı'ya saygılı ol – Allah bilgisini artırsın! – Ve Peygamberin torunlarının mirasçısı olan ruhani kimselerin bakımıyla meşgul ol. Onlara bütün sevgi ve merhametini ver, saygı duy ve onları koru...

Sipahiler için ödül ve hediyelerin kapısını aç. Hem hediye vermeye hem de sıkı tutmaya özen göster. Sipahilerin atamalarının yolunda durma, onlardan mevkileri karşılığında en küçük birşey bile alma. Almak için istek gösterme. En dikkatli biçimde çalış. Cesaretini ve yürekliğini övme ancak kılıcını keskin tut. Atını besle. Zenginliğini göstermeyi ve hediyeler vermeyi kesme. Ayrıca kılıcınla aldığın toprakların geliri sana "Onlar masraflarım için yeterli değil!" dedirtirse, üzülme. İhtiyaç durumunda bize, buraya yaz. Burda sahip olduğumuzu vermekten sakınmayacağız. Mümkün olduğu kadarı gönderilecektir.[...]

Kutsal ay Şevval'de, 788 [1386] yılında yazıldı.

Odbrani, I, p. 187-189.

Bazı öğütlerin ("Atını besle") gizli anlamı nedir? Murad'ın tavsiyelerinde dinin rolü nedir?

Evrenos'un kimden korkması bekleniyor ve neden?

Sultan'ın öğütleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir Osmanlı valisinin hayatında kullanışlı mıdır?

Genel tavsiyelerden hangileri bir öğrencinin hayatında faydalı olabilir?

⁴⁵ Kelime anlamı olarak "Rumların Ülkesi" (Rum ili). 14-15. yüzyıl Osmanlı metinlerinde bu isim Osmanlı İmparatorluğu'nun bir beylerbeyi tarafından yönetilen Avrupa'daki topraklarını işaret ederdi. 16. yüzyıldaki fetihlerden sonra Osmanlılar Avrupa'da başka idari birimler de organize ettiler, ancak Rumeli eyaleti Balkan Yarımadası'nın çoğunu içine almaya devam etti.

II-13. I. Mehmed'in Serez bölgesi Margarit Manastırı keşişleri lehine düzenlenen fermanı (1419)

İmparatorun iradesi ve bu mutlu emrin verilmesinin – herşeye kadir Allahın izniyle ebediyyen sürsün - nedeni şudur ki:

Rahmetli dedem ve babam kutsal belgenin sahipleri olan Margarit Manastırı keşişlerini ilgilendiren emirler vermeyi lütfetmişlerdi. Onlar sorgulanamaz ilan edilmişlerdi ve onların bağları, su değirmenleri, vakıflarını içeren gayrimenkulleri [vergiden] muaf tutulmuşlardı. Ve ayrıca köyler, araziler, zeytinlikler ve evler; Zuhna'daki reayanın evleri ve koyunları vergiden muaf tutulmuşlardı. Bundan dolayı, onların emirlerine uygun olarak, ayrıca ben onların mülklerini sorgulanamaz ilan ettim ve bu kutlu emri verdim. Bütün keşişler haraçtan [cemaat için toplu vergi] muaftırlar. Yukarıda bahsedilen mülklere geçmişte olduğu gibi sahip olmaya iznlidirler. Bütününde, bu emir dedemin ve babamın zamanında ve bugün sahip oldukları herşeye uygulanmalıdır.

Hiç kimsenin onların yolunda durmaya, onlara karşı çıkmaya ya da onları rahatsız etmeye izni yoktur; ayrıca değişikliklere de müsaade edilmez. Onlar [keşişler] ulak olmaktan, kanun işi yapmaktan ve tüm ek vergilerden muaftırlar.

Todorova, s. 49.

I. Murad ve I. Bayezid'den gelen eski ayrıcalıkları olmasına rağmen Margarit keşişlerinin neden I. Mehmed'den yeni ayrıcalıklar talep ettiklerini tartışınız.

II-14. Bir Hristiyan ve Yeniçeri arasındaki çatışma ile ilgili kadı kararı (Sofya, 1618)

Bu Sofya kasabasının Banishor mahallesi sakinini gayrimüslim Iliya'nın şeriat mahkemesine gelerek, onunla aynı mahallede yaşayan

yeniçeri Osman Beşe hakkında bir celp kağıdı sunduğunu tasdik etmek içindir ve onun önünde demiştir ki: "Bu adam, Osman Beşe, karım Petkana'yı evinde tutuyor ve geri vermesini istediğimi söylememe rağmen onu bana geri vermek istemiyor. Ayrıca karımı boşanmaya ikna etmeye çalışıyor. Bu durumda onu evlenmeden evinde saklıyor. Mahkemeden bu mesele hakkında davalıyı sorgulamasını ve cevaplarını kaydetmesini rica ediyorum."

Iliya'nın bu açıklamasından sonra Osman [iddia hakkında fikrini belirtmesi için] sorgulandı ve cevabında davacının doğruyu söylediğini itiraf etti ve yukarıda bahsedilen gayrimüslim Petkana'yı mahkemeye getirdi ve kocası Iliya'ya geri verdi.

Turski Izvori, 2, s.119

Kadınların bu toplumdaki konumu hakkında ne sonuçlar çıkarabilirsiniz? Dava hakkında neden Petkana'ya birşey sormadılar? Bir seçim yapması söylenmiş olsaydı ne söyleyeceğini düşünüyorsunuz? Reayayı koruma teorisi boş bir sözden mi ibaretti?

II-15. Bir Müslüman ve Hristiyan arasındaki anlaşmazlıkla ilgili kadı kararı (Vidin, 1700)

Vidin kasabasının Karaman mahallesinden Nikola oğlu Ivan; Ali oğlu, berber Usta Yumer'in huzurunda kutsal mahkemeye çıktı. Aşağıdaki sebepten dolayı ona dava açtı:

Ivan'ın Kozlovets bölgesinde kendisine miras kalmış 3 dönüm büyüklüğünde bir bağı vardı ve bu bağın sınırlarında Manush, Fırinci Yovan, Nikola'nın bağları ile devlet yolu vardı. Yukarıda anılan Yumer onu zimmetine geçirmişti.

Sorgulama sırasında Yumer sorguda bahsedilen ve aynı insanların bağlarıyla sınırı olan bağ devlet mülklerine bakan devlet görevlisinden sahipsiz mülk olarak 15 guruş⁴⁶ a bir süre önce satın aldı-

⁴⁶ Guruş – Büyük gümüş paraların (taler) Osmanlıca adı. Çeşitli Avrupa ülkelerinde basılan kuruşları kullandıktan sonra geç 17. yüzyılda Osmanlılar kendi kuruşlarını basmaya başladılar ve kuruş ayrıca 40 para ve 120 akçeye eşit bir para birimi oldu.

ğını beyan etti. Önceki sahibi Ivan Simitchiyata'nın mirasçı bırakmadan ölmesinden sonra bağ devlet malı olmuştu.

Nikola Yumer'in söylediklerinin doğru olmadığını belirterek itiraz etti ve bağın aslında ona ait olduğunu doğrulayan iki şahit çağırdı. Bundan sonra mahkeme davalıdan ifadesini doğrulayacak şahitler bulmasını istedi ve ona belirli bir süre verdi. Yumer belirlenen zamanda istenen şahitleri bulamadığı için mahkeme, bağ gerçekten sahibsiz olarak satın aldığını yeminle beyan etmesini önerdi. Yumer kabul etti ve Allah adına yemin etti. Mahkeme buna dayanarak, Ivan'ın bağ için herhangi bir yasal kovuşturmayla devam etmesini yasakladı.

Georgieva, Tzanev, p. 293

Eğer kadı olsaydınız bu davada kararınız ne olurdu?

Kadı gerçekten Yumer'in yeminine inandı mı yoksa yemin olayı bir kurgu muydu? Orta Çağ adaletinde yemin uygulaması hakkında ne biliyorsunuz? Kadı mahkemeleri gayrimüslim reaya karşı daima müslüman reayanın tarafını mı tutardı?

Kadı mahkemeleri daima adil olan bir yargılama sistemi sağladı mı? Yukarıdaki kaynakları kullanarak fikrinizi savununuz.

II-16. Mikonos adası cemaati kadıdan kurtulmaya karar verir (1710)

1710, 9 Eylül, Mikonos

Biz aşağıda imzası bulunan Mikonos cemaati adamızın bizi suçlamak için her yolu deneyen saygıdeğer baş kadı yüzünden çektiği üzüntü ve yaşadığı karışıklığı gördükten sonra ve bütün bu iftirayı ve bize yapmayı umduğu şeyleri göz önüne alarak, bütün genç ve yaşlılar, ruhban sınıfı ve halk, bu adanın koruyucusu, Kutsal Meryem Ana kilisesinin bütün cemaati biraraya geldik ve skandallara ve belalara son vermek için yukarıda bahsedilen kadıyı göndermeyi haklı çıkarılabilir

bulduk; ve biz bütün cemaat söz verimiz ki bu kadı olayından canı yanan herkesi savunacak ve her mahkemede destekleyeceğiz ve bunu kanıtlamak için aşağıya adlarımızı yazıyoruz.

[İmzalar]

Zerlentou, p. 67-68.

Kadıya karşı ayaklandıklarında Mikonos cemaatinin karşılaşıcağı tehlikeleri değerlendiriniz. Mikonos halkının fikirleri nelerdi?

II-17. Samakocuk'lu Kocabaşı Todoraki'ye verilen ceza (1762)

Midye nahiyesi kadı naibine hüküm:

Hacı İbrahim kendini takdim ettikten ve İstanbul ve çevresinde ona bağlı nahiyelerin cizyelerini toplama hakkına sahip olduğunu belirttikten sonra Midye nahiyesinin bu bağlı nahiyelerin parçası olduğunu ve Midye nahiyesinin parçası olan Samakocuk köyünde, köyün yasal olarak korunan [gayrimüslim] reayasının kocabaşısı olan Todoraki adında bir gayrimüslimin (zimmi) etrafına topladığı 150'den fazla adamla birlikte "Biz Samako[cuk] halkı cizye toplama ihbarnamelelerine uymayacağız, köyümüzde kök salmana izin vermeyeceğiz" diyerek, inatla muhalefet ettiğini, adı geçen Todoraki'nin yukarıda adı geçen davacıya eşlik eden muhafızlara vuracak kadar ileri gittiğini ve isyanda inat ettiğini, böylelikle devlet gelirlerinin eksik toplanmasına sebep olduğunu anlattı. [Hacı İbrahim] benden İmparatorluğa ait emrimle yukarıda bahsedilen zimmiyi kendini düzeltene kadar kadırgalarda kürek çekme cezasına çarptırmamı istedi. Şimdi, yazılı emrim şudur: Bahsedilen reayanın şeriatın gereği olan cizye vergisini ödemesine bir daha engel olmaya kalkışırsa, kendine layık olan cezayı çekmesini sağlamak amacıyla kadırgalarda kürek çekmeye gönderilmesi için zorla Divan-ı Hümayun'a [yani İstanbul'a] getirilsin.

Kal'a, s. 177.

Mültezimin şikayetini kadiya iletmediğinin ancak doğrudan İstanbul'daki Divan-ı Hümayun'a ilettiğine dikkat ediniz.

Samakocuk halkı vergi toplayıcılarına karşı hangi direniş biçimlerini gösterdi? Sultan'ın tavrı neydi? Ceza, Todoraki'ye kaçış için hiç fırsat bırakıyor mu?

II-18. Bosna manastırlarını koruyan Osmanlı beratı (1785)

Bosna bölgesinden yargıçlar sizlere, komutanlar sizlere ve vergi toplayıcıları sizlere Paşa'nın *bujruntija* [bir çeşit Osmanlı beratı]sı şudur: Bilinsin ki; üç manastırın [Kresevo, Fojnica ve Kraljeva Sutjeska] keşişleri bu beratın gücünden ve zaten ellerinde bulunan asil fermanlardan dolayı her türlü kamu vergisinden muaf-tır. Hiç kimsenin, hiç bir yerde manastırlarında

veya Bosna bölgesinin köylerinde veya cadde-lerde ve yollarda onlara vergi talepleriyle kötü davranmalarına ve onları rahatsız etmelerine izin vermemelisiniz ve genel olarak bu berata ve diğer asil fermanlara karşı olan hiç bir şeye asla izin vermemelisiniz. Onları her durumda koruyacak ve savunacaksınız ve bu beratta [*bujuruldija*] söylendiği gibi hareket edeceksiniz ve bu berata aykırı hiçbir şey yapmayacağınızı garanti edeceksiniz. Bunlar benim emirlerimdir.

Benic, s. 303.

18. yüzyıl sonlarında, eyaletlerde merkezi otoritenin daha etkisiz olduğu dönemlerde, genellikle reaya taşra yetkilileri tarafından gönderilen özel beratlar isterdi.

II-13 ve II-18'de bahsedilen ayrıcalıkların kapsamını karşılaştırınız.

IIe. Eyaletler ve bağlı devletler

II-19. III. Murad tarafından düzenlenen bir *ahidname*, Ragusa'nın statüsünün ilgilendiren şartların tekrar edilmesi

[...] Daha önceleri rahmetli şanlı atalarım – Allah onların [büyüklüğünün] kanıtlarını aydınlat-sın – zamanında Dubrovnik [Ragusa] beylerinin ve papazlarının bağlılık ve doğrulukla birlikte gösterdiği sadakat ve itaatten dolayı onlara bir berat verilmişti. [...]

Her yıl eski geleneğe uygun olarak eski günlerden beri sarayımıza, ihtişamın mekanına gönderdikleri 12500 altın parayı [*filori*] elçileriyle birlikte göndermeliler.

Yukarıda bahsedilen 12500 altın paradan daha fazla haraç talep edilmemeli. Sancakbeylerim, su-başılarım, tımar sahiplerim ve kısaca gücümün gölgesindeki hiç kimse tarafından onların ülkesine,

hakim oldukları arazilere, kalelerine ve kendilerine zarar verilmemelidir.

Daha önce şehirleri ve ülkeleri nasıl güvenli ve korunaklıysa, onlar da yine güvende ve koruma altında olmalıdır.

Komşu ülkelerden, düşman ya da dost [herkes] karadan ya da denizden onların şehirlerine gelebilir ve gidebilir; hiç kimse bunu yasaklamamalı ve buna karışmamalıdır.

Onların tüccarları benim [Tanrı tarafından] korunan topraklarımda ticaret yapabilirler; gelebilirler ve gidebilirler. Hiç kimse onların eşyalarına, hayvanlarına ve diğer mallarına karışmamalıdır ve rahatsızlığa sebep olmamalıdır ya da onlardan yollarda vergi [bac] talep edilmemelidir.

Biegman, s. 56-57.

? Haraçgüzar Ragusa'nın yükümlülükleri nelerdir? Ticaret ve tüccarları ilgilendiren özel şartlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu şartlar acaba yalnızca Ragusalıların mı işine yarıyordu, yoksa Osmanlılar için de yararlı mıydı? Tartışmayı deneyiniz.

II-20. I. Ahmed'in Transilvanya Ahidname⁴⁷ si (1614)

Bu vesileyle söz verir ve yemin ederim ki [...]: Yukarıda adı geçen prens [bey] ve liderler ve Yukarı Macaristan'ın diğer ileri gelenleri benim Saadet Kapıma kalplerinin derinliklerinden, inançla ve onurla bağlı oldukça dostlarımla dostları ve düşmanlarımla düşmanlarıdır; yukarıda bahsedilen Bethlen Gabriel⁴⁸ ile birleşip anlaşarak, Transilvanya ülkesine her yönden girebilecek düşmanı kovmaya ve yok etmeye çabalayacaklardır. Sadık ve bağlı olduklarını kanıtlamak için kendi iradeleri ve herkesin katılımıyla ülkelerinin üretim ve olanakları ölçüsünde hediyelerini [peşkeş] bu sene İmparatorluk Kapıma gönderecekler.

O zaman yardım ve desteğime ihtiyaç duyduklarında, ben de karşılık olarak onları düşmanlarından elimden gelen her koşulda koruyacağım; bütün kaleler ve şehirler ve ayrıca onların elindeki bölgeler şu andan itibaren onların ellerinde kalacak ve kesinlikle benim emrimdeki hiç kimse beylerbeyi ya da bey ya da serasker onlara müdahale etmeyecek.

Ve usul ve düzeni ve kuralları ve dini ve ayrıca yüzyıllardır uyguladıkları gelenekleri herhangi bir şekilde değiştirilmeden ve başkalaştırılmadan, oldukları gibi bırakılacak, hiç kimse onların adaletin gölgesinde huzur içinde kalmalarına izin vermekten başka bir şey yapmayacak.

[...] Ve bahsedilen ülkeden şu ana kadar olduğundan daha yüksek vergiler istemeyeceğiz.

Gemil, s. 165.

? Bağlı devletin yükümlülükleri nelerdi? "Dostlarımla dostları ve düşmanlarımla düşmanları" hükmü ile ilgili yorumda bulununuz.

II-21. Boğdan'ın özerkliği (1716)

Boğdan prensleri savaş ilan etme, barış yapma, anlaşma imzalama, devlet işleriyle ilgili meseleler için komşu ülkelere elçiler gönderme haklarından mahrum bırakıldılar. Ama onlara kanun yapmak, ahaliyi cezalandırmak, insanları boyar⁴⁹ mevkiine yükseltmek ya da bu makamı onlardan almak, vergi koymak, ve hatta piskoposları atamak ve benzeri işler için bütün özgürlükleri ve önceden sahip oldukları iktidarın neredeyse aynısı verildi. Ve prensin bu iktidarı yalnızca Boğdan ileri gelenlerini ve vatandaşlarını değil Türk tüccarlarını ve bölgelerinde mevcut her türlü başka insanı da kapsamaktadır. Onların hayatları ve ölümleri onun elindedir [...] Bütün sivil ve askeri yüksek mevki sahipleri onun merhametine kalmış durumda: Prens aynı iktidara yalnızca düşük rütbeli din adamları üzerinde değil fakat ayrıca başpiskopos, piskoposlar, manastırların başları, başrahipler [egumenler] ve kilisenin tüm üyeleri üzerinde sahip; eğer onlar adaletsiz davrandırlarsa ya da insanlara zarar verecek birşey yaptılarsa ya da prene veya devlete karşı tuzak kurdu larsa, prens herhangi bir sorun olmadan ve

⁴⁷ Osmanlı uygulamasında ahidname, sultanın barış yaptığı gayrimüslim bir devlete bahsettiği bir sözleşmeydi. Böyle ahidnameler yalnızca "klasik" bağlı devletlere değil, ayrıca Venedik, Polonya gibi devletlere de verildi. Uzun bir süre için Osmanlılar kararları alan her iki tarafın düzenlediği ve imzaladığı, iki taraflı resmi anlaşmalar uygulamasını benimsemekte isteksizdiler; yine de genellikle ahidnamenin şartları, resmi belgeyi düzenlemeden önce taraflarca tartışıldı.

⁴⁸ Transilvanya Prensi (1613-1629).

⁴⁹ Boyar hem asil hem devlet memuru demektir.

Konstantinopolis'deki patriğin onayı olmaksızın onları makam ve mevkilerinden uzaklaştırabilir – kilisedeki makam ve mevkilerinden ama ayrıca din adamlığından değil - ve hatta durum gerektirirse onarı ölümle cezalandırabilir [...]. Bununla beraber aynı büyük iktidar ülke insanların mallarına hükmetmek için verilmemiştir.

Ülkesinden topladığı vergiler ne kadar yüksek olursa olsun hiç kimsenin kellesini kaybetme tehlikesi olmaksızın onun emirlerine karşı çıkmayacağı ya da itaatsizlik edemeyeceği bir gerçektir; fakat o da Osmanlı sarayına ne topladığını bildirmek zorundadır. Öyle ki, sadrazama şikayet edilse bile bir masumun kanını akıttığı için hiç kimse onu yargılayamaz, ama bütün ülke çok yüksek vergilerden şikayet ederse onun için tehlike daha büyüktür. Eğer bundan suçlu bulunursa genellikle sürgünle ya da mülklerine el konularak cezalandırılır. Çünkü sadece isyan ya da yıllık haracı ödemeyi reddetmek prensleri ölüm cezasına götürür. Fakat bu yasaklama insanları onu ihlal etmekten alıkoymak güce sahip değildir. Gerçek şu ki; eğer prens veziri, kethüdayı, defterdar ve imparator üzerinde özel etkisi olan diğer kişileri hediyelerle yumuşattıysa boyarların ve hatta tüm ülkenin şikayetlerinden korkmak zorunda değildir. Çünkü elleri hediyelerle dolu bir savunucunun, Türk sarayında kendini başarılı bir şekilde haklı çıkaramaması için sebep yoktur. Bu nedenle Türklerin Boğdan'daki zorbalığı ne kadar fazla olursa olsun yine de ülkenin prensi herhangi bir şeyden korkmadan ne isterse yapabilir: Hiçbir sivil onun isteğine cezalandırılmayı göze almadan karşı çıkamayacaktır.

Kantemir 1973, s. 127-128.

Dimitri Kantemir (1673-1723) iki defa Boğdan prensliği yaptı (1693; 1710-1711) ve 1711 yılında Osmanlılara karşı başlattığı ayaklanmada başarısız olduktan sonra Rusya'ya kaçmak zorunda kaldı. Gençliğinin çoğunu İstanbul'da harcadıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu konusunda Avrupa'nın önde gelen bilginlerinden biri oldu ve diğer yapıtlarının yanında bir Osmanlı İmparatorluğu tarihi ve İslam dini üzerine bir bilimsel inceleme yazdı. Onun "Boğdan Betimlemesi" Batılı okuyucu için Latince yazılmıştır.

Dimitri Kantemir Boğdan prenslerinin ülke içindeki iktidarlarının genişliğini onaylıyor mu, yoksa eleştiriyor mu? 'Normal' bir Osmanlı eyaleti yerine bir bağlı devlette yaşamının avantaj ve dezavantajlarını oralarda yaşayan için değerlendiriniz. Farklı toplumsal gruplar için özel etkilerini ortaya çıkarmaya çalışınız.

II-22. Fransız gezgin Flachet, Eflak prenslerinin özel durumu hakkında (1741)

Bükreş'te bana çok acayip gelen bir şey farkettim. Her ne kadar bu beylik sultanın insafına kalmışsa da, Türklerin burada hiç camileri yok, ama prensin otoritesi altında da değiller. Kendilerini cezalandırma yetkisi olan tek kişinin, yani sultanın "görevlisi"nin yetkilerini tanıyorlar. Ancak Romanyalılar, Yunanlar ve diğer Hristiyanlar için durum farklı: Eflak voyvodası veya 'hospodar'ı onların hayatlarına son verebilir, servetlerini zorla ellerinden alabilir, tabii eğer sultan engellemezse. Çünkü o tamamen sultana bağlıdır; Babıali'ye haracını geç ödediğinde ya da görevlerini

aksattığında tahtından indirilme ya da bazen kellesini kaybetme tehlikesine hazır olmalıdır. O, bir yöneticiden daha çok yöneticinin temsilcisi konumundadır. Voyvoda Konstantin [Mavrokordato]⁵⁰ daha iyi bir kadere layık oldu; bütün ülkeler ona yönetici olarak sahip olmaktan çok mutluluk duyarlardı.

Calatori, IX, s. 257.

Osmanlılar için bağlı devletlerdeki sınırlamalar nelerdi? Bu bölümdeki kaynakları I-8 no'lu kaynakla karşılaştırınız.

⁵⁰ Konstantin Mavrokordato (d. 1711, ö. 1769) 18. yüzyılda Fenerliler diye adlandırılan, Yunan kültürünün İstanbul tabanlı Ortodoks elitlerinin en önde gelen temsilcilerinden biriydi. 1730-1769 arasında altı kez Eflak'ta ve dört kez Boğdan'da yöneticilik yaptı. Alabildiğine kültürlü birisi olarak serfliği kaldırdı ve aydınlanmış mutlakiyetçiliğin ruhuna uygun başka bazı reformları yürürlüğe koydu.

Tablo 2: Osmanlı Yönetiminin Bölgelere Göre Değişik Biçimleri (16. yüzyıl)**A. “Merkez” Osmanlı eyaletleri** (*eyalet*; *liva* ya da *vilayet* de denir)

- ◆ *Beylerbeyi* denilen bir genel vali tarafından yönetilir.
- ◆ Genellikle (*kadı* tarafından yönetilen) birkaç kazanın birleşmesinden oluşan (*sancakbeyi* denilen valiler tarafından yönetilen) birkaç sancağa ayrılır.
- ◆ Toprağın çoğu tımar sistemine göre dağıtılmıştır.
- ◆ Örnekler: Anadolu, Rumeli, Budin, Kıbrıs vb.
- ◆ Özel durum: özel ayrıcalıkların ya da yerel özerkliğin tadını çıkaran küçük bölgeler ve cemaatler de olabilir (örnekler: Athos ve Sinai'deki manastırlar, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan'daki birkaç dağ ve ada cemaati vb.).

B. “İkinci kuşak” Osmanlı eyaletleri

- ◆ Genellikle sultan tarafından atanan beylerbeyleri tarafından yönetilen *eyaletler*.
- ◆ Bu eyaletlerin çoğu özel mali düzenlemelere göre organize edilmiştir (tımar sistemine sadece kısmen dahil olan ya da hiç dahil olmayan *salyane sistemi*).
- ◆ Örnekler: Mısır, Bağdat, Basra, Tunus, Yemen vb.
- ◆ Özel durum: Bu eyaletlerden bazıları, eyalet düzeyinde nadiren, sancak düzeyinde sıklıkla iktidarı babadan oğula geçen valiler tarafından yönetildi (örnekler: Lahsa; Ramazanoğulları ailesinin yönetiminde Adana; birkaç Kürt sancağı; 15 ve 16. yüzyıllarda Mihaloğlu ailesinin yönetimi altında Vidin vb.)

C. Müslüman bağlı devletler

- ◆ Osmanlı egemenliğini tanıyan ancak kendi geleneksel örgütlenmelerini muhafaza eden devletler; yine de sultan, yöneticilerinin atanmasına müdahale ederdi.
- ◆ Genellikle Osmanlı İmparatorluğu için güçlü siyasi, askeri ve sembolik öneme sahiplerdi ve çeşitli şekillerde Osmanlı mali yardımı alırlardı.
- ◆ Örnekler: Kırım Hanlığı, Mekke Şerifliği vb.
- ◆ Özel durum: Ayrıca İran 1590-1603 döneminde haraç ödedi ama sürekli Osmanlı bağlı devleti değildi.

D. Hristiyan bağlı devletler

- ◆ Osmanlı egemenliğini tanıyan devletler, sultana haraç olarak toplu para öderlerdi, Osmanlı politikasıyla uyumlu davranmak zorundaydılar, ancak kendi özerkliklerini ve geleneksel Hristiyan kurumlarını muhafaza ettiler. (Buralarda Müslüman/Osmanlı hukuku yoktu)
- ◆ Örnekler: Ragusa, Eflak, Boğdan, Erdel (Transilvanya), Gürcistan, Sakız (1566'ya kadar) vb.
- ◆ Özel durum: bazı Hristiyan devletler ya sadece topraklarının bir bölümü için (mesela Venedik Kıbrıs için 1517-1570; Habsburglar Yukarı Macaristan için 1533-1593) ya da akın yapılmaması için 'korunma parası' olarak (mesela Polonya-Litvanya Kırım Hanlığı'na ve ayrıca bazen Osmanlılara) haraç ödediler ancak siyasi bağımsızlıklarını muhafaza ettiler.

BÖLÜM III: DİNİ KURUMLAR, CEMAATLER VE UYGULAMALAR

Osmanlı İmparatorluğu farklı dinlerden birçok halkı kapsıyordu. İslam'a bağlılık hem sultan hem de Osmanlı seçkinlerinin meşruluğu için hayati önem taşımaktaydı, ama gayrimüslim halkların entegrasyonu için yöntemler bulma ihtiyacı da aynı derecede önemliydi. Üstelik Güneydoğu Avrupa'daki dini çeşitlilik Ortadoğu'daki ya da Afrika'daki Osmanlı eyaletlerinden çok daha fazlaydı.

Bu bölüm Osmanlı yönetimi boyunca Güneydoğu Avrupa'daki insanların hayatlarında dinin merkezi rolünü yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Din, siyasi anlamda çok önemliydi. Osmanlı toplumsal yapısında Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki bölünme hayli fazlaydı ve gayrimüslim halklar dini çizgiler doğrultusunda Ortodoks, Yahudi ve Ermeni cemaatleri [millet] olarak yeniden bölünmüşlerdi. Dini kurumlar bu cemaatlerin çıkarlarının ve ihtiyaçlarının dile getirilmesinde çok önemliydi. Ortodoks kilisesi Osmanlı yetkilileriyle özel bir ilişkiden yararlandı fakat diğer grupların dini liderleri de Osmanlı devletiyle ayrıca işbirliği yaptı. Yine de insanların çoğu için din siyasi ve kurumsal bir mesele olmaktan ziyade bir inanç ve Tanrı'yla iletişim meselesiydi. Dini uygulamalar birçok insanın hayatının merkezi bir parçasıydı. Bu bölümdeki kaynaklar bu uygulamaların bazılarına ışık tutmaya çalışmaktadır.

Çok sayıda kaynak çok tartışmalı bir konu olan Osmanlı dini "hoşgörü"sünü ele alır. Birçok tarihçi Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman doğasını vurgulamakta ve dinsel nedenlerle Hristiyanlara baskı yaptığı olgusu üzerinde durmaktadır. Diğer tarihçiler Avrupa'da din savaşları yapılırken ve Hristiyan olmayanlar ya dinlerini değiştirmeye ya da göçe zorlanırken Osmanlıların çok daha hoşgörülü olduklarını, gayrimüslimlerin kendi dinlerini korumalarına izin verdiklerini ve hatta dini mültecilere kucak açtıklarını öne sürmektedir. Her iki fikir de bir miktar gerçeklik içermesine rağmen, açık ideolojik etkiler taşırlar ve tarihi tanıklığı fazlasıyla basitleştirirler. Bu bölümün son kısmındaki kaynaklar, Osmanlı Güneydoğu Avrupası'ndaki birarada çok dinli bir yaşam ile dini ayrımcılığın karmaşıklığının anlaşılması ve bunların karşılaştırılarak değerlendirilebilmesi için öğrencilere yardım etmeyi amaçlar.

IIIa. Müslümanlar

III-1. İstanbul'daki Süleymaniye Camii'nin kapısı üzerindeki kitabe (16. yüzyıl ortası)

[Sultan Süleyman] Kuvvet ve Kudret sahibi Allah'a yaklaştı, O Mülk ve Hâkimiyet Dünyası'nın Yaratıcısıdır, O'nun kulu [Sultan Süleyman], İlahi Kuvvet'le yüce kılındı, İlahi Lütuf'la şaşaa kazanan Halife, Gizli Kitap'ın Buyruğu'nu yerine getirir ve onun Emirleri'ni yerleşik dünyanın (bütün) bölgelerinde yerine getirir :

Yüce Allah'ın ve O'nun Muzaffer Ordusu'nun

Yardımlarıyla Doğu ve Batı'daki ülkelerin Fatihi, Dünya Krallıklarının Sahibi, bütün insanlar üzerindeki Allah'ın Gölgesi, İranlıların ve Arapların Sultanları'nın Sultanı, Sultan Kanunlarını Vaz eden, Osmanlı Hakanlarının Onuncusu, Sultan oğlu Sultan, Sultan Süleyman Han

[...] Saltanatının çizgisi Çağlar'ın Sonu'na kadar devam etsin!

Imber, s. 75.

❓ Tanrı ile Osmanlı hükümdarı arasında varsayılan ilişkiyi açıklayınız. Hükümdar (ve Tanrı'yla ilişkili olduğunu iddia eden diğer birçok hükümdar) gerçek bir inanan mıydı, yoksa sadece yönettiği insanları kandırmaya mı çalışıyordu? Bu durumda ulemanın rolü neydi?

III-2. Dimitri Kantemir, Müslümanların ibadetleri hakkında

Muhammed [bir gün] 24 saatte 5 defa toplu halde ve tek başına kılınan namazı emretti [...] Namaz kılarken dört şeye çok dikkat ederler: 1. Kendilerini temizlemek 2. Bu namazları emredilen zaman aralıklarında kılmak, çünkü doğru zamandan önce ya da sonra yapılırsa boşuna yapılmış olacağına ve Tanrı'nın hoşuna gitmeyeceğine inanırlar; 3. Zeminin temiz olduğundan emin olmak ve zeminin temizliği hakkında şüpheleri varsa ayaklarının altına ya küçük bir kilim ya da atkılarını koymak; 4. Yüzlerini kible diye adlandırdıkları ve Mekke'deki tapınağı işaret ettiğini söyledikleri kuzey-güney çizgisine çevirmek. [...]

Namazlar birkaç başla selamlama, diz çökme, alnı toprağa değdirme, ayağa kalkma ve duaları içerir. [...]

Büyük camilerde yerlerini kimseye vermezler hatta sultana bile, herkes ilk bulduğu yerde hareketsiz ve sakin kalır. Ve namaz bitmeden herkes için bir kelime konuşmak ve hareket etmek yasaktır (o, iyi efendim, bu açıdan Hristiyanlardan ne kadar fazla dindarlar ve Tanrı'yı onurlandırmada daha istekliler!), ihtiyaç sizi zorlamazsa tükürmek ya da öksürmek de. Tükürüğünüzü mendile almalısınız, çünkü temiz bir yerde birinin tükürmesini ya da sümkürmesini uygun olmayan bir davranış olarak düşünürler.

Cuma. Kuran dilinde *cuma* (toplanma ve yeniden birlik olma günü anlamına gelir) olarak adlandırılan cuma günleri, öğle namazından sonra, büyük camilerde (selatin diye adlandırılır)

vaizler iki ya da üç saat ders verirler. Daha önceden seçtikleri bir tema ile ilgili olarak Kuran'ın metnini açıklarlar. Buna duruma göre ahlaki bir konuda güzel konuşmalar eklerler ve örnekler, kinayeler, mecazlar ve diğer söylev unsurlarıyla güzelleştirirler. Barış zamanında adaletin yerine getirilmesi, devlet yönetiminin önemi, Tanrı'nın merhameti ve düşmanların hareket ve niyetlerinin engellenmesi ile ilgili bir şeyler eklerler. Ve eğer savaş ve sefer zamanı ya da hemen öncesiyse, sultan vaizlere düşmanlara karşı yürütülen savaşın Tanrı'nın ve Peygamber'in emri olduğunu; dünyevi zenginlikler, özel kazançlar, şan ya da insanların övgüsü için olmadığını; fakat yalnızca inancın yayılması, Tanrı'nın ihtişamı ve bütün Müslümanların ve diğerlerinin faydası için olduğunu insanlara göstererek ve onları bu konularda ikna ederek daha sık konuşmalarını emreder.

Kantemir 1987, p.289-295.

Bu bölüm Kantemir'in Rusya'daki sürgün hayatı sırasında (1711-1723), 1710'dan önce İstanbul'da geçirdiği 20 yıldan fazla süre boyunca Osmanlı toplumu hakkında edindiği geniş bilgisini kullanarak Müslüman dini üzerine yazdığı risaleden alınmıştır.

Bir Müslüman namaz için hangi kurallara uyardı?

Müslüman cemaatinin (ümme) 'demokratik' doğasını destekleyen bir kanıt bulunuz. Dini ibadete siyasi müdahale meşru muydu? Bu müdahaleyi destekleyen ve karşı çıkan görüşler ileri sürünüz. Diğer toplumlarda böyle müdahalelere örnekler bulunuz. Böyle müdahaleler sizin toplumunuzda da var mı?

g11. İznik'te 14. yüzyıl camii

Lewis, s. 294

g12. İstanbul'da Süleymaniye (1550-1557)

Fotoğrafın sahibi Helen Philon

? İki camiye karşılaştırınız. Kronolojik bulgulara sahip olmasaydınız, hangisinin daha eski hangisinin daha yeni olduğunu nasıl ortaya çıkarırdınız?

III-3. Allah ve yağmur arasındaki ilişkinin Müslümanlar tarafından akılla açıklanması (1779)

Üç ya da dört aydır yağmur yağmıyordu, bundan dolayı Saraybosna'da her yerde camilerde toplu yağmur duaları yapılıyordu. Fakat her şeyin kendi sebebi vardır, çünkü Allah kararlarını değiştirmez ve yüksek ruhani dünya bizimkiyle bağlantılıdır. Eğer yağmur yağacaksa bunun astronomlar tarafından bilinen başka bir sebebi vardır ve yağmur duaları sadece Tanrı'ya bağlılığın ve hizmetin bir sembolüdür ve yağmur için anahtar bir sebep değil. Eğer her dua kabul edilebilseydi, o zaman dünya çökmeliydi. Sırlar bize açık değildir. Ancak yağmur zamanı yaklaştığında birisi dua ederse, insanlar ona duası kabul edilecek iyi bir adam derler. Ben, günahkâr fakir, yaklaşık bir ay önce bir astronomun yıldızların konumuna bakarak bir ay içinde "kapının açılacağını" söylediğini duydum. Bu bir ay içinde yağmur yağacak demektir ve öyle de oldu. Böylece bazı cahiller kendi sonuçlarını çıkarmaya başladılar. Hepsine eyvallah, ama hiç birisi önemli değil. Çünkü Allah ne isterse o olacaktır, biz istesek de istemesek de.

Baseskija, s. 235

🔑 Molla Mustafa Baseskija (1731/1732-1809) bütün hayatını Saraybosna'da geçirdi. Buzadji Hacı Hasan'ın camiinde imam ve hatipti, daha sonra katip olarak çalıştı. Molla Mustafa Saraybosna, Bosna ve komşu ülkelerdeki siyasi ve gündelik yaşamın tarihi için mükemmel bir kaynak olacak bir vakayiname bıraktı. Ayrıca, bu metin onun da 18. yüzyıl Avrupa aydınları gibi zamanının batıl inançlarına karşı oldukça eleştirel bir tavır geliştirdiğini gösterir; yine de bu eleştirel tavır onu Allah'ın mutlak gücünü sorgulamaya götürmez.

? Molla Mustafa Baseskija gerçekten neye inanıyor? Yağmur doğal sebeplerden mi, ilahi sebeplerden mi kaynaklanır?

g13. Edirne'deki Eski Cami'nin içindeki dekoratif Kuran yazıları

Hegyi, Zimanyi, renkli resim. 90.

g14. Mekke'ye hac yolculuğunda deveye binen bir Türk kadını

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 62.

III-4. Müslüman Heterodoksisi – Bektaşî Fıkraları

Hocanın biri camide vaaz verirken [Allah'ın güçlerini ve sıfatlarını tarif ediyordu.]

- Allah ne yeredir ne göktedir, ne sağdadır, ne soldadır, ne alttadır, ne üsttedir, ne denizde. Hasılı mekandan bağımsızdır. Ancak mü'minlerin kalbinde deyince halk arasından bir Bektaşî:

- Ey cemaat, insaf edin, geçen gün ben "Allah burada yok" dedim de "Kafir oldun" dediniz. Bakın hoca efendi Allah yok diyor da hiçbiriniz ses çıkarmıyorsunuz, demiş.

Bektaşinin birine sormuşlar: "Dünya neden böyle inişli yokuşlu, dağlı taşlı, sarplı kayalıdır, düpdüz değildir? demişler. Bektaşî de "Be yahu, altı günde yaratılan dünya işte bu kadar olur." demiş.

Dursun, s. 78.

Key: Bektaşiler ünlü bir 13. yüzyıl mistik dervîşi olan Hacı Bektaşî Veli örneğini takip ettiğini iddia eden bir dini kardeşlik kurdular. Resmi olarak Osmanlı yetkililerine yakından bağlı ve yeniçeriler arasında oldukça etkili olmasına rağmen Bektaşiler, İslamın Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi Sünniliğinden ziyade bazen Şiiliğe daha yakın olan mistik bir biçimini (Sufilik) uyguluyorlardı. Bektaşiler toplumsal hiyerarşiler için olduğu kadar geleneksel ayinler ve dini törenler için de özel bir tür kayıtsızlığı temsil eder oldular – bütün bunlar Türk mizahındaki en büyük figürlerden biri olarak bilinen, çoğunlukla anonim bir Bektaşî baba veya bazen bir dede (sözcük anlamı: "amca" ya da "büyükbaba") etrafında dönen sayısız fıkrada yer alıyordu. Sözlü geleneğin birçok diğer unsurunda olduğu gibi toplumsal hafızanın her tabakasına şahitlik eden Bektaşî fıkralarını tarihlendirmek de kolay değildir.

❓ Bu fıkralar hakkında ne düşünüyorsunuz? İnsanların dini kurumlara karşı harekete geçirilmesine yardımcı oldular mı, yoksa yalnızca şikâyet etmeyen bireylerin görece zararsız ifadeleri miydiler? Güneydoğu Avrupa’da dini heterodoksinin başka oluşumlarını biliyor musunuz? Mistisizm resmi dini kurumlar için tahrip edici olabilir mi?

g15. İstanbul’da rasathane (yaklaşık 1580)

Lewis, s.200.

❓ Resimdeki bilimsel araçlardan hangilerini tanıyorsunuz? Kaç tanesini bugün hala kullanıyoruz? Görselde neden sadece erkekler resmedilmiş? Neden hepsi sakallı? Bir moda, mesleki gereklilik ya da toplumsal bir işaret mi? Kesin bir cevap olduğunu düşünüyor musunuz ya da sadece ressamın hayal gücünden dolayı mı? Resimdeki harita hakkındaki izleniminiz nedir?

g16. Halk kahramanı Nasreddin Hoca

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 75.

❓ Hiç Nasreddin Hoca fıkrası biliyor musunuz? Bu fıkralarda Hoca nasıl sunuluyor? Sizin ülkenizde Nasreddin Hoca fıkraları ne kadar popüler? Fıkraları sizin dilinizde ilk ne zaman basıldı? Arkadaşlarınıza ve ailenizin üyelerine Nasreddin Hoca hakkında ne bildiklerini sorunuz.

IIIb. Hristiyanlar

III-5. İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinden sonra Gennadios Skholarios'un ilk Ortodoks patrik olarak seçilmesi

Şehrimizin düşmesinden üç gün sonra Sultan zaferini büyük ve eğlenceli bir zafer alayıyla kutladı[...]

Eski patriğimiz bir süre önce öldüğü için, Sultan gelenek ve protokoller doğrultusunda yeni patriğin seçilmesi için emirler verdi. Orada bulunan yüksek rütbeli din adamları, kilisenin pek az üyesi ve rahip olmayan halktan kimseler din alimi Yorgos Skholarios'u aday gösterdi ve "Gennadios" adıyla patrikliğe seçti [...] Bizim adetlerimiz ve geleneksel törenimiz Hristiyan imparatorun yeni seçilen patriğe "altın bir asa" hediye etmesini buyurmuştur. Bu Sultan alçağı bizim Hristiyan imparatorlarımızı taklit ederek şehrin imparatoru gibi davranmaya çalıştı: Gennadios'u yemeğe davet etti, onunla sohbet etti ve onu onurlu bir şekilde ağırladı. Uzun uzun konuştular ve Sultan ona dünyayı vaad etti. Gennadios'un ayrılma vakti gelince ona şu pahalı asa hediye edildi ve kabul etmesi istendi.

Melissenos, s.133

1439'da toplanan Floransa Birliği'nde Bizans İmparatoru VIII. Yannis Osmanlılara karşı Katolik yardımı alabilmek için Ortodoks Kilisesi'ni Papa'nın yönetimi altına vermeyi kararlaştırmıştı. İstanbul'un fethinden önce Skholarios, Floransa Birliği'ne karşı oluşturulan Ortodoks muhalefетinin liderlerinden biriydi.

Gennadios'un patrikliğe getirilmesinde II. Mehmed'in ne gibi çıkarları vardı?

g17. Üzerinde Yunanca yazılar bulunan, Ortodoks ayinleri için kullanılan 16. yüzyıl Osmanlı gümüş kâsesi

Benaki Müzesi, Atina

III-6. Fransız gezgin Pierre Lescalopier, Sırbistan'daki Aziz Sava Manastırı hakkında (1574)

[Mart'ın] yirmibirinde küçük bir Türk kasabası olan Uvac'a vardık. Oradan Sırp keşişlerin manastırı olan Aziz Sava Manastırı'nı gördük. Siyah giyiniyorlar, Slavca konuşuyorlar ve Yunan usullerine göre yaşıyorlardı. Aziz Sava'nın büyük bir kol kemiğini öpmemiz için bize getirdiler. Onun bütün vücudunu istiyorlar. Aynı Hristiyanlardaki saygıyla bu kemiği öpen ve hayır kurumuna daha çok bağışta bulunan Yahudiler ve Türkler gördük. Bu keşişler sultana belli bir vergi [haraç] öderler. Rehberimiz, bir gün vergi toplamaya gelen bir Türkün keşişlere kötü bir şey yaptığını ve manastırın kapısında düşüp öldüğünü söyledi. Bize yemek için zeytinyağı ve pırasa çorbasının yanında biraz balık ve tam tahıl ekmeği verdiler.

Samardzic, s. 135.

? Ortodokslar arasında dindarlığın hangi formları yaygındı? Sadece Ortodoks nüfusa mı özgüydüler?

Neden diğer dinlere inananlar Sırp Ortodoks kutsal emanetlerine saygı duyuyorlardı? (Burası dinlerin birbirine karıştığı bölge.) Bunun sebebi nedir? Avrupa'nın/Dünya'nın başka bir yerinden ya da başka bir çağdan benzer örnekler biliyor musunuz?

III-7. Halepli Paul, Boğdan kiliseleri hakkında (17. yüzyıl ortaları)

Vaslui'de onun [önceki Prens Büyük Stephen] sarayları, hamamları, bahçeleri, ondan sonra yüce ve çok yüksek kubbeleriyle büyük ve yüksek kilisesi var. Bu kilisenin her yerinde tonozlar ve yarı dairesel kemerler ve içlerinde bütün azizlerin tabloları ile ikonları vardır. Üstelik, kapıda, alçak duvarın üzerinde son hüküm, altın ve lacivert taşıyla (lapis lazuli) resmedilmiştir, ondan sonra Tanrımızın önünde Ana ve Caiafa ve diğer bütün Yahudilere liderlik eden Musa. Bu resimler çirkindir. Bunlardan sonra başka tür resimler gelir; bunlar başlarına beyaz türbanlar takan, farklı renklerde uzun sarkan kolları ve sarı yün peçeleriyle büyük kadife cübbeler giyen Türklerin resimleri, ondan sonra onların dervişleriyle arkalarında ve aralarında onları kovalayan ve onlarla alay eden şeytanlar. İblis önde, kafasında bir şapka var. Şeytanlardan biri onunla alay ediyor ve şapkasını kafasından kapıyor. Ve işte tüm içerisi bu şekilde boyanmıştır.

Mimarisi güzel. Merkez kubbenin kalotunda efendimiz Hazreti İsa'nın yüzü var[...] Kilise kapısının dışında büyük bir çan asılı.

Bu ülkedeki kiliseler üç parçadan oluşur: ilk bölüm dışarıdadır, bir kapısı var, ve kadınlar için ayrılmıştır; ikinci bölüm bir duvar ve kapıyla bölünmüştür ve müminler için ayrılmıştır; ve üçüncü bölüm de ayrıca bir duvar ve kapıyla bölünmüştür, prens ve sarayı için ayrılmıştır.

Calatori, VI, s.29.

? Boğdan dini yaşamında Türklerle ilgili kilise resimlerinin rolü neydi? Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bağlı devletinde böyle resimler nasıl var olabildi? Bu Osmanlıların dini hoşgörüsünün bir örneği midir? Moldavya kiliselerinin içinin hiyerarşik yapısını III-2 no'lu kaynakta tarif edilen Müslüman camilerindeki durumla karşılaştırınız.

g18. Boğdan'daki Voronet Manastırı (1488'de inşa edildi, dışarıdaki freskler 1547-1550 tarihlerinden)

<http://www.users.cloud9.net/~romania/vor/Voronet.html>

g19. Hz. İsa'nın Son Akşam Yemeği sahnesi – Stavronikita Manastırı'ndan bir fresk, Athos (1546)

Koliopoulos-Chassiotis, s. 169.

III-8. Aitolyalı Kosmas, Hristiyanları, çocuklarını eğitmeye çağırıyor

Ve siz, ana babalar, çocuklarınıza bir Hristiyan eğitimi verin, onlara okuma ve yazmayı öğretin. Bir okul kurmak için ne yapmanız gerekiyorsa yapın, bir öğretmen bulun ve çocuklarınıza öğretmesi için ona para ödeyin çünkü onları kör ve cahil bırakmak büyük bir günahdır; tek endişen, sen öldükten sonra yiyip içsinler ve seni hatırlasınlar diye onlara zenginlikler ve mal mülk bırakmak olmasın. Onları fakir ve eğitilmiş bırakmak zengin ve cahil bırakmaktan daha iyi olurdu.

Menounos, s. 173.

Aitolyalı Kosmas (1714-1779) özellikle Batı Yunanistan ve Arnavutluk'ta faal olan ancak Athos'a da bağlı olan, dini toplantılar düzenleyen bir misyonerdi. Eğitimi, Ortodoks dindarlığı ve dini uygulamalarla birleştirmeyi amaçlayan yakarışları Güneydoğu Avrupa aydınlanmasının erken bir işaretiydi.

Aitolyalı Kosmas'ın söylediklerine katılıyor musunuz? (Özellikle sonuncusuna) Neden eğitimin bu kadar önemli olduğunu düşünüyor? Böyle bir tutumun toplumsal ilerlemeyi hızlandırıp hızlandırmadığını tartışınız.

III-9. Kiril Pejcinovic, Ortodoks köylüler ve rahipler arasındaki gerginlik hakkında (1816)

Onları bazı köylerde görüyorum, Tanrı beni korusun, çok kötü. Onlara ne Hristiyan ne de kafir diyebilirim. Hayırlı Cuma ve Hayırlı Cumartesi'de yerler ve içerler, Büyük Oruç esnasında [...] günah işlerler, küfrederek, birbirlerini döverler ve Paskalya gününde Kutsal Komünyon'u [Eucharist] beklerler. Ve

gideceği sekiz köy olan zavallı rahip, ilk önce nereye gideceğini bilemez. Bir köyden öbürüne onun için Kutsal Gizemleri taşıyan diğer adamla birlikte koşturur. Bazı zavallı Hristiyanlar için de üzülyorum. Çünkü rahibin ekmek ve şarap getirmesi için öğlene kadar bekliyorlar. Bundan dolayı bağıryorlar: "Rahip geç kaldı, bu muydu yoksa şu muydu?!" Diğerleri diyor ki: "Onu dövelim de bir daha geç kalmasın!" Ve onlardan çorbacı olanlar, biraz daha zenginleri diyor ki: "Böyle olmaz, eğer onu döverssek zabıt bizi cezalandıracaktır. Bunun yerine – şimdi olduğumuz gibi toplanalım – önce gidelim, ağa ya da paşaya bir koç getirelim, ondan sonra rahibi dövelim ve kovalım ve bir başkasını bulalım, hatta daha uzakta yaşasa bile". Ancak daha zengin başka bir köylü [kmet] diğer rahip hakkında dedi ki: "O da çok fazla bağış alıyor, unuttun onu. Bu geç geliyor ama daha az alıyor, ayrıca bedavaya imza atıyor ve para için yıllarca bekliyor. Diğer taraftan eğer parasını ödemezseniz, diğer rahip ödülünü Türklerle birlikte topluyor". Dolayısıyla, herkes başka bir şey söylüyor. [...] Hepsini, ruhani danışmanları olan, İsa, Meryem ve Kutsal Ruh adına onları vaftiz eden, onları evlendiren, onların cenazelerini kaldırarak olan, kendi babalarından daha çok babaları olan rahiplerine karşı saygısızlık ettiler. Oruç tutmuyorlar, rahibe saygısızlık ediyorlar ve ekmek ve şarap için öğlene kadar bekliyorlar. Ve ben günahkar ve onursuz, onların hepsinden daha günahkar olan ve yalnızca onları suçlayarak bir günah işleyen Kiril, onları böyle konuşurken gördüğüm için ve bunu sevmediğim için, onlara dedim ki: "Biz Hristiyanlar neden öğlene kadar bekleriz? Neden sadece ekmeği kesip, üzerine şarap döküp rahibi beklemeden yapamıyoruz? Bana dediler ki: "Rahibin bize getirdiği ekmek ve şarap değil fakat İsa'nın kanı. İşte bu yüzden öğlene kadar bekliyoruz, o olmadan birinin hayatta kalamayacağını yaşlılardan duyduğumuz için." Ve dedim ki: "Bunu size kim söylüyor, rahip mi?" O bana dedi ki: "Ne? Rahip bize şimdiye kadar hiçbir şey söylemedi, bu asla onun ağzından çıkmadı. O daha çok bizimle düğüne, pikniğe, dansa, ava, eğlenceye, alışverişe gelmeyi tercih eder, ancak öğretmeye gelince ne biz ondan bir şey isteriz ne de o kendi bize söyler." Bundan dolayı günahkar ben, gördüm ki iki taraf da suçludur: Hristiyanlar suçludur, çünkü rahipten

talepte bulunmuyorlar, rahip de suçludur, çünkü onlara bildiği ve öğretebileceği kadarını öğretmiyor. Anlıyorum ki üzerine aldığı ve boynunun borcu olan görevle ilgilenmiyor.”

Odbrani, II, s. 14-16.

Köylülerin dini duygularını tarif ediniz. Neye inanıyorlar? Onların dini hangi açıdan resmi dinden farklılık gösteriyor? Dini farklılıklarının sebepleri ne? (Fakirlik, eğitimsizlik, dini meselelerin daha derin düşünülmesi?) Köylüler neden rahiplerini eleştiriyorlar? Haklılar mı? Her iki tarafı düşünerek tartışınız.

IIIc. Yahudiler

III-10. Edirne hahamı İzak Sarfati'nin Orta Avrupa'daki Yahudilere mektubu (15. yüzyıl ortası)

Kardeşlerim ve efendilerim, Tanrı'ya size huzur bağışlaması için dua ettikten sonra, genç Haham Zalman ve onun yoldaşı Haham David Cohen'in bana geldikleri koşulları sizlere aktarmak isterim. Almanya'da yaşayan kardeşlerimizin, İsrail oğullarının uğradığı ve hala uğramakta oldukları ölümden beter işkenceleri bana anlattılar; hergün meydana gelen ve onları sonsuz bir şekilde ve kimse tarafından kabul edilmeksizin ülke ülke, kasaba kasaba dolaşmaya zorlayan onların aleyhine alınan kararlar, işkence görerek ölenler, sürgünler [...]

Buraya, Tanrı'nın gazabının uğramadığı bir ülke olan Türkiye'ye vardıklarında, bu topraklarda hüküm süren huzur, sessizlik ve bolluğu gördüklerinde, Türkiye ve Kudüs arasındaki mesafenin kısa olduğunu ve karadan gidilebileceğini gördüklerinde çok keyiflendiler ve dediler ki: Hiç şüphesiz Almanya'da yaşayan Yahudiler Tanrı'nın bu ülkede yaşayan İsrail halkına bağışladığı lütufların onda birini bilselerdi; ne kar ne yağmur, ne gündüz ne gece, onların buraya ulaşmasına engel olabilirdi. Benden bu ülkenin ne kadar hoş olduğunu bildirmem için sürgünlere, Almanya'da, Swabia'nın, Rhineland'in, Styria'nın, Moravia'nın ve Macaristan'ın kasabalarında oturan Yahudi cemaatlerine yazmamı istediler. [...] İsteklerinin karşılıksız olduğunu fark

ettiğimde, İsrail'e onun sadece çöllerini elde etme fırsatı vermek istediğim için yalvarmalarını kabul etmeye karar verdim...

Shaw, s. 31-32.

Yahudilere karşı eziyet 14. yüzyılın ortasındaki veba salgınlarından sonra sadece Almanya'da değil, Batı ve Orta Avrupa'nın büyük bölümünde artış gösterdi. Dini önyargı, ekonomik rekabet ve toplumsal dışlama ile birleşen bu eziyetler önemli sayıda Yahudi'yi daha güvenli ve genel olarak daha az nüfus yoğunluğu olan Polonya-Litvanya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi ülkelerde sığınak aramak zorunda bıraktı.

Dünya'daki herhangi bir ülke metinde tarif edildiği kadar mükemmel olabilir mi? Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamının metinde anlatıldığı gibi makul ve gerçeğe uygun avantajları var mıdır? Olası dezavantajlar unutuluyor mu? Neden yazar Yahudileri Osmanlı İmparatorluğu'na taşınmaları için ikna etmeye çalışıyor?

III-11. Eliyahu Kapsali, II. Mehmed döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin refahı hakkında

Türkiye'nin Kralı Sultan Mehmed'in ilk yılında [...], Tanrı kralın ruhunu canlandırdı [...] ve onun sesi krallığını baştan başa geçti ve ayrıca duyurularla dedi ki: 'Bu Türkiye'nin Kralı Mehmed'in sözüdür, Cennetin Efendisi Tanrı bana dünyada bir krallık verdi ve O'nun uşağı olan İbrahim'in tohumuyla, O'nun seçilmiş olan Yakub'un oğullarıyla O'nun insanların sayısını artırmamı ve onlara ülkede yardım etmemi ve onlar için güvenli bir sığınak sağlamamı emretti. Her birinin Tanrısıyla krallığının başkenti olan Konstantinopolis'e gelmelerine ve asması ve incir ağacının altında gümüşü, altını, malı mülkü ve sığırlarıyla oturmasına, ülkeye yerleşmesine ve ticarete ve onun parçası olmasına izin verin'.

Yahudiler Türkiye'nin uzak yakın bütün şehirlerinden gelerek toplandılar, her adam evinden geldi; cemaat binlerce on binlerce kişinin katılımıyla toplandı ve kral onlara iyi mülkler ve eşyalarla dolu evler verirken Tanrı onları cennetten destekledi. Yahudiler oraya ailelerine göre yerleştiler ve fazlasıyla çoğaldılar [...]

Yahudiler Tanrı'dan korktuğu için O onlara zenginlik verdi ve daha önceleri Bizanslı kralın günlerinde iki ya da üç cemaatin olduğu yerde, Yahudiler çoğaldı ve arttı ve kırk cemaatten daha çok bir sayıya ulaştı ve zenginlikleri o kadar büyüktü ki ülke birlikte oturmalarına izin vermedi. Konstantinopolis'in cemaatleri övgüye değerdi. Tevrat ve zenginlik ve onur cemaatler arasında arttı. Cemaatlerde İsrail'in kaynağı, büyük harikaların yaratıcısı Tanrı'yı övdüler. Ağızlarını şarkılarla cennete açtılar ve Tanrı'nın evinde duran Tanrı'nın bütün hizmetkârları karanlık zamanlarda Tanrı'ya şükrettiler.

Shaw, s. 30-31

Eliyahu Kapsali 'nin 16. yüzyılda, 15. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmiş olaylar hakkında yazdığı ve tarihsel doğruluktan ziyade geleneksel Yahudi ahlakını güçlendirmeyi amaçladığı açıktır. Bundan dolayı metninde Eski Ahid'den bol miktarda açıklama yer alır (örneğin Genesis 13:6, Exodus 1:7, 1:21; Psalms 68:27, 134:1 vb.).

Yazarın niyeti nedir? Bu belgeyi yazarak neyi başarmaya çalışıyordu? İki din arasında nasıl bir bağlantı kurmaya çalıştı? İslam ve Yahudilikte İbrahim'in rolü hakkında neyin özel olduğunu bulunuz. Hangi unsurlar Eliyahu Kapsali tarafından II. Mehmed'e atfedilen konuşmanın tarihsel olarak doğru olmadığı argümanına katkıda bulunur?

III-12. Yahudi dini uyanışı: Sabetay Sevi olayı (1666)

[...] Size Yahudilerin sözde Mesihi Sabetay Sevi'nin kısa öyküsünü sunacağımız bir sonraki yıla – (1666) geçiyoruz. Sabetay Sevi önce İzmir'de ortaya çıktı. Orada onların Mesihi olduğunu ilan etti, yaklaşan Krallıkları'nın Büyüklüğünden, Tanrı'nın onlara güçlü elini uzatmak ve dünyanın her yerindeki kardeşlerini toplamak üzere olduğundan bahsetti. Bir tefecinin oğluydu, İzmir'de doğdu, İbrani ve Arap dillerinin tanımış ustalarındandı, ancak Sinagog'daki bir kargaşadan dolayı sürgün edilmişti. Bir süre Yunanistan'da dolaştı, en sonunda Kudüs'e gitti, orada Nathan adında zeki bir sofistle tanıştı. Nathan Sebatay'ın resulü rolünü üstlendi. O kadar cüretkardı ki Kislav'ın 27. gününden bir yıl sonra Mesih'in Büyük Senyör⁵¹'ün huzuruna çıkacağı kehanetinde bulundu. İzmir'e vardı-

⁵¹ Avrupalılar tarafından Osmanlı sultanını isimlendirmek için kullanılan terim, bu kez IV. Mehmed (1648-1687).

ğında ve Mesih ünvanını açıkça üstlendiğinde, tüm Yahudi milletlerine bunu duyurdu. Fakat [...] kendi milletinden bazıları ona karşı çıktılar, onun sahtekar olduğunu düşünüyorlardı. Ama O iddiasından vazgeçmedi ve Tanrı tarafından İstanbul'u ziyaret etmesinin istendiğini, eserinin en büyük parçasının orada tamamlanacağını ilan etti. Ancak oraya vardığında vezir⁵² onu pis bir zindana atmayı uygun gördü, daha sonra onu buradan Çanakkale Boğazı'na gönderdi ki daha uzak bölgelerden çok sayıda Yahudi oraya, ona akın etti ve o orada yeni yöntem ve ibadet biçimini oluşturmak için zaman bulabildi. Yahudiler şimdi ona çok çok daha fazla taptıkları için ve bunların çılgınlığı ile ilgili Büyük Senyör çeşitli bilgiler aldığı için O'nun huzuruna getirilmesini emretti ve Sultan onu bir mucize olmadan bırakmayacağını ve Sabetay'ın çıplak bırakılmasını ve onun becerikli okçularına hedef yapılmasını ve eğer oklar onun vücudunu delip geçmezse, o zaman onun Mesih olduğuna inanacağını söyledi. Ancak Sabetay bu sınavı reddederek hayatını kurtarmak için İslama geçmek zorunda bırakıldı. Bununla birlikte Yahudilerin çoğu bunun böyle olmadığını, sadece Gölgesinin Yeryüzünde kaldığını ve Müslümanlara özgü beyaz bir başlıkla ve Müslüman giysileriyle yürüdüğünü, oysa bedeninin ve ruhunun cennete alındığını, orada bu mucizelerin gerçekleşmesi için belirlenen zaman gelene kadar oturacağını iddia ettiler; Konstantinopolis'in Cocham⁵³ları bu inancı lanetli ilan etti ve onlara aforoz acısını hatırlatarak eski inançlarına dönmelerini emretti.

Jones, II, s. 175-176.

Sizin halkınızın tarihinde benzer bir mesih hareketi biliyor musunuz? Sultan'ın Sabetay Sevi olayını halletme yöntemini tartışınız. Sultan'ın amacı neydi? Sultan başarılı mıydı?

g20. Yahudi doktor – Fransız gravürü (1568)

Nicolay, s. 182.

? Sabetay Sevi'yi harekete geçiren neydi? Bir Mesih olduğuna gerçekten inandı mı? "Kariyer"inin sonu hakkında yorumda bulununuz: neden İslam'a geçti? Yahudiler neden Sabetay Sevi'yi takip etti? Böyle bir hareket sadece Yahudilere mi özgüydü?

? Sizce neden Fransız gravürücü/gezgin Yahudi bir doktor resmetmenin önemli olduğunu düşünmüş? Osmanlı İmparatorluğu'nda başka etnik ve dini çevrelerden doktorlar var mıydı? Yahudi doktorun kıyafetleri ile gayrimüslimlerin aşağı konumları (III-19 ve III-20 numaralı metinlerde bahsedilen sınırlamaları da düşününüz) arasında bir bağlantı var mıdır?

⁵² Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, 1661-1676 arasında sadrazam.

⁵³ Yahudi cemaatinin yaşlılarını belirtmek için kullanılan terim.

III.d. Dini birlikte varoluş ve ayrımcılık

III-13. Gregory Palamas'ın tutsaklığı sırasında gerçekleşen dini diyalog

O [İmam], onların [Müslümanlar] bütün peygamberleri ve ayrıca İsa'yı ve aralarında İsa'nın İncil'i de bulunan Tanrı'nın indirdiği dört kitabı⁵⁴ kabul ettiklerini söylemeye başladı. Ve sonlandırmak için dedi ki [...] “ve siz neden bizim peygamberimizi kabul etmiyorsunuz ve onun semadan inen kitabına inanmıyorsunuz?” Ona cevap verdim: “ Sizde de bizde olduğu gibi şahitlikler olmadan hiçbir şeyi doğru kabul etmeme ve benimsememe adeti [...] var [...] İsa gerçekleştirdiği çok sayıda ve büyük mucizenin yanında Musa'nın kendisi ve diğer peygamberler tarafından da doğrulandı; ve O bütün sonsuzlukta sizler tarafından bile Tanrı'nın sözü olarak ilan edilebilecek tek kişidir; bütün sonsuzlukta O, bir bakireden doğan tek kişidir; bütün sonsuzlukta O, cennete yükselen ve ölümsüz kalan tek kişidir; ve bütün sonsuzlukta yaşayanları yargılamak ve ölüleri diriltmek için geri geleceğini umduğumuz tek kişidir; - O'nun hakkında sadece siz Türklerin de kabul ettiklerinizi söylüyorum. Bunun için İsa'ya ve O'nun İncil'ine inanırız. Muhammed'e gelince, O'nun peygamberler tarafından doğrulandığını ve bizi inanmaya ikna edecek olağanüstü ya da unutulmaz bir şey gerçekleştirdiğini görmüyoruz. Bu yüzden ne O'na ne de O'ndan gelen kitaba inanmıyoruz”. İmam bu sözlerden rahatsız oldu, ama şunları söyleyerek kendini savundu: “İncil'de Muhammed hakkında söylenen şeyler vardı ve siz bu tanıklığı kırpınız. Ve bunun yanında O, Doğu'nun derinliğinden başlayarak Batı'ya muzaffer olarak geldi, gördüğünüz gibi” [...]

[...] Evet, doğru; Muhammed Doğu'dan Batı'ya zaferlerle ilerledi; fakat bu, savaş, kılıç, yağmalar, zulümler ve cinayetlerle oldu; bunların hiçbirisi iyi olan Tanrı'dan kaynaklanmaz [...] İskender de Batı'dan başlayıp sonunda tüm Doğu'ya boyun eğdirmemi mi? Başka zamanlarda başkaları da se-

ferlere çıkıp bütün evrene hükmetti. Fakat onların hiçbirine hiç kimse sizin Muhammed'e teslim ettiğiniz gibi ruhunu teslim etmedi. Bunun yanında, O [Muhammed] hazzı tavsiye etmesine ve güç kullanmasına rağmen, evrenin sadece bir bölümünü ele geçirdi. Tersine, İsa'nın öğretisi hayatın neredeyse bütün hoşluklarını reddetse bile evrenin bütün aşırılıklarını kucakladı ve ona karşı savaşın arasında hüküm sürdü, ve bu hiçbir şiddet kullanmadan, ama daima ona karşı uygulanan şiddete galip gelerek gerçekleşti. İşte bu yüzden dünyayı mağlup eden zafer bize aittir.

Bu noktada orada bulunan Hristiyanlar, Türklerde yükselen öfkeyi hissederek bu konuşmayı bitirmemi işaret ettiler. Fakat ben biraz sükunet sağladığım için hafif bir gülümsemeyle onlara dedim ki: “Sözlerimizde anlaşsaydık, aynı inancı paylaşırdık. Söylemek istediğimi anlayan anlar”. Ve o zaman onlardan biri dedi ki. “Hepimizin uzlaşacağı bir zaman olacaktır”.

Phillipidis-Braat, s. 154-157, 160-161.

Osmanlı tarafından esir edildiği sırada (1354-1355) Gregory Palamas (ayrıntılar için I-6 no'lu metindeki açıklayıcı nota bakınız) aralarında Orhan'ın yeğeni İsmail ve Orhan'ın kendisi tarafından gönderilen alimler de olmak üzere Müslümanlar ve Yahudiler ile birçok teolojik tartışmaya katıldı. Selanik'teki cemaatine gönderdiği bir mektupta İznik civarındaki bir Müslüman imamla yaptığı başka bir tartışmayı anlatır. Palamas kendi düşüncelerini açıklarken sert olmasına rağmen, onun anlattıklarında Müslümanların Hristiyanlığa karşı geliştirdiği görüşleri de bulmak ve Osmanlılar tarafından fethedilen bölgelerdeki dini ilişkilerin karmaşıklığını görmek de mümkündür.

⁵⁴ Tevrat, Zebur , İncil ve Kuran

❓ Osmanlı Türklerinin dini problemleri mahkumlarıyla tartışmak konusundaki isteklilikleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu tartışmalarda kullanılan iddialar hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle görüşler Osmanlı fetihinden sonra meydana gelen İslama geçişlerin bazılarını açıklayabilir mi?

III-14. Osmanlı şehirlerinde çeşitli dini cemaatlerin birlikte varoluşu (yaklaşık 1660)

[Belgrad]

Sava Nehri kıyılarında üç mahalle Kiptilerdir ve üç mahalle Tuna Nehri kenarında Urum kefereleridir ve üç mahalle Sırp ve Bulgarlardır ve bir mahalle kale yakınında Yahudiler, ama yedi cemaat add olunur Karaim Yahudileridir. Ayrıca bir mahalle Ermeni keferesi bulunur., ama Firenk⁵⁵ ve Macar mahalleleri ya da herhangi bir balyos ve konsolosluk yoktur. Bunlardan başka hepsi Müslüman mahalleleridir ; şehrin yüksek yada orta rakımlı bölgelerinde en geniş ve havadar ve iç açıcı yerlerine hep ümmeti Muhammed aileleri yerleşmiştir.

[...] Tamamı iki yüz on yedi⁵⁶ mihrabtır [camidir], ama sadece, cuma namazı kılınan, sultanların, vezirlerin ve kibar zümrenin yaptırdığı camiler aşağıda beyan olunur.

[...] Hepsi dokuz aded şer ayinlerini yaptıkları kiliseler var. Rum, Ermeni ve Sırp ve Bulgar ve Yahudi kiliseleri var, ama Firenk ve Macar'ın türbeleri yoktur.

[...]

[Saraybosna]

Kiliseler – Bütün kiliseler küçüktür, çanı olan kilise yoktur. Sırp ve Latin Hristiyanlarının kiliseleri iyi durumdadır. Ayrıca Firenkler ve Rumlar da dini ayinlerini bu kiliselerde yaparlar. Ayrıca bir tane Yahudi sinagogu vardır.

Evliya Çelebi, s. 195-198.

❓ Evliya Çelebi'nin Saraybosna'daki Hristiyan kiliseleri değerlendirmesini, Halepli Paul'un Boğdan kiliselerini tarifile (bu bölümde, kaynak III-7) karşılaştırınız.

III-15 Bulgaristan ve Eflak'taki Ortodoks, Katolik ve Luterciler arasındaki ilişkiler (1581)

Az sayıda Katolik tüccardan Bulgaristan ve Eflak'taki Katoliklerin durumu konusunda bazı gerçekleri öğrenen papalık ziyaretçisinin not ettikleri. Como'nun yüksek övgüye layık monsenyörünün [kardinal] mektupları, hükümrânımızın 11 Mart 1581'de Silistre ve Pravadi'yi ziyaretimize izin vermesini sağladı. 5 Aralık günü Tuna üzerinde Silistre denilen ve yerlilerinin Deristor dediği, Varna'dan iki gün uzaklıkta olan bir yerde yaşayan Ragusalı tüccarlar [...] kendilerini tanıttılar; bölgenin adı Dobruca, eski zamanlarda Moesia'ydı, Dil, Bulgarca ya da İllirya dilidir. Burası nehrin öbür yakasında bulunan sultan tarafından yönetilir, ve sözü geçen bu toprakların önünde Türklere bağlı olan (haraçgüzarı olan) Eflak uzanır. Yukarıda bahsedilen Bulgarlar Ortodokstur, kiliseleri, rahipleri ve piskoposları vardır. Ragusa milliyetinden yalnızca 10 Katolik aile olduğunu söylediler. Bunların kiliseleri veya çalışan rahipleri yoktur. Ancak, Silistre'ye iki günlük mesafede bulunan Pravadi'lilerle beraber Ragusa'dan Antivarili Peder Nicolo Godini adında bir adam getirmişler. Büyük bir insanlığa sahip olan bu adam, burada 6 aydır yıllık 100 taler⁵⁷ gelirle görev yapmakta.

İbadet etmek ve kutsal varlıklarını bütün adanmışlıklarıyla onurlandırmak için Ortodoks kiliselerine gitmelerine izin olup olmadığını; kutsal ayin vaftizi ve ihtiyaç olursa yani ölürken kefareti Ortodoks rahipten almalarına izin olup olmadığını sorarlar. Ayrıca, evlenme ve çocuk yapma vaadiyle Ortodoks bir genç kızla yaşayan bir Katolik delikanlı-

⁵⁵ Katolik ve Protestanlar dahil Batı Avrupa'dan gelen insanlara verilen genel Osmanlı ismi

⁵⁶ Evliya Çelebi'nin anlatısındaki birçok sayı gibi bu sayı da kesinlikle abartılmıştır.

⁵⁷ Orta ya da Batı Avrupa'dan gelen büyük gümüş paralar

sının vicdanı temiz olarak vaadinden caymasının mümkün olup olmadığını sordular. Ayrıca, Tuna üzerinden Transilvanya'ya giderken Eflak'ta daima kendi inançları hakkında konuşmaya çalışan ve sapık inançlarıyla ilgili bedava kitaplar veren birçok Alman uyruklu Lutherci gördüklerini söylediler [...] Silistre Pravadi'den iki gün mesafededir ve Tuna kıyısında yer alır. Orada Hristiyanların ve Paganların 1500 evi vardır. Katoliklerin 40 kişinin yaşadığı 8 evleri vardır, hepsi Ragusalı tüccarlar olup şu anda orada rahip olarak yılda 2000 akçe maaşla çalışan birader Celestino bulunmaktadır. Bu insanlar iyi birer Hristiyanlardırlar, [ancak] bir kiliseleri yoktur; ayinler bir odada yapılır. Onlara, kiliseleri olabilecek küçük bir ev inşa etmeye izin verileceği vaat edildi; başka rahipleri yok, fakat burada üç yıldan beri görev yapan ve hakkında herkesin iyi konuştuğu rahibin biri; altı ay burada görev yapıyor ve diğer altı ay Targovişte'de, manastırda.

Calatori, II, s. 504

Bulgaristan ve Eflak'taki Katolikler Papalık ziyaretçisine hangi soruları sordular? Bu sorular ne çeşit pratik zorlukları tanımlıyor? Papalık ziyaretçisinin ne cevaplar vermiş olabileceğini tahmin etmeye çalışınız.

III-16. Müslüman Şiiler üzerine Ebussuud'un fetvası (16. yüzyıl ortası)

Soru: Safavi⁵⁸ taraftarlarına karşı savaşmak şeriatı göre helal midir? Onları öldüren kişi gazi midir ve onların elinde ölen kişi şehit midir?

Cevap: Evet, bu büyük bir cihat ve şerefli bir şehitliktir.

Soru: Onlarla savaşmanın helal olduğunu varsayarsak, bu sadece onların isyanı ve İslam halklarının [Osmanlı] Sultanı'na karşı olan düşmanlıklarından dolayı mıdır, yoksa onların İslam'ın birliklerine kılıç çekmelerinden mi, yahut ne?

Cevap: Onlar hem bölücüdürler hem de pek çok açıdan kafirdirler.

Imber, s. 86.

Ebussuud (yaklaşık 1490-1574) Süleyman tarafından çok saygı duyulan bir alimdi ve nerdeyse 30 yıl şeyhülislamlık yaptı. Onun fetvaları Osmanlı toplumu üzerinde kalıcı bir etki bıraktı.

Bu hükümler Müslüman dayanışmasının sınırları hakkında neyi gözler önüne seriyor? Osmanlıların Müslüman Şiilere karşı tavrını, Katolik ve Protestanlar arasındaki 16. yüzyıl savaşlarıyla karşılaştırınız.

III-17. Frenklerin, Doğu Anadolu'daki Ermeniler arasında din yayma çalışmalarını engelleyen ferman (1722)

İstanbul'un Ermeni Patriği Ohannes ve kendisine bağlı olanlar, Erzurum, Diyarbakır ve Tokat Ermenileri arasında yaygın olan Frenk ayini sapkınlığının engellenmesini sağlayacak emirlerimin çıkarılması için saraya dilekçe verdiler. İşler yoluna girmek üzere. Bununla birlikte bazı Frenk rahipleri doktor ya da başka kılıklara girip oraya yerleşmişler ve zenginler ve ileri gelenlerin arasına karışmışlar. İleri gelenler bilmeden onları doktor kabul etmişler ve onlara tüm çalışmalarında yardım etmişler. Bunun için, Patrik'e göre Frenk rahipler yerli Ermenileri kışkırtmak ve onları Frenk dinine döndürmek için aralıksız olarak çalışıyorlar. Patrik Frenklerin orada doktor olarak ya da başka bir bahaneyle oturmasına izin verilmemesini istedi. Ayrıca zavallı reaya onların kışkırtmalarına karşı korunmalı ve yalnız bırakılmamalıdır. Bundan dolayı onun dilekçesine uygun ferman çıkarılmıştır.

BOA, CA 3126.

⁵⁸ Safavi hanedanı 1502-1736 arasında İran'da hüküm sürdü. Bu hanedanın benimsediği ve yaymaya çalıştığı İslamiyetin Şii mezhebi 16.yüzyıl Anadolusunda çok sayıda Osmanlı uyruğu üzerinde son derece etkili oldu.

Ermeni Patriği Ohannes ve sultanın tüm batılıları “Frenkler” olarak adlandırmaları ve “Frenk ayini sapkınlığı”nın içindeki ayrımlarla hiç ilgilenmemeleri olgusu hakkında ne düşünüyorsunuz?

III-18. Bosna’daki Osmanlı yetkilileri, Ortodoks ve Katolikler arasında hakemlik yapıyor (1760)

Ondan sonra bu son derece zor durumu gözden geçirdik ve sonunda ziyaret kararımızı paşanın yardımcısına [Kahya Bey’e] bir temsilci ile ilettik. Ziyaretimize izin verdi, böylece başpapazımız ve Fojnica’dan gelen yeni korumamızla onun evine gitmek için yola çıktık. Pek çok şey söyledi, ama şu son sözlerini duymalıydınız: “Bu davayı kazanmak istiyorsanız, herşeyden önce yirmi kese parayı devlet hazinesine boşaltın”; (bu 2600 Venedik altın parası civarındadır).

Bundan dolayı, ona bu aşırı miktarda parayı vermezsek, çabalarımızın boşa gideceğini anladık. Sonuç olarak – rakiplerimizle mahkemede yüzleşmeden önce – paşa ve paşanın yardımcısıyla buluştuk. Onları sakinleştirmek ve onların korumasından yararlanmak için ne gerekiyorsa vereceğimize dair onlara söz verdik. Diğer taraftan, Rum⁵⁹ ileri gelenleri kendi fermanlarının koşullarına göre karar çıkartmak için aynı paşaya büyük miktarda para teklif etmişler, bizimkinden çok daha fazla. Yeterli paraya sahip olmadığımız gerçeğini göz önüne alarak, devlet hazinesinden bir kredi aldık.

İlk önce kadı rakiplerimizin belgelerini okudu ve özerlerini inceledi. Ondan sonra, Rum başpiskopos-tan (Patrik’le birlikte oradaydı) bu dava aracılığıyla gerçekten ne istediğini söylemesini rica etti. O da cevap verdi: “ Bu katolik tarikatlarının yüce Sultanımız tarafından verilen bu fermanla yazılı olan herşeye ve sizin hemen şimdi okuduklarınıza sadık olmalarını ve uymalarını talep ediyorum.” On-

dan sonra kadı bize sordu: “ Rakiplerinize itaat-sizliğinizin sebebi olarak neden bahsedeceksiniz? – Başpapazımız bu soruya cevap verdi: “ Yüce Sultan Mehmed Bosna’yı fethedeli nerdeyse üç-yüz yıl oldu ve biz Rumlarla ortak bir şeye asla sahip olmadık, çünkü merhametli sultanlar tarafın-dan hazırlanan bu hattı-şerifte (bir tür Osmanlı fer-manı) ve diğer belgelerde ve fermanlarda açıkça görülebileceği üzere onların dini ayrı bizim dinimiz ayrı. O zamandan beri her zaman Latin dinimizi serbestçe icra ettik”.

Bunu duyduktan sonra kadı hükmünü hemen ver-di: “Patrik ve başpiskoposun sizin, tarikatların ve Roma Katoliklerinin üzerinde hiçbir hakkı yoktur. Sizden para vergisi ya da başka birşey isteyemezler ve istemeye cüret edemezler, çünkü fer-man, hattı-şeriften daha yüksek olamaz”.

Ve böylece bu dava sona erdi. Metropolit an utanç içinde kaldı (Tanrı bu şekilde istedi). Off kardeşim, Türklerle parasız iş yapamazsın!

Benic, s. 187-190.

Bu metni Frenk ayini sapkınlığı hakkın-daki bir önceki kaynakla karşılaştırınız: Her iki olayda da Osmanlı yetkilileri Hristiyan inancının detaylarını zar zor anladılar. İslamın farklı dallarını ayırt etmede benzer zorluklar yaşadıklarını düşünüyor musunuz? (Aynı soru Hristiyan yetkililerin Müslümanlar arası bölün-melere hassasiyeti ile ilgili olarak da sorulabi-lir).

Bosna’daki iki Hristiyan kilisesi arasındaki iliş-kiler neye benziyordu? Kime daha çok saygı duyuyorlardı: Osmanlı yetkililerine mi, diğer Hristiyan kilisesine mi? Yazarın Osmanlı yet-kililerine ve Ortodoks kilisesine itirazları neler-di?

⁵⁹ Ortodoks

III-19. İmparatorluğun gayrimüslimler için kısıtlamaları (1631)

Şeriat ve kanuna göre kafirler kıyafetlerinden tanınmalı ve görünüşleri daha kötü olmalı. Ata binmelerine, ipek ve satenden yapılmış kıyafetler giymelerine ya da samur kürk ve samur şapka giymelerine izin verilmez. Karıları Müslüman kadınlarınkine benzer kıyafetler giyemezler ya da İran kumaşından yapılmış yaşmak örtemezler. Yine de belli bir zamandan itibaren bu yasaya uyulmadı ve kadınların izniyle Hristiyanlar ve Yahudiler lüks, pahalı kıyafetler giyip dışarı çıkmaya başladılar.

Karılarına gelince, onlar pazarda karşılaştıkları Müslüman kadınlara yol vermek için kaldırımdan inmediler. Bütün olarak, hem erkekler hem kadınlar Müslümanlarınkinden çok daha iyi kıyafetler giyiyorlar ki bu kendilerini ikinci sınıf düşünmediklerini gösterir. Bu yüzden, bu emirlere uyulmasını garanti etmek için bunların bir kez daha duyurulması kesinlikle gereklidir.

Georgieva, Tzanev, s. 121.

? Gayrimüslimler için kısıtlamalar neden bu kadar sertti? Ve neden Hristiyanlar onlara uymadı? Böyle kısıtlamaların karışık dini ortamlarda bütünüyle uygulanabileceğini düşünüyor musunuz?

III-20. Uygun olmayan kıyafetler giyen bir Ortodoksun idamı (1785/1789)

Aynı şekilde, yukarıda bahsedilen ayın [Muharrem] 21. gününde şanlı efendimiz [Sultan I. Abdülhamid] tebdili kıyafet seyahat ederken bir Rum kafir gördü. Rum sarı ayakkabılar, çiçek desenli bir kaftan, uzun bir cüppe ve kürk şeritli bir paltonun yanısıra bir şal giymişti. O [Sultan] celladı çağırdı. Rum asılmak üzereydi fakat Sultan başının kesilmesini emretti.

Taylesanizade, s. 419

III-19 ve III-20 no'lu metinleri karşılaştırınız. İdam edilen Rum'un suçları nelerdi?

III-21. Plovdiv/Filibe yakınlarındaki Stanimaka'da izinsiz inşa edilen bir kilise hakkında imparatorluk emri (1624)

Vakıf köyü olan Stanimaka'nın idarecisi mektubunda, bu köydeki Hristiyanların şeriatı karşı gelerek yeni büyük bir kilise inşa ettiklerini, mermer ve diğer malzemelerle döşediklerini bize bildiriyor.

İdareci, başarısız bir şekilde Müslümanların şikayetlerini tatmin etmeyi denemiş ve şimdi o bahsedilen kiliseyi yıkmak için bir ferman çıkarılmasını istiyor, zira kilisenin yıkılmasıyla ülkenin dini kanunlarının gerekleri yerine gelmiş olacak.

Şimdi emrim şudur: Olayı inceleyin ve eğer uzun süredir varolan bir kilise değil de gerçekten yeni yapılmış bir kilise ise yıkın. Bu yüzden, bunu alınca meseleyi araştırmanı ve yeni inşa edilmiş kilise ise yıkılmasını sağlamanı emrediyorum. Ayrıca hiç kimsenin şeriatın ve Sultanım'ın emirlerine itiraz ve itaatsizlik etmesine müsaade etmemeni emrediyorum.

Georgieva, Tzanev, s. 120-121.

Stanimaka'daki kiliseyi yok etmek için kullanılan iddialar nelerdi?

III-22. Farklı dinden insanların evliliğine karşı Hristiyan hoşgörüsüzlüğü (Kıbrıs, 1636)

Tuzla nahiyesinin Çeliye köyünden Andoni'nin oğlu Milu diyor ki: Bu zamana kadar atalarım gibi Hristiyan millete ait oldum. Bir Müslüman olmadım. Ben bir kafirim. Kilisede bizim sahte törenlerimize katılmak istediğimde papazlarımız olan keşişler 'Bir müslümanla evlendin' diyerek bana izin vermediler. İhtimaldir ki, öldüğümde de beni kafir töreniyle gömmeyecekler. Kafir olduğumu gösteren bir bildiri istiyorum.

Jennings 1993, s. 142.

Hristiyan keşişler Milu'nun kiliseye girmesini neden engellediler ve onu neden dini törenlerine kabul etmediler? Hangi sebeplerle böyle bir davranış gösterdiler? Haklı çıktılar mı? Ortodoks kilise kanununun, Hristiyan olmayan biriyle evlenen bir Ortodoks Hristiyanı komünüyondan mahrum bırakırken; Müslüman Hukuku'nun bir Müslüman kadının bir gayrimüslim erkekle evlenmesini yasakladığını göz önünde bulundurun.

III-23. Transilvanya'da dini düzenlemeler (1653)

[Bölüm I, başlık I]

Madde 2. Dört resmi din, ülkenin her zamanki kararlarına göre ve bundan sonra ebediyen resmi din olarak kalacaktır... bu resmi dinler şunlardır: ıslah olmuş Evanjelik (halk dilinde Kalvinist), Lutherci ya da Augustçu, Roman-Katolik, Üniteryen ya da Anti-Teslisçilere şu andan itibaren ülkenin kanunlarına uygun olarak alıştıkları yerlerde dinlerini özgürce yaşamaları hakkı bahş edilmiştir[...]

Madde 3. Dört resmi dinin dışında inanç ve din meselelerinde herhangi bir sosyal tabakadan hiçbir özel şahıs ve hiçbir topluluk herhangi bir yenilik yapmaya ya da ayrılık yaratmaya kalkışmamalıdır. Bu kafirlik sayılır ve ona göre cezalandırılır [...]

Madde 4. Yahudilik eski zamanlardan başlayarak dört resmi din arasında sayılmadı fakat tersine ülkenin kamu yasaları tarafından ağır ceza yaptırımlarıyla yasaklandı, ve o zamanlarda ondan suçlu bulunma cüreti gösterenler yasalara göre cezalandırıldı; bu vesile ile böylelerinin öncekiler gibi ebediyen cezalandırılmasına karar verildi [...]

Madde 8. Hiç kimsenin bir cemaati, serfleri, evindeki insanları veya emri altındakileri şiddet kullanarak ya da şiddetle tehdit ederek kendi dinine katılmaya zorlamasına izin verilmemesine karar verilmiştir. Ayrıca, başka inançtan bir soylunun köy ya da şehir kilisesini işgal etmesine, başka dinin rahiple-

rini getirmesine ya da bunları zorla kabul ettirmeye çalışmasına ya da kendi dininin rahiplerinin herhangi bir şekilde kutsal ayini yönetmesine izin vermesi yasaktır: Cezası 200 florin'dir.⁶⁰ [...]

[Başlık 8]

Madde 1 [...] Eflak halkı bu ülkede sayılmadı, ne ayrıcalıklı sınıflar arasında ne de dinler arasında. Resmi dinler arasında sayılmayanlara [...] ülkenin yararı için [...] hoşgörü gösterilir.

Constitutiile, s. 47, 49, 50, 58.

Onaylanmış Anayasalar (*Constitutiones Approbatae*) Transilvanya Prensiği Meclisi tarafından II. George Rakoczy'nin (1648-1660) yönetimi sırasında ilan edilmiştir. Aslında onlar, Transilvanya Prensiği'nde 16. yüzyıl ve hatta biraz daha öncesinden beri uygulanan düzenlemeleri sistematikleştirmişlerdir. Ayrımcılığın yalnızca küçük azınlıkları değil, Transilvanya Prensiği'nde nüfusun çoğunluğunu oluşturan Ortodoks Eflaklıları da etkilediğine dikkat ediniz. Madde 4'te Yahudiler değil Hristiyanların küçük bir yahudi sempati-zanı muhalif grubu kastediliyor (Sabatarianlar, yasal olarak tanınan Üniteryenlerden ayrılmış bir gruptur).

Transilvanya'nın tüm sakinleri için dini özgürlük var mıydı? 17. yüzyılda Transilvanya'da var olan dini düzenin lehine ve aleyhine düşünceler üretiniz.

II-24. Ragusa'daki Ston piskoposluk meclisinin Yahudi karşıtı kararı (1685)

İsa'yı çarmıha gerdiren şeytanın kol ve bacakları, Hristiyan adının düşmanları, soyguncular, büyücülük yapanlar, uygar insan kanı emen zehirli yılanlar, onlar bu piskoposlukta toplan-

⁶⁰ Floransa paraları örnek alınarak Macaristan Krallığı'nda basılan bir altın para. Bununla birlikte, metinde bu özel altın para değil, yalnızca o dönemde Macaristan Krallığı ve Transilvanya Prensiği'nde kullanılan para birimi kastedilmektedir.

maya birkaç yıl önce başladılar. Biz onları yok etmesi için gökyüzündeki bulutlardan çıkıp gelecek adil bir yargıç olan Tanrı'nın adaletine nazizane dua ediyoruz. Sahip olduğumuz güçle, himayemizde olan insanlara evlerinin bir katını Yahudilerle paylaşmaya kalkışmamalarını ve de bizim yazılı iznimiz olmadan onlara hizmet etmemelerini emrediyoruz, onları aforozla tehdit ediyoruz. Evlatlarım, zorunlu temaslar ve ticaret dışında onlarla konuşmaktan bile kaçının. Onların İsa'nın haçının düşmanı olduğunun farkında olun ve sizler İsa'nın kolları ve bacakları olarak şeytanın kolları ve bacaklarını uzaklaştırın.

Stuli, s. 31

Yahudilere yöneltilen suçlamalar nelerdi? Piskoposlar hangi kısıtlamaları uygulamaya çalıştılar?

III-25. Ragusa'daki bir Yahudi için imtiyaz (1735)

[...] Vital Vitali'nin oğlu Simon bu cumhuriyetin hakiki ve doğru sözlü bir tebaasıdır ve bundan dolayı o bütün diğer uyruklarımızın sahip olduğu tüm imtiyaz ve lütuflara sahiptir ve uyruklarımızın dünyanın her yerinde tadına vardığı tüm lütuflardan onun da yararlanmasını diliyoruz.

Stuli, s. 41

Bu ayrıcalıkları III-24 no'lu kaynakla karşılaştırınız. Sivil yetkililerin farklı tutumlarının sebepleri neler olabilir?

III-26. Selanik'te Azize Kyranna'nın şehit edilmesi (1751)

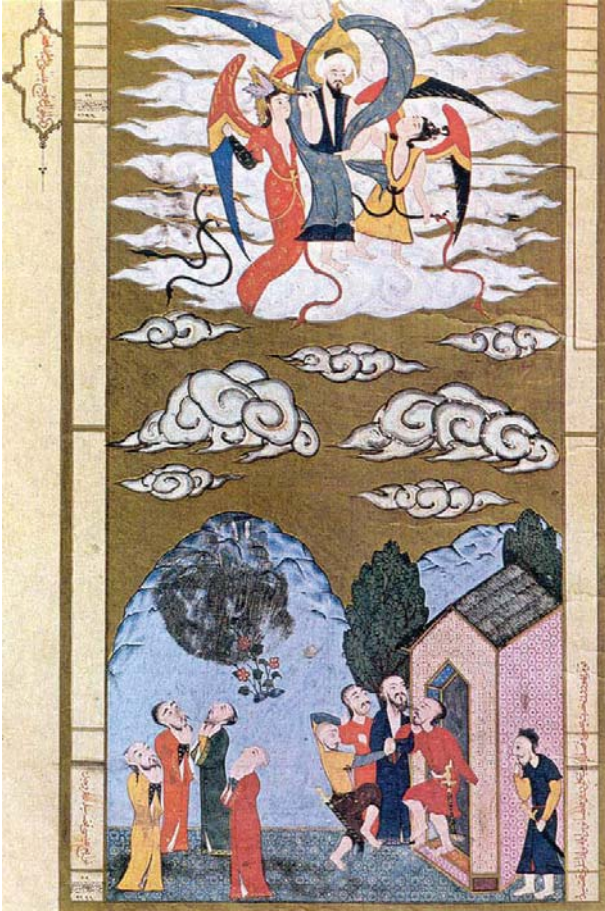
Yeniçeriler gün boyunca şunu yaptılar: Gece boyunca gardiyan onu elleri zaten bağlı olduğu halde koltuk altlarından asıyordu. Yakındaki her odun parçasını eline alıyor ve yorulana kadar acımasızca ona vuruyordu. Ve o zaman kış olduğu için onu kışın soğukunda asılı halde bırakıyorlardı. Bunu gören bir Hristiyan uygun zamanı bekliyordu ve gardiyanın öfke krizinin geçtiğini anladığında gidip ona soracak, onu indirmek için izin isteyecekti. Azize kadın öyle bir sabır, sakinlik ve sessizliğe sahipti ki acı çeken biri gibi değil de başka biri gibi görünüyordu ve onun bütün ruhu ve düşüncesi göklerdeydi. Yüz kızartıcı suçlardan dolayı hapiste tutulan diğer Hristiyanlar, Yahudiler ve bir takım Türk kadınları vardı ve onlar da gardiyanı merhametsizlik ve Allah korkusundan yoksunlukla suçladılar, çünkü o, kendisine hatalı davranışta bulunmamış bir kadına işkence yapıyordu. Fakat o Hristiyan, hapishane muhafızına Tanrı'nın yargısını hatırlatmaktan asla vazgeçmedi (çünkü o, ondan çekinmiyordu) [...] O, bütün bunları, onu yatıştırmak ve Azize Kadın'a acı çektirmesini engellemek için söylüyordu. Ancak Şeytan gardiyanın kalbini taş gibi yapmıştı ve ne kadar yalvarırlarsa yalvarsınlar işkenceyi daha da artırdı. Kadına daha önce birkaç defa işkence yapmış olan yeniçeriler, ölmesin diye ona zorla yemek yedirmeye çabaladılar. Ona bazen kuru üzüm, bazen de hurma verdiler. Ancak Azize yemeyi reddetti. Ağzını zorla açmayı denediler ama beceremediler.

Synaxaristis, s. 336-337.

Key Selanik civarındaki Avussoka adlı bir köyden Kyranna isimli bir genç kız bir Osmanlı yeniçerisinin onu baştan çıkarma çabalarına karşı koydu. Direnişini kırmak için yeniçeri onu hapse atı ve ona işkence etti. Bir açlık grevinden sonra Selanik hapishanesinde 28 Şubat'ta öldü.

? Bir Hristiyan olarak Kyranna, yeniçerinin kötü muamalesine Müslüman bir kızdan daha fazla maruz kalmış olabilir mi? Mahkum arkadaşlarının neden Kyranna'ya yardım etmeye çalıştığını düşünüyorsunuz? Dini farklılıklar bu konuda bir engel oluşturuyor muydu? Dini sınırları aşan başka insan dayanışması örnekleri biliyor musunuz? Kyranna neden açlık grevini seçti?

g21. İsa'nın göğe çıkışını gösteren Osmanlı minyatürü (1583)

Nicolay, s. 182.

? Bu Osmanlı minyatüründe İsa nasıl resmedilmiş? Göğe yükselmenin Hristiyanlarca nasıl resmedildiğini hiç gördünüz mü? Ne düşünüyorsunuz?

Alt bölüm III'd ile ilgili genel sorular

Erken modern dünyada dini hoşgörü ve ayrımcılığın birlikteliği üzerine yorumda bulununuz. Osmanlı İmparatorluğu, Transilvanya ve Ragusa'daki durumları karşılaştırınız. Bu durumlar modern dünyayla nasıl kıyaslanabilir?

BÖLÜM IV: TOPLUMSAL TİPLER VE GÜNDELİK YAŞAM

Osmanlı ideolojisi sosyal statü gruplarını onların devletle ilişkilerine göre tanımlardı. Yönetici gruplar ve sıradan insanlar “sürü”sü arasındaki temel ayrım buydu. Yönetici sınıflar askeri, ulema ve katiblerden oluşurdu. Onlar kendi özel etkinlikleri vasıtasıyla sultana hizmet ederlerdi ve bu nedenle vergi ödemekten muaftılar. Genellikle Müslümandılar ancak askeri sınıf ve katiblerin bir kısmının gayrimüslim olabileceğini gösteren belgelenmiş örnekler de var. “Sürü” (re’aya) nüfusun yani Müslümanların, gayrimüslimlerin, köylülerin yanı sıra şehirlilerin çoğunu da kapsardı. Onların temel ortak özelliği vergi vermelerinin beklenmesiydi.

Asıl toplumsal tabakalaşma daha karmaşıktı. Dini ve mesleki ayrımlar, mekan ve etnisite bunların yanı sıra cinsiyet, yaş ve zenginliğin eşitsiz dağılımı çeşitli statü grupları içerisindeki farklılıkları şekillendirirdi. Osmanlı toplumsal tiplerinin betimlenmesi eksiksiz bir resim sunmaktan ziyade, bu çeşitliliğe sadece şöyle bir göz atma fırsatı verir.

Buna rağmen, bu bölümün ana hedefi durağan bir toplumsal tabakalaşmayı tarif etmek değil; gündelik yaşam ve insan etkileşiminin çeşitli yönlerine ışık tutmaktır. Sınır bölgelerinde acımasızca savaşmayı, paylaşılan ortak alışkanlıklar ve birbirine yardımla birleştiren belirli etkileşim şekillerine özel dikkat harcandı. Son kısım kadınların rollerine ayrıldı. O dönem de bugünlerde de olduğu gibi kadınlar nüfusun yarısını oluşturuyordu. Ancak hem Müslüman hem de gayrimüslimlerin toplumsal düzenlemelerinde kadınların erkeklere tabi oldukları düşünülür ve genellikle kadınlar kamu alanlarından dışlandılar. Bundan dolayı, kadınların tarihi üzerine kaynaklar, onların gerçek tarihsel önemine göre oldukça azdır. Aslında, çocukları dünyaya getiren ve onları eğitenler kadınlardı ve evlerin çoğu kadınlar tarafından idare ediliyordu. Bu bölümdeki kaynaklar hem kadına karşı ayrımcılığı hem de kadınların kendilerini güçlendirmek için kullandıkları yöntemleri belgeler.

IVa. Seçkinler ve sıradanlar

IV-1. Osmanlı seçkinlerinin Türk köylüleri küçümsemesi

İki Türk bir gün olunca arkadaş
Kuşmaya başladılar uygunsuz

Biri dedi diğerine sen bey olsun
Halk arasında sayılan adam olsun

Yemeklerde en çok ne yerdin be kardaş
Semiz etler tavuklar mı yoksa çorba mı?

Dedi yerdim odur derdimin ilacı
Taze soğanla bazlamacı

* Türk kavmi

O da dedi ona sen bey olsun
Ne yerdin fırsatını bulsan

Dedi sen ne koydun ki yiyeyim onu?
Senin seçtiklerin gibi tatlı şey hani?

Acaip kavimdir şu kavm-i Etrak*
İyi kötü nedir etmezler idrak

Ne bilir onların ağızları tad
Ne söz var dillerinde edecek yad

Güvahi, s. 167-168.

Pendname Güvahi tarafından 16. yüzyılın ilk yarısında yeni edebi materyaller kullanılarak yeniden yazılan ve zenginleştirilen eski bir Farsça popüler edebiyat derlemesiydi. Metin, Osmanlı seçkinlerinin 'Türkler' terimini kendileri için değil, 'kültürsüz' Anadolu köylüleri için kullandıklarını gösterir.

Şairin "Türk halkı"na karşı olan görüşleri nelerdir? Kendi tarihinizden seçkinlerin sıradan insanları küçümsemesiyle ilgili benzer örnekler biliyor musunuz?

Osmanlı toplumsal tipleri

g22. Akıncı

İnalçık 1973, resim 26.

Akıncı: Düşman bölgelerine ganimet için akınlar yapan Türk kökenli ya da Türk kökenli olmayan düzensiz süvari gönüllüleri. Akıncılar 14-16. yüzyıl boyunca Osmanlı genişlemesi için hayati öneme sahiptiler. Güneydoğu Avrupa'da Mihaloğlu, Malkoçoğlu, Turahanoğlu ve Evrenosoğlu soylarından gelen kalıtsal liderler önderliğinde 4 ana akıncı grubu kurulmuştu.

g23. Sipahi

Hegyi, Zimanyi, s. 55, resim 51

Sipahi: Osmanlı ordusunda dirlik (*tımar ya da zeamet*) karşılığı savaşan süvariler. Genellikle sipahiler asker sınıfından kişilerin oğullarından toplanırdı; fakat sultan hizmetleriyle kendilerini gösteren diğer kişilere de tımar bağışlayabilirdi. Sipahiler yerel valiler tarafından yönetilen eyalet birliklerinde, genellikle Nisan'dan Ekim'e kadar hizmet ederlerdi ve ondan sonra kendilerine tahsis edilen gelirleri toplamak için tımarlarına geri dönerlerdi.

g24. Yeniçeri

Nicolay, s. 159.

Yeniçeri: “Yeni ordudaki asker”, 14. yüzyılda kurulan seçkin, daimi piyade birliği. 17. yüzyıla kadar yeniçeriler savaş esirlerinden ya da Osmanlı eyaletlerinden gayrimüslim erkek çocukların toplanmasıyla (*devşirme*) oluşturuldu. İslama döndürülür ve sultanın köleleri olarak düşünülürlerdi, ancak düzenli maaş alırlardı. Ya başkentte ya da sultanın liderlik ettiği seferlerde görev alırlardı. 16-19. yüzyıl boyunca sayıları arttıkça yalnızca İstanbul’a değil taşradaki kasabalara da yerleştirildiler. Esnaf ve zanaatkarlıkla uğraşmaya, evlenmeye, mallarını ve mevkilerini çocuklarına bırakmaya başladılar.

g25. Arnavutluk’taki askerler – Jean-Baptiste Hilaire’nin çizimi (1809)

Levend: “Ücretli asker”, belli seferler için devlet ya da taşradaki valiler tarafından kiralanırlardı. Çeşitli toplumsal çevrelerden toplanan levendler yaygın biçimde ateşli silahlar kullanırlardı ve 17-18. yüzyıllarda modası geçmiş sipahi ve yeniçeri birliklerinden askeri olarak daha etkili olduklarını kanıtlayarak çok önemli bir konuma geldiler. Bazen levendler özel ordulara katılır ve Osmanlı eyaletlerini yağmalarlardı.

g26. Şeyhülislam

Alim: “Bilgin”; çoğulu *ulema*. Ulema, dini okullarda (*medrese*) eğitilen Müslüman erkeklerdi. Mezun olduktan sonra, *imam*, öğretmen (*hoca*), medrese öğretmeni (*müderris*), yargıç (*kadı*) ya da dini danışman (*müfti*) olabilirlerdi. Osmanlı uleması için ayrılan en yüksek mevkiler Anadolu veya Rumeli kazaskerliği (askeri yüksek yargıç) ve şeyhülislamıktı (en yüksek fetva makamı) ancak ulema vezir-i azamlık dahil diğer mevkilere de atanabilirdi.

Hegyi, Zimanyi, s.39, resim 31.

g27. Yüksek rütbeli Osmanlı katibi

Hegyi, Zimanyi, III, 121.

Katip: Osmanlı bürokrasisinin üyesi. Çeşitli toplumsal çevrelerden alınan katipler önce çırak, sonra da memur olarak imparatorluğun idari ve mali işlerinde çalışırlardı. 16. yüzyıl ortasına kadar sayıları yüzden azdı, daha sonra merkezdeki

ve taşradaki bürokratik ofislerin çoğalmasından dolayı sayıları arttı. Nadiren yüksek mevkilere atanmalarına rağmen katipler son derece nüfuzluydular.

g28. Arap tacir

Nicolay, s. 223.

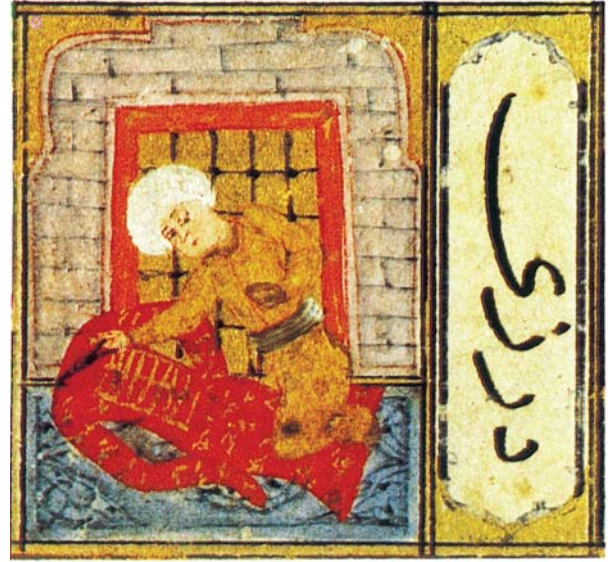
g29. Ragusalı tacir

Nicolay, s. 242.

Tacir: Ticareti ya kendi ailelerinden ya da kıdemli tacirlere hizmet ederek öğrenen Osmanlı tüccarı hem uzun mesafeli ticaretle hem de perakende ticaretle uğraştı. İş seyahatleri sırasında, karıları evi idare etti. Resmi olarak sıradan halk (reaya) gibi görülmelerine rağmen tacirler zenginlikleri, yüksek yaşam standartları, kapsamlı bilgi, tecrübe ve yetenekleriyle sıvırdılar. Hem Müslüman hem de gayrimüslim tüccarlar dini kurumları ve kültürün gelişmesini sıklıkla desteklediler.

g30. Osmanlı terzisi

Hegyi, Zimanyi, renkli resim, 133.

Zanaatkar: Kırsal bölgelerde de el sanatlarıyla uğraşan bazı köylüler olmakla beraber, çok değişik alanlarda faaliyet gösteren çok sayıda zanaatkar hayatını asıl olarak Osmanlı şehirlerinde kazanırdı. Kendi işyerine sahip olan zanaatkarlar, zamanla loncalar içinde örgütlenerek esnaf sınıfını oluşturdular. Loncalar mesleğe girişi, üretimi ve dağıtımını düzenliyordu. Genellikle usta olmak için kişi önce çırak, sonra kalfa olmak zorundaydı.

g31. Çoban

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 130.

Köylü: Müslüman olsun Hristiyan olsun, Osmanlı köylülerinin çoğu yaşamını tarım ve hayvancılığı birleştirerek kazanırdı. Evlerine ve taşınır mülklerine özgürce sahip olmanın keyfini çıkarabilirlerdi, ama köy cemaati, dirlik sahibi ve devlet tarafından konulan kurallara uymak zorundaydılar. Vergileri ödeme zorunluluğu ve emniyetsiz geçim koşulla-

rının dengesizliği köylü hayatını zorlaştırıyordu. Kadı mahkemelerine başvurma hakları olmasına rağmen, köylülerin çoğu anlaşmazlıklarını köyün yaşlıları ve papazların yardımıyla çözmeyi tercih ederdi.

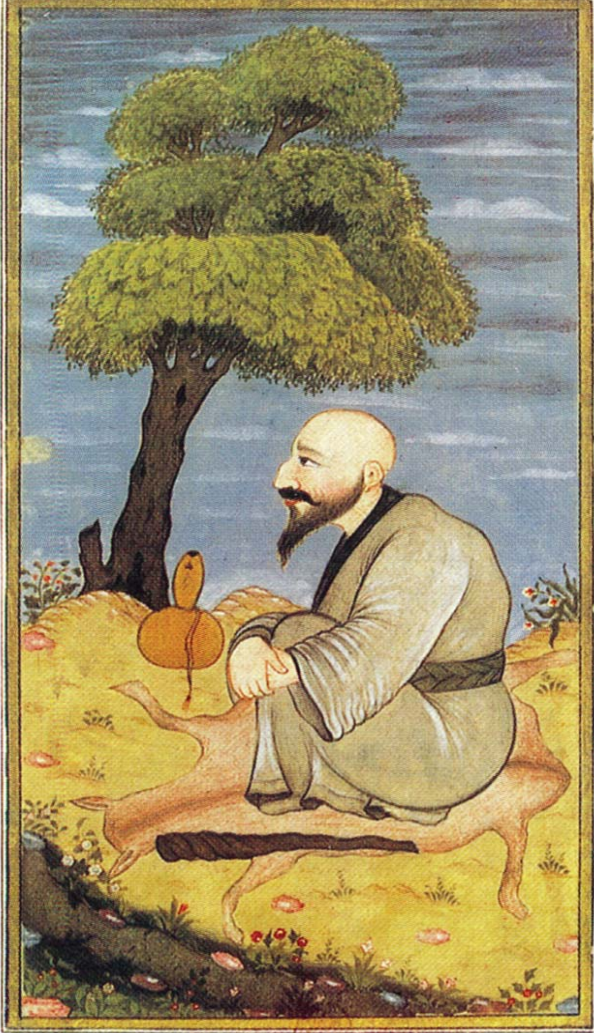
g32. Balıkçı

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 138.

Denizci: Osmanlılar, hem savaş hem de ticaret ve balıkçılık için çeşitli türlerde kürekli ve yelkenli gemiler kullandılar. Osmanlı denizcilerinin çoğu denizcilik geleneği olan adalardan ya da kıyı bölgelerindendi ve gemi sahipleri ya da donanma tarafından ödenen ücretler için çalışırlardı; yabancılar da kabul edilirdi. Kürekli gemilerde köleler ve mahkumlar da kullanılırdı ve savaş durumunda yetkililer denize kıyısı olmayan eyaletlerden bile kürekçi alırlardı. Osmanlı denizcileri Akdeniz'in yanı sıra Karadeniz ve Kızıldeniz'de yaygın olarak faaliyet gösterirdi. Hatta Endonezya ve Doğu Afrika'ya bile gittiler, ama Hint Okyanusu'nda genellikle çok başarılı değildiler.

g33. Derviş

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 69.

Derviş: Bir müslüman *sufi* tarikatının üyesi. Derviş olmak için bir Müslüman, önce bir kabul sürecinden geçmek zorundaydı. Bu süreç, mistik egzersizler ve dünya nimetlerinden elini eteğini çekerek meditasyon yapmaktan oluşurdu. Dervişler ya cemaatlerde yaşarlar ya da kırsal bölgelerde ve şehirlerde gezerek dini görevlerini yerine getirirlerdi. İnsanlar genellikle dervişlerin uygulamalarının cennetin gücünün yeryüzüne inmesine yardımcı olduğuna inanırlardı. Dervişler, Müslüman toplumunda oldukça etkiliydiler, Osmanlı şiirine, müziğine ve dansına önemli katkılarda bulundular, ama bazen de Osmanlı yetkililerini sözlerini sakınmaksızın eleştirebilen kişiler olduklarını kanıtladılar.

g34. Ermeni keşiş

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 74.

Keşiş: Dünyayı terketmeye ve İsa örneğine göre yaşamaya karar vermiş Ortodoks veya Katolik Hristiyan. Keşiş olmak isteyen kişi önce bir manastırda papaz ya da rahip adayı olurdu ve ondan sonra bağlılık, fakirlik ve namusluluk yemini ederdi. Keşişler, genellikle manastırlarda yaşarlardı ancak bazıları ayrıca uzak bölgelerde inzivaya çekilebilirlerdi. Keşişlerin çoğu erkekti, fakat kadınlar için manastırlar da vardı. Keşişler derin düşünce ve ibadetin yanı sıra manastırların işletilmesi ve kültürel etkinliklerle de uğraşırlardı.

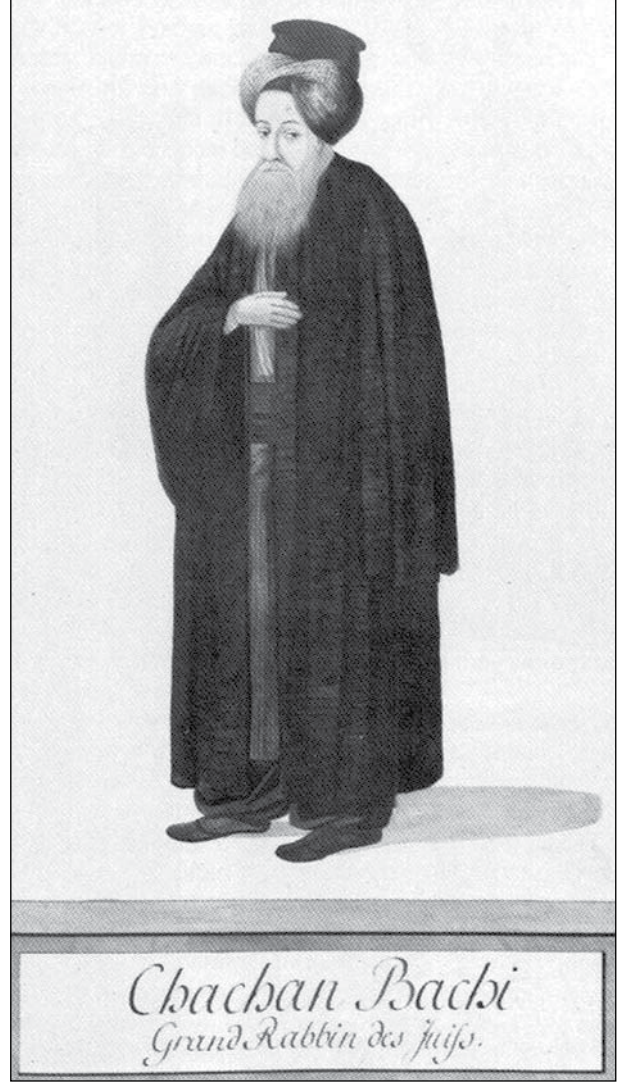
g35. İstanbul'un Ortodoks Patriği

Asdrachas, resim 3

Papaz: Hristiyan cemaatlerinde dini hizmetleri yerine getiren erkekler. Dini düzenlemelere göre papazlar İncil'i bilmek ve bir piskopos tarafından atanmak zorundaydılar, fakat kıyıda köşede kalmış köy cemaatlerinde bu gereklilikler her zaman yerine getirilmezdi. Papazlar inananlar ile Tanrı arasında aracı olarak düşünülürlerdi. Bölgelerinde kilise törenlerini yönetirler ve inananların ibadetlerini yerine getirmelerini sağlarlardı. Oldukça nüfuzluydular ve çoğu kez cemaatleri ve Osmanlı yetkilileri arasında arabuluculuk yaparlardı. Ortodoks papazların evlenmelerine izin verilirken Katolik papazlar için bekarlık zorunluydu.

g36. İstanbul'un Hahambaşısı (18. yüzyıl sonları)

Juhasz, s. 124

Haham: "Usta" ya da "öğretmen", Yahudi dini hukukunu öğreten ya da bu konuda uzman olan kişi için kullanılan saygı ünvanı. Genellikle bir *haham* sinagogda vaizlik ve ruhani konularda cemaatine rehberlik de yapardı. Oldukça eğitilmiş olan *hahamlar*, Yahudi kültürüne esas katkıyı yapan kişilerdi. Ayrıca Osmanlı yetkilileri ile Yahudi cemaatleri arasındaki ilişkilerde arabulucuydular.

g37. 18. yüzyılda bir Hristiyan soylusu

Istoria, vol. 11, s. 137.

Hristiyan soylu: Özellikle 15. ve 16. yüzyıl boyunca Osmanlılar genişledikçe fethettikleri yerlerdeki kalıtsal yüksek soyluları büyük oranda ortadan kaldırdılar, böylelikle küçük soyluları da lidersiz bırakmış oldular. Diğer taraftan, “ülkeyi tanımak” ve yönetmek için uzun vadede bu soylulara ve diğer yerel seçkinlere bağımlıydı; böylece birçok Hristiyan seçkini (*kocabaşı* veya *arhont*) yarı aristokratik statüler elde etti. Eflak ve Boğdan Romen Beyliklerinde özel bir durum vardı: buralarda “boyar”lar, bütün Osmanlı hakimiyeti süresince toplumsal konumlarını korudular. Boyar rütbesi başlangıçta köken ve arazi mülkiyetine bağlıydı; bununla beraber prensler kendini belli eden askeri ve sivil hizmetlerde bulunanlara da mülk ve boyarlık rütbesi bağışladılar. Boyarların gelirleri hem arazilerinde yaşayan toprağa bağlı köylülerden aldıkları vergi ve hizmetlerden hem de devletten resmi görevleri karşılığı aldıkları

larından oluşuyordu. 16. yüzyıldan itibaren artan sayıda Hristiyan Osmanlı topraklarından Eflak ve Boğdan'a geçip Prenslerin hizmetine girerek, mülk elde ettiler ve boyar oldular. “Yerli halk”ın (*pamantean*) kalitesini vurgulayan yerel tepkiler nafileydi. 18. yüzyılın ortasında Konstantin Mavrokordato birçok boyar alt kategorisi oluşturdu ve bu mevkileri devlet görevlerine bağladı.

g38. Ünlü bir ayan: Yanyalı Ali Paşa (1741-1822) – Louis Dupré tablosu (1819)

Istoria, vol. 12, s.72.

Ayan: “İleri gelen”, bir idari birimde vergilerin toplanmasına yardımcı olması için yarı resmi devlet statüsü bağışlanmış zengin kimse. Çoğunlukla Müslüman olan ayanlar vergileri devletten, uzun vadeli bir şekilde ya da yaşamları boyunca kiralar ve ondan sonra vergi veren halkı borç kölesi yapmak için konumlarını kullanırlardı. 18. yüzyılda resmi olarak tanınan ayanlar, tefecilik ve ticaretten büyük servetler elde ettiler, kişisel ordular oluşturdular ve eyaletlerde siyasi kontrolü ele geçirdiler. Sultan II. Mahmud (1808-1839) ayanların gücüne son vermeyi başardı.

g39. Osmanlı sarrafi

Hegyi, Zimanyi, renkli resim, 140.

Sarrafi: Büyük Osmanlı şehirlerindeki Müslüman, Ortodoks, Yahudi, Ermeni ya da Katolik profesyonel sarraflar çok sayıda farklı gümüş, altın ve bakır paraların kullanılmasının avantajından faydalanarak hayatlarını kazanıyorlardı. Ayrıca faizle kredi sağlıyorlardı ve sık sık 'tefecilikle' suçlanıyorlardı. Zengin sarraflar ayrıca bazen iltizam işlerine giriyorlardı ve önemli ekonomik ve siyasi etkiye sahiptiler.

g40. Bir dragoman: Pierre Yamoğlu, Fransız elçiliğinin tercümanı

Hitzel, no. 59.

Dragoman: "Tercüman". Dil engelleri Osmanlı yetkilileri ve yabancılar arasındaki iletişimde tercüman ihtiyacını doğurdu. Çoğunlukla gayrimüslim kökene sahip tercümanlar, Osmanlı devleti, yabancı

büyükelçiler, tüccarlar ve gezginler tarafından tutuluyorlardı. 17. yüzyıl sonlarında tercümanlar Osmanlı bürokratik sistemine dahil edildi. En yüksek mevkiler Divan-ı Hümayun ve donanma tercümanlıklarıydı; 19. yüzyıl başlarına kadar Osmanlılar bu görevlere genellikle İstanbul'un Fener Mahallesi'nden Ortodoks tebaalarını atadılar.

g41. İsveç büyükelçisi (1788)

Theolin, s. 60.

Büyükelçi: 15. yüzyılda Venedik'le başlayarak önemli Hristiyan güçleri, sultanla ilişkilerinde onları temsil etme ve çeşitli siyasi konuları rapor etme ikili göreviyle İstanbul'a daimi büyükelçiler gönderdiler. Bazı Batılı büyükelçiler İstanbul'a sınırlı bir süre için gelirken diğerleri görevlerinin ne kadar süreceğini bilmediler. Çoğunlukla aristokrat kökenli büyükelçilere resmi konutlar tahsis edildi; sultanın koruması altında olmanın ve sabit maaşlarının keyfini çıkardılar. Nadiren Türkçe, Farsça ya da Arapça bilen büyükelçiler, yetkililer ve yerlilerle iletişimlerinde tercümanlara bel bağlamışlardı. Sıklıkla Osmanlı ajanları tarafından denetlenen tercümanlar genellikle elçilik çalışanları, Hristiyan tüccarlar ve büyükelçi meslektaşlarıyla ilişki kurmayı tercih ederlerdi.

g42. Su istihkakını taşıyan kadirga kölesi

Hegyi, Zimanyi, s. 74, resim 83.

Köle: Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın erkek, beyaz siyah, yerli ya da ithal, ev hizmetinde ya da çeşitli ekonomik etkinliklerde kullanılan çok çeşitli köleler vardı. Birçok Müslüman toplumunda olduğu gibi birinin isteyerek kölesini azat etmesine sık rastlanırdı; böyle bir özgürleşme bir köle Müslümanlığı kabul ettiğinde de gerçekleşebilirdi. Sultanın sarayında, orduda ya da yönetimde sultana hizmet eden kölelerin (*kul*) özel bir durumu vardı; 15-17. yüzyıllarda çok sayıda sadrazam dahil en yetenekli devlet adamları, kariyerlerinde bu statüden yararlandılar.

? Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamak zorunda olsaydınız hangi toplumsal tipin yerinde olmayı tercih ederdiniz? Neden?

IVb. Köyde Yaşam

IV-2. Vidin eyaletinde kırsal özerk yönetim düzenlemesi

Köy muhtarları [*knez*] ve ihtiyar heyeti [*primikure*] farklı vergilerin toplanmasında memurlara yardım etmek zorundadırlar.

Muhtarların ve ihtiyar heyetinin köylerinden kaçan reayayı bulup geri getirme zorunlulukları vardır.

Muhtarlar ve ihtiyar heyeti hizmetlerinin karşılığı olarak *haraç*, *ispence*, koyun vergisi, aile çiftliklerinde üretilen tahılların onda biri oranında alınan vergi, şıradan alınan onda birlik vergi, diğer vergiler ve bütün olağanüstü ve genel vergiler gibi farklı vergileri ödemekten muaf olurlar.

[...]

Yukarıda bahsedilen kişilerden herhangi biri ölürse, görevi, o iş için uygun olan oğullarından

birine geçmelidir.

Yukarıda bahsedilen kişiler vergi memurlarına iyi ve verimli bir şekilde hizmet ettikleri sürece, valiler [bey] onlara baskı yapamazlar ve onları istemedikleri halde savaşa göndermezler.

Georgieva, Tzanev, s. 151.

? Osmanlı yetkilileri köylerde belirli derecede bir özerk yönetime neden izin veriyorlardı?

IV-3. Köylünün tımarını ekip biçme zorunluluğu (Karaman arazi kanunnamesi, 1525)

Bir çiftlik yer tasarruf eden raiyetin Bursa müddü ile yılda dört *müd*⁶¹ tohum ekmesi lazımdır.

⁶¹ Bizans kökenli Osmanlı hacim birimleri grubunun adı. Metinde görüldüğü gibi *müd*'ün tam büyüklüğü imparatorluk içinde değişiklik gösteriyordu.

Ekmediği yılda elli akçe vere. Ama Karaman müddü ile bir müd ekse yirmi beş akçe vere ve başka işlerine karışılmaya ve eğer bir raiyet bir afetle karşılaşp, takatsiz düşüp çiftini bırakırsa sipahisi o yeri başkasına verip ondan resm-i bennak* altına resm-i çift** talep olunmıya.

Barkan, s. 751-752.

Osmanlı yetkilileri arazinin işlenip işlenmediğine neden dikkat ediyorlardı? Köylüleri zorlamak için hangi yöntemleri kullanıyorlardı?

g43. Trjavna'da Bulgar evi (18. yüzyıl)

IV-4. Fransız gezgin Pierre Lescalopier Rusçuk yakınlarındaki Bulgar evlerini anlatıyor (1574)

[Haziran'ın] 13'ünde Bulgaristan'ın son dağı Katselo'da uyuduk ve ondan sonra engebeli köy yollarından Eflak yakınında, Tuna kıyısında bir kasaba olan Rustsi'ye vardık. 14 Haziran'da Bulgaristan'daki bu dağlardan, ormanlardan ve berbat yollardan geçerek yorgunluktan tükenen atlarımızı tekrar dinlendirdik. O kadar az yerleşim

yeri vardı ki çoğu kez hem biz hem de atlarımız geceyi açık havada geçirmek zorunda kaldık. Evleri sadece bir katlı. Yalnızca yere sabitlenmiş kütük ve direklerle çevrili ve Picardie⁶² 'deki çiviler gibi ince çubuklarla örülmüş bir temel üzerine oturuyor. Duvarlar kırık samanla (karıştırılmış) çamurla sıvanmış. Evler 6 ayak yüksekliğinde ve üstü samanla örtülmüş; çatıda evin ortasındaki ocağın dumanının dışarı çıkmasını sağlayan bir delik var. İnsanlar ve onların bütün hayvanları aynı çatı altında yaşıyorlar. Pislik ve berbat kuya dayanamadığımız için geceyi çoğu kez bir ağaç altında geçirdik.

Georgieva, Kitanov, s. 133.

Lescalopier'in Bulgar kırsal bölgesi ve özellikle buradaki yaşam koşulları hakkındaki deneyimleri nasıldı? Onun ülkesindeki yaşam koşulları hakkında ne tür sonuçlar çıkarabilirsiniz? Kırsal Bulgaristan'ın insanlarına karşı tavrı nasıldı?

IV-5. Plovdiv/Filibe civarında yaşayan halkın ve giyimlerinin tarifi (1553-1555)

14 Haziran'da sabah erkenden Philipopolis'ten [Plovdiv'in antik çağdaki adı] ayrıldık ve saat 4 civarı, öğle yemeğinden sonra, Bulgarca'da Vetren, Türkçe'de Hisarcık denen bir köye vardık. Büyük bir Bulgar köyü. İki papazları var ve çevrede hiç Türk yok. İnsanlar iyi görümlü ve güçlü ve birçok evden şarap satın alınabilir, yeni şarap. Herkes yuvarlak ekmekler, saman, yoğurt, lor peyniri, et ve ayrıca armut satıyordu.

Bulgarların güzel kıyafetler giymelerine izin verilmiyor; hepsi gri ve beyaz başlıklı mantolar giyiyor, ne ayakkabıları ne de çizmeleri var, yalnızca ham öküz derisinden sandaletler ve dize kadar uzanan çoraplar giyiyorlar. Sivri uçlu şapkaları beyaz keçeden ya da beyaz veya kahverengi çuhadan yapılmış. Erkekler hiç palto giymiyorlar ve hem yazın hem kışın kısa kolluyla dışarı çıkıyor-

* Osmanlı devletinde bennak (hiç toprağı olmayan ya da yarım çiftlikten daha az toprağı olan evli müslüman raiyete verilen ad.) sayılanların ödemek zorunda olduğu vergi. (ç.n)

** Toprak vergisidir. En az bir çift öküzün sürebileceğı toprağı (çiftlik) sahip olan köylüden alınan vergi. (ç.n.)

⁶² Kuzey Fransa'da eyalet

lar. Saçları Türklerinki kadar kısa kesilmiş değil ve kafalarının arkasından sarkan ve onların Türk olmadığına bir işareti olan uzun bukleleri var. Hiç kimse büyük, ağır sopalar dışında herhangi bir silah taşımıyor.

Vazvazova-Karateodorova, s. 211.

Metinde Bulgar köylülerin hayatında Osmanlı hakimiyetinin hangi etkilerinden bahsediliyor?

IV-6. Arnavutluk'ta yiyecek ve içecekler (yaklaşık 1810)

Bu insanların ana yiyeceği buğday ya da arpadan yapılmış ekme, veya haşlanmış ya da fırınlanmış mısırdan yapılmış kekler, keçi sütünden yapılmış peynir, tereyağı ile karıştırılmış pirinç, yumurta, kurutulmuş balık, zeytin ve sebzeler. Bayramlarda oğlaklar ve koyunlarla birlikte her yerde bol miktarda olan kümes hayvanları öldürülüyor; ancak hayvansal gıdaların oranı beslenmelerinin diğer kısmından önemli biçimde az yer tutuyor. Hem Müslümanlar hem Hristiyanlar şarap ve ayrıca, üzüm kabukları ve arpadan yapılan rakı adında viskiye benzeyen ateşli bir içki içiyorlar,. Genellikle sütlerini tamamen peynir yapmak için kullanıyorlar. Aslında en çok soğuk su içenler; yudum yudum, yazın sıcaklarında ve en zorlu işleri yaparken bile bu düşkünlükten herhangi bir rahatsızlık duymaksızın. Kahveye birçok evde rastlanır, ara sıra İtalya'nın *rossogliolarını* ve Kefalonya ve Korfu'da yapılan likörleri görmeniz de mümkündür.

Broughton, s. 130-131.

16. yüzyıl yiyecekleri ile 19. yüzyıl başlarının yiyeceklerini karşılaştırınız. Hangi farklılıkları görüyorsunuz?

g44. Arbanassi'de oda (18. yüzyıl)

IV-7. Bulgar köyleri arasında seyahat (1761)

Sabah 8'de *Karabunari*'ye doğru yola çıktık. Yol üzerinde geniş ve uzun bir ormana rastladık. Önce Faki'li, hemen sonra da *Karabunari*'li muhafızla karşılaştık. Köyün önünde bir yerde bir kuyu vardı ve ona yakın bir yerde insanların ibadet etmek için ve yağmurda bir sığınak olarak ve hatta geceyi geçirecek bir yer olarak kullandıkları çatı ile örtülmüş bir yer vardı. Yolumuz üzerinde çok çamur vardı, bundan dolayı yolculuğumuz normalde 4 saat sürmesi gerekirken 5 saat sürdü.

Karabunari yaklaşık 500-600 Türk ve Bulgar evinin bulunduğu oldukça büyük bir köy. Çayır ve çiçeklerle kaplı hoş, düz bir vadiye yer alıyor. İçinden dereler geçiyor. Vadi yaklaşık yarım mil genişliğinde ve birkaç mil uzunluğunda görünüyor, bir tarafında dağın zirvesi, diğer tarafında inişli çıkışlı yamaçlar var. Vardığımızda bize kalmamız için, çiçek hastalığının görüldüğü Hristiyan evinin yakınında bir ev verildi; bize birkaç yerde çiçek hastalığı olduğu söylendi. Köyün "*çorbacı*"sı, - yeniçeri komutanı için kullanılan bu isim bu olayda olduğu gibi genellikle köy muhtarları için de kullanılmıştır - bize kendi evini verdi. Genellikle hiç kimseye kiralanmayan, köydeki en iyi evdi. İçinde çiçek hastalığı olmadığına dair bize garanti veriyorlardı. Yine de daha gü-

venilir olsun diye köyün dışında çadır kurmayı tercih ettik. Köprü'nün üzerinden geçtik ve vadide oldukça alçak olan tepe yamaçlarında çadırları kurduk. Bu tepelere tırmandığınızda hayal edebileceğiniz en güzel manzarayı elde edersiniz: zirvenin bir tarafında köyü, koyun sürülerini görebilirsiniz, diğer tarafta ise başka büyük bir vadide büyüleyici tepeler sıra halinde göz alabildiğine uzanıyor. Şiddetli yağmur başladığında çadırlarımızı daha yeni kurmuştuk. Yağmur durduğunda köyden bazı insanlar geldi, bazı çılgın şarkılar çalıp söyleyerek bizi eğlendirmeye ve bahşiş almaya çalışıyorlardı.

[...]

Dobral yaklaşık 60 haneli küçük bir Bulgar köyüdür, *Balkan* yani *Emo* sıradağlarının başlangıcı olan dağların arasında oldukça büyük bir vadide kurulmuştur. [...] Ekselansları yalnızca geniş bir temiz odası olan yeni bir Bulgar evinde kaldı. Geri kalanlar çeşitli küçük Bulgar evlerinde bulabilecekleri konaklama olanaklarının en iyisini bulmaya çalıştılar. Varışımızdan kısa bir süre sonra, birkaç kız büyükelçinin kapısının önüne geldiler ve

dans edip şarkı söylemeye başladılar. Ulusal danslarını defalarca tekrarladılar, her tekrardan sonra birkaç kuruş bahşiş alabilmek için önce Ekselanslarına, sonra da etrafa toplananlardan bazılarına bir mendil fırlatıyorlardı. Özellikle güzel olmamasına rağmen burada bir yürüyüşe çıktık, ertesi gün yola çıkışımızı mümkün kılacak vasıtalar arıyorduk fakat bir sonuca varamadık.

Ertesi gün planımızın gerçekleşmesi daha da zor görünüyordu, çünkü köydeki bütün erkekler kaçmış, bizim takas yoluyla ellerinden alacağımızı düşündükleri öküzlerini de yanlarında götürmüşlerdi. Pek çok ciddi tehditten sonra bütün zorlukların üstesinden gelindi. *Karnabata*'dan gelen öküz arabalarını yola devam etmeye zorladık ve etrafta iki arabamız için altı çift öküz bulduk.

Boskovic, s. 40-41, 51.

Balkan köylüleri ve yabancı gezginler arasındaki ilişkiler neye benziyordu? Kaynakta, köy hayatının hangi zorluklarından bahsediliyor?

g45. Evin dışında çamaşır yıkayan kadınlar (Larissa, 19 yüzyıl başları)

Istoria, vol. 11, s. 165.

g46. Paros Adası'ndan müzik enstrümanları çalan ve dans eden erkek ve kadınlar

Istoria, vol. 11, s. 288.

IV-8. Osmanlı Arnavutluğu'nda yollar ve mektuplar (yaklaşık 1800)

Boyunca yürüdüğüm bu bozuk ve tehlikeli yol Makedonya'dan başlayıp Arnavutluk'u geçerek kıyada Draç'a ulaşan anayoldur. Şimdi ıssızdır, ama bir zamanlar, yirmi yüzyıl önceki bir hikayede şimdi çoktan tarihe karışmış, unutulmuş güçlü bir ordu geçmişti bu yoldan.

Türkler bu yolu geliştirmek için hiçbir şey yapmamışlardı. Doğa'nın ve Romalıların bıraktığı gibiydi. Bir yerde siyah kayaların arasında aşağı düşecek gibi olduk. Dolambaçlı, zikzaklı yol uzun yüzyıllar boyunca o kadar çok aşınmıştı ki, kayaların üstünde yürürken diz boyu bir kanal oluşmuştu.

[...]

Yol üzerinde Romalılar tarafından inşa edilmiş, sağlam kemerli ve Romalıların kullandığı zamanki kadar kullanışlı bir köprüye ulaştık.

Arnavutluk'ta bu Roma köprülerinden birkaç tane gördüm. Bazıları eskiden olduğu gibi kullanışlıydı; bazıları ise akıntıya kapılmış büyük yassı taşları ve aşınmış kaya parçalarıyla kısmen yıkılmıştı; diğerleri ise ortadan ikiye ayrılmıştı. Fakat Türklerin tamir ettiği hiç bir köprü görmedim.

[...]

Elbasan ile herhangi bir ticaret ya da herhangi bir iletişim yok. Mektuplar göndermek istedim. Ayrıca, bana söylendiğine göre, yaklaşık haftada bir kez Manastır'a posta gidiyormuş, ama yeterince mektup varsa. Yollanabilse İngiltere'ye mektup göndermenin en çabuk yolu Draç rotasıydı, ama o da daha belirsizdi, çünkü taşıma işi daha gelişigüzeldi ve kimse bir-iki ay içinde mektupların ne zaman yollanacağını söyleyemiyordu.

Fraser, s. 242, 251-252.

Arnavutluk'taki yollar neden bu kadar kötüydü? Bu durum tüm Osmanlı İmparatorluğu için geçerli midir, yoksa sadece sınır bölgeleri için mi? Neden Batılı gezginler daima Osmanlı İmparatorluğu'nun kırsal bölgelerinin kötü altyapısı üzerinde duruyorlar? Yazar kendisini maceracı bir gezgin olarak mı, yoksa "uygar" dünyanın bir üyesi olarak mı sunmaya çalışmış?

IVc. Şehirlerde Hayat

IV-9. Belgrad'ın tarifi (1660)

[...] Bu büyük şehir içinde tam yüz altmış vezir, vekil ve kibar sarayı vardır. (tamamı yedi bin odadır, zira her evde beşer onar oda sayılmıştır). [...]

Bunlardan başka, küçük büyük bütün taş/tuğla binalar tek veya çift katlı zengin veya fakir haneleridir ki, hepsi kiremitli ve yer yer tahta örtülü bağ ve

bahçeli ve cumbalı ve yüksek kasırlı hoş evlerdir ve hepsi birbirinden yüksek zemine sahip olduğundan pencereleri ve manzaraları Tuna nehrine ve Sava nehrine ve Zümon ovasına bakan süslü evlerdir ve hepsi düzgün bacalı ve çift kanatlı kapılı hanedanlardır.

[Kervansaraylar]

Altısı geleni gideni ağırlayan hanlardır. Hepsinden büyüğü, Büyük Çarşı içinde Sokollu Şehit

Mehmet Paşa⁶³ Kervansarayıdır ve yüz altmış adet birinci ikinci kat odalı, develikli, ahırlı ve haremli kale misali demir kapılı kervansaraydır ki her gece kapıcı ve bekçi kapısında davul çalıp kapatır ve [sabah] açarlar...

[Çarşılar]

Tamamı üç bin yedi yüz mezat yeri dükkanlarıdır, ama hepsinden süslüsü Avrat pazarındaki bez-zazistandır. Gerçi demir kapılı, taştan ve kubbeli bir bina değildir, ama güzel çarşı namıyla şehrin diline düşmüş bir şirin, şahane çarşıdır.

Ve Uzun Çarşıda bütün zanaatkarlar mevcut olup bir büyük caddedir ki uzunluğu ta Kapucu camiinden ta Balık pazarına varıncaya kadar tam üç bin germe adımdır. Ve bütün Hind ve Sind ve Yemen ve Belh ve Buhara ve Arap ve Acemin kıymetli metaları bu uzun çarşıda minnetsiz ve ucuz bulunur.

Kazancılar Çarşısı ve Balık Pazarı ve Ortapazar ve tabahanesi ve kahvehaneleri ile Bayram Bey Çarşısı ve Küçük pazarı dahi güzel pazarlardır.

Bu şehir cümle çarşı ve pazarları ve mahallelerinin caddeleri baştan başa balık sırtı gibi yumru beyaz ve yuvarlak kaldırım döşeli temiz bir şehirdir.

[İnsanların Kıyafetleri]

Bütün ileri gelenleri samur ve atlas ve ipek giyerler. Orta halli olanlar sade çuhalar ve tilki derisinden kürkler giyerler. Fakirleri yine çuha elbise ve bogasi kaftan giyerler. Bütün reayası şayak ve kırmızı ve beyaz aba ve Boşnak kalpağı giyerler.

[...] [Kadınlar] ekseriyetle çuha feraceler ve yassı başlı püsküllü tekke ve yüzleri peçeli ve yaşmaklı edeplice gezerler.

[Diller]

Bu Belgrad kavminin yerlileri Poturdurlar (İslam'a sonradan geçmişlerdir), ama Sırp lisanı, Bulgar lisanı, Latin lisanı ve Boşnak lisanı terimlerini dahi bilirler [...]

Bütün reaya ve berayaları* Sırp kafirleridir ki Si-rem arabacıları hep onlardandır. Gerçi lisanları Bulgar'a ve Latin'e ve Boşnak'a yakındır, ama başka söyleyiş tarzları vardır, lakin yine Hristiyan milletinden olup kitapları İncil'dir ki İncil'i lisanlarına tercüme etmişlerdir. Niceleri Hırvat, Galya, Sloven ve İtalyan lisanlarını bilirler, zira bu Sırp keferesi eski bir millettir ki kökenleri Ays⁶⁴'a dayanır ki Latin ve Sırp'ın itibarlı ve güvenilir tarihleri vardır, ama hesapları yine Boşnakça gibidir.

[Ticaret]

Araba ve develer ile Mısır ve Şam ve Trablus ve Sayda ve Beyrut ve Akka ve İzmir ve Arab ve Acem ve Hint metaları yılda beş altı bin deve ve araba yükleri her diyardan gelip bu şehirde yük çözülüp yük bağlanıp bütün Macar ve Leh (Polonya) ve Çek ve İsveç ve Nemse (Avusturya) ve Bosna ve Venedik ve İspanya vilayetlerine yükler gidip gelmededir, zira bu şehir Rumeli'nin Mısır'ıdır ve halkı cümle hesabını bilir bazerganlardır (tüccar). Nice bin adet halkı ganimet şehir olduğu için sair diyarlardan gelip kalmışlardır.

[...] Ve dahi kış günlerinde Tuna nehri donup on karış buz olduğu günlerde o buz parçasından nice yüz bin kızak ve araba geçip çarşı pazar vergisi olmadığından orada reaya ve beraya o kadar metalarını getirip alış veriş ederler ve Belgrad'da öyle bolluk olur ki yoksulları bolluktan yararlanıp bey olurlar.

[Bayramlar]

Bu günlerde bütün Belgrad halkı sobalı odalarında birbirine kırkar ellişer sahan yemek ve onar çeşit helva ve tatlı ve onar çeşit hoşaf ile büyük ziyafetler verip birbirlerine güruh güruh varıp gelip yiyip içerler. Eğer on çeşit helva ve hoşaftan biri eksik olsa yine o adama tekrar ziyafet ettirirler. Ta bu merteye bolluk ve yiyip içme yeri bir mamur şehirdir.

Evliya Çelebi, s.195-200

⁶³ Sokollu Mehmet Paşa. 1505'te Sokol'da (Bosna) doğdu. Devşirme olarak Osmanlı ordusuna alındı ve parlak bir kariyer sonunda sadrazamlığa yükseldi. Bu görevinde 14 yıl kaldı, üç padişaha hizmet etti (1565-1579). Daha sadrazam olmadan önce 1557'de İpek'te Sırp patrikhanesinin kurulmasını sağladı. 1579'da kuşkulu bir suikast sonucu ölmesinin ardından "şehit" ünvanı verildi.

⁶⁴ Arap mitolojisinde Slavların atası olduğu düşünülen kişi.

* Reaya ve beraya: gayrimüslim ve müslüman, vergi veren herkes, yani yönetici sınıf dışında herkes.

🔑 Evliya Çelebi'nin seyahat yazıları 17. yüzyıl Osmanlı edebiyatının şaheserlerinden biridir; ancak Evliya'nın gezdiği çeşitli bölgelerin müthiş özelliklerini tarif etmek için bazı şeyleri kolayca abartma eğiliminde olduğunun farkında olmak gerekir. Sayıları neredeyse daima, fena halde abartılıdır fakat yazdıkları şehir hayatının birçok unsurdan oluşan karmaşık yapısını ortaya çıkardığı için değerlidir.

❓ Evliya Çelebi'nin metninde gerçeği kurgudan ayırmaya çalışınız. Çizdiği Belgrad resminde kendi mizaç ve tabiatının rolü neydi? Onun insanı neşelendiren tasvirlerini (iki ya da üç noktada) daha kasvetli ifadelerle değiştirmeye çalışınız. Şehirler etnik olarak ne derece homojendi? Şehirlilerin köylülere kıyasla avantajları nelerdi?

🔑 g47. Taze meyve ve sebzeleri muhafaza etmeye yarayan büyük sepetlerle at süren Türk

Hegyi, Zimanyi, s. 155, resim 162.

🔑 g48. İstanbul'daki fırıncıların geçit töreni (1720)

Hegyi, Zimanyi, renkli resim 158.

IV-10. Fransız gezgin Flachet tarafından tasvir edilen Eflak Prensi Konstantin Mavrocordato'nun ikametgahı (18. yüzyıl ortası)

Prens'in şehir dışındaki sarayına gittim. O da aynı [şehirdeki] saray gibi insana binanın asıl amacını hatırlatıyor. Bunlar eskiden manastırdı, önceki prensler tarafından biraz güzelleştirilmişler. Bizim ikinci el özel meskenlerimizin çoğu bunlardan çok daha iyi görünümlüdür, ayrıca ülkemizde mobilyanın buradan daha kötü olduğu bir yer yoktur. Dambotiva nehrini akıntı yönünde takip ettim, çok hızlı akan ve asla kurumayan bir nehir. Nehir boyunca birçok değirmen var. Makinalarında özel bir şey yok. Onlardan bahsediyorum çünkü Bay Andronachi'nin – sarayın kapılarında duran bazıları – bana bahçelerin çok kötü durumda olduğunu, artezyen kuyularının arızalı olduğunu, ve Prens'in ne istenirse vereceğini söylemesine

rağmen ülkede hiç kimsenin onları tamir etmeye cesaret edemediğini söylemesine vesile oldu. Onlara artezyen kuyularını çalıştırmakla kalmayıp, ayrıca istedikleri her odaya akan su getirecek bir pompanın planını vereceğimi söyledim. [...] Prens bu öneriye çok memnun oldu ve bana en kısa zamanda pompayı yaptıracağı teminatını verdi[...] Sadece konutunun neye benzediğini görerek onun yürekliliği hakkında mükemmel bir izlenime sahip olabildim fakat ayrıca onun zekâsının ve kalbinin değerini de keşfedebildim: Sanatçı ve zevk sahibi kimseleri her yerde keşfedebildim. Kitap koleksiyonu zengin ve enfesti; bazı değerli tablolara, birkaç mükemmel heykele, her türden birçok alete ve Almanya ve İngiltere'den getirdiği çok sayıda oldukça sıra dışı makinaya sahipti. Sanırım önyargılı fikirleri olmayan ve tamamiyle adil bir bilgeydi diyerek onu övmemi hak ediyor. Bütün Avrupa dillerini konuşabiliyordu ve mümkün olduğunca iyi öğrenmeye çalıştığı en önemli yazarları biliyordu. Bilimde elde ettiği ilerleme beni hayrete düşürmüştü.

Calatori, IX, s. 256.

❓ Yazar kötü altyapının eleştirisiyle Eflak Prensi'nin niteliklerinin övgüsünü neden karşılaştırıyor? Ev sahibinin kültürlülüğü Flachat'ı şaşırtmış mı? Neden? Konstantin Mavrokordato'nun özgeçmişi ile ilgili bilgi edinmek için II-22 no'lu metine ve özellikle 50 no'lu dipnota bakabilirsiniz.

IV-11. Moschopolis'teki bakkallar loncasının tüzüğü

Bir: Bütün kötülükleri yenmek için bir temel olmak üzere aramızda sevgi inşa etmeliyiz; **iki:** Ustalar fevkalade onurlandırılmalıdır çünkü onlar daha genç olanlardan sorumludur ve ustaların emrine itaat etmeyenler zararlı ve kötü ilan edilerek loncadan atılmalıdır; [...] **yedi:** Adaletsizce davranılan, aşağılanan ya da itibarı sarsılan her kardeş intikamı başka yerde aramamalı fakat sadece loncanın huzuruna çıkmalıdır; uygun ceza verilecektir; **sekiz:** Eğer birisinin kendinden büyüklere küfrediği ya da pazarı ziyaret eden onurlu kişileri aşağıladığı tespit edilirse, pazarda falakaya yatırılmalı ve böy-

lece adam edilmelidir; **dokuz:** Bir usta tarafından çağrıldıklarında astlar bütün diğer işleri bırakmalı ve onu takip etmelidir, ayrıca bir kardeş öldüğünde hepimiz cenazeye katılmalıyız; **on:** Tuzlanmış balık, fasulye ya da başka bir şey için bir Türk ile dostluk kurduğu tespit edilen her üye loncadan atılmalıdır; **onbir:** Dükkânlar pazarları kapalıdır fakat kapının dışında durmaya izin vardır ve bir şey arayan biri gelirse, onu onlara verebilir; ayrıca kendi dükkânı olanların eşyalarını başka yerlere koymaya ihtiyaçları yoktur [...]

Bees, s. 527-528.

❓ Bakkalların esas hedefleri nelerdi? Hangi yöntemlerle bu hedefleri gerçekleştirmeye niyetlenmişlerdi? Moschopolis'teki insanlar bu açılardan Batı Avrupa'daki esnafdan farklı mıydılar?

IV-12. Sykros Adası'nda çırak sözleşmesi (1793)

Bu mektup Konstantis Aistratis'in yeğeni Samatis'i, Mastroyirakis'e onun için iki yıl ücretsiz çalışmak üzere teslim ettiğini ve bunun karşılığında Mastroyirakis'in ona ticareti öğreteceğini, yiyecek, giyecek ve ayakkabı sağlayacağını ve bu konularda anlaşıklarını belgeler. İki yılın sonunda onu bir asistan olarak göndermeli, ücret kazanmasını sağlamalı ve ona aletleri sağlamalıdır.

Eğer Mastroyirakis çocuğu işten uzaklaştırırsa yıllık otuz kuruş ödeyecektir, buna karşın çocuk iki yılın sonuna gelmeden ayrılırsa Mastroyirakis'ten çok ya da az hiçbir şey talep edemeyecektir, oysa Mastroyirakis onun için yaptığı kıyafetleri bile geri alabilir. Bunun sonucu olarak hâlihazırdaki belge güvenilir tanıklar önünde hazırlanmıştır.

1 Mayıs 1793

Ve başka bir zanaatkar çocuğu ayartırsa Mastroyirakis'e seksen kuruş ödemelidir.

Papayannis, Khristofis'in oğlu, şahit

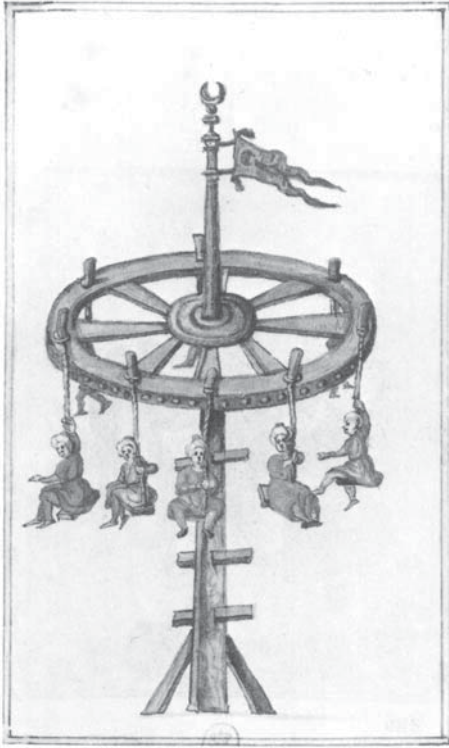
Yorghis Mikaros, şahit

Papa-loannis, Angelis'in oğlu, Ben şahitlik ederim

Antoniadi, s. 176.

? Bu sözleşme hakkında ne düşünüyorsunuz? Bütün taraflar için adil miydi? Stamatis'in bu konu hakkında fikrinin sorulması gerektiğini düşünüyor musunuz?

g49. Bayram kutlamaları sırasında atlı karıncadaki Osmanlı çocukları

Hegyi, Zimanyi, s. 149, resim 154.

IV-13. Kahvehanelerin yasaklanması hakkında Ebussuud'un fetvası (16. yüzyılın 3. çeyreği)

Soru: Dinin sığınağı Sultan pek çok defa kahvehaneleri yasakladı. Ancak bir grup haylaz bunu dikkate almıyor, kahvehaneleri ayakta tutuyor. Kalabalıkları çekmek için tüyü bitmemiş çırakları çalıştırıyorlar ve eğlence araçlarının yanı sıra satranç ve tavl gibi oyunları hazırda bulunduruyor. Şehrin boş gezen, eğlenceye düşkün, serseri gençleri afyon ve haşhaş içmek için buralarda toplanıyor. Bunun üs-

tüne kahve içiyorlar ve sarhoş olduklarında oyun ve sahte bilimlere dalıyorlar ve yapmaları gereken ibadetleri ihmal ediyorlar. Kanunen, bu kahve satıcılarını ve içicilerini engelleme imkânı olup da bunu yapmayan kadıya ne olması gerekir?

Cevap: Bu çirkin fiilleri işleyenler ağır ceza ve hapisle engellenmeli ve caydırılmalıdır. Onları bu işlerden alıkoymayan kadılar görevden alınmalıdır.

Imber, s. 93-94.

Kahve Osmanlı İmparatorluğu'na 16. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu Afrika'dan geldi. 16-17. yüzyılda Osmanlı yetkilileri kahve tüketimini birkaç kez yasakladılar ancak kalıcı bir başarı elde edemediler.

Ebussuud'un kahvehanelere karşı savunduğu görüşler nelerdi? Ebussuud'un istekleri ile büyük bir şehirdeki yaşamın gerçekleri birbirine uyuyor muydu?

IV-14. Senj'den meyhane şarkısı

Senj şehrinde herkes şarkı söyler
Fakat Luka Desancic'in annesi söylemez
Senj'in sokakları arasında üzgün bir
şekilde yürüyerek
O her meyhaneye giriyor
Ve meyhaneler insan dolu
Onlardan birinde Ive Senjanin'i buldu
Otuz adamla birlikte
Şarap içerken ve şarkı söylerken.
Göz yaşı döker Luka Desancic'in annesi
Ve girer ve der ki
'Çok yaşa, Senj'in lideri!'
'Kismetse, ihtiyar leydim
Kan kardeşimin annesi, Luka Desancic!'
Bir bardak şarap koyar
Ve ona verirken der ki
'İç bu şarabı, benim yaşlı leydim!'

Mijatovic 1974, s. 39-40.

Meyhanenin genellikle erkek sosyalleşmesinin bir mekanı olduğunu hesaba katarak Senj'in erkeklerinin neden Luka Desancic'in annesiyle şarap içmeyi kararlaştırdıklarını tahmin etmeye çalışınız. Luka Desancic'in annesi yaşlı olduğundan mı yoksa yoldaşlarının annesi olduğu için mi? Belli bir yaşam tarzını övmek için kullanılan bu tarz meyhane şarkıları hakkında ne düşünüyorsunuz?

IV-15. Evliya Çelebi Belgrad baklavasını anlatıyor (1660)

Rum ve Arap ve Acem'de Belgrad baklavası hepsinden meşhurdur ki büyük şenliklerdeki ziyafetlerde kanlı araba tekerleği kadar bin kat güllaç ve has un yufkasından tereyağı ve badem ile yapılan bir çeşit baklavadır ki yerde tandır içinde pişirirler. O kadar büyüktür ki fırına sığmaz ve bir baklavayı üç yüz adam yese doymaz. Ta bu mertebe büyük ve leziz ve kalındır, ama üstüne bir küçük akçe bıraksan baklavaya batar. Ta bu mertebe bir baklavası olur. Ve bademli ve tarçın ve karanfilli ve safranlı leziz zerdesi başka bir diyarda olmaz. [...]

Evliya Çelebi, s. 199.

Hiç baklava yediniz mi? Sizin yaşadığınız toplulukta yaygın mıdır? Sizin baklavanız Evliya'nın tarifinden farklı mı?

IV-16. Şevki Molla Mustafa'nın menüsü (Saraybosna, 18. yüzyılın ikinci yarısı)

Ben, zavallı katip Şevki Molla Mustafa [...] bir gece ailemle akşam yemeği yedikten sonra ertesi gün ne yapacağımı, yiyecek bir şeyimin olup olmayacağını düşünmeye başladım. Zengin bir adam değildim, kışlık erzağımız tükenmişti ve param yoktu. Beni uykudan alıkoyan bu durum üzerine şimdiye kadar benim ve ailemin rızkını sağlayan Allah'a sığındım. Bu olay gündüzün en kısa olduğu ve Güneş'in gündönümünde olduğu ocak ayının [Erbeyin] sonunda oldu. Ve aslında, takip eden günlerde eve geldiğimde yemekte şunlar vardı:

ilk gece guzelma turtası ve tutmaç,
ikinci gece mandıra ürünleri,
üçüncü gece sıcak helva ve ballı akdarı,
dördüncü gece bulgur çorbası ve ciğer kebabı,
beşinci gece şirden, peynir ve ekmek,
altıncı gece şirden,
peynir ve ekmek,
yedinci gece guzelma turtası,
çorba ve börek,
sekizinci gece kebab ve lahana çorbası,
dokuzuncu gece tarhana çorbası,
onuncu gece kebab ile birlikte sıcak mısır ve
onbirinci gece kebabla birlikte jarina çorbası, ve
buna benzer şeyler.

Beseskija, s. 54.

Hangi Osmanlı yemekleri ülkenizde hala pişiriliyor? Son zamanlarda hangisini yediniz?

IVd. Çeşitli sınırların kıyısında yaşamak

IV-17. Fransız gezgin Nicolas de Nicolay tarafından tasvir edilen Osmanlı *deli* savaşçıları (1551)

Deliler hafif süvariler gibi maceraperestlerdir, işleri en tehlikeli yerlerde macera aramaktır, oralarda cesaret ve yürekliliklerini savaş başarılarıyla gösterme fırsatına sahip olurlar. Bu yüzden ücret almadan memnuniyetle sultanın ordusunu takip ederler (akıncı gibi), ancak çoğunun beslenmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması paşaların, beylerbeylerinin ve sancakbeylerinin masrafıdır, her biri maiyetinde belli sayıda en cesur ve yiğit deliye sahiptir. Bir taraftan Yunanistan ve diğer taraftan Macaristan ve Avusturya ile sınırı olan Bosna ve Sırbistan bölgelerinde yaşarlar. Bugün Sırp ya da Hırvat diye adlandırılırlar fakat onlar gerçek İliyalılar⁶⁵ dır. [...] Türkler onlara çılgın, cesur adam anlamına gelen *deli* adını verirler. Bununla birlikte kendi aralarında kendilerine *zataznicis* [*zatocnici*] derler, bu onların dilinde insanlara meydan okuyanlar anlamına gelir [...] Gördüğüm ilk deli Adrianopol'deydi [Edirne]. [...] Şuna benziyordu. Kaftanının aşağı tarafı ve Türklerin şalvar dediği uzun, bol pantolonu, genç ayı derisinden ve tüylü tarafı dışa gelecek şekilde yapılmıştı. Şalvarın altında sarı sahtiyanndan yapılmış, ucu ve en arkası sivri uçlu olan, pençeli tabanlı ve uzun ve geniş bir mahmuzla çevrelenmiş ayakkabılar ya da kısa çizmeler giyiyordu. Başında Polonyalı binicilerinkine ya da Gürcülerinkine benzeyen, tek omuzuna düşmüş bir şapkası vardı. Benekli leopar derisinden yapılmıştı. Deli, şapkanın alın kısmına kendisini korkutucu göstermesi için büyük bir kartal kanadı bağlamıştı. Diğer iki kanadı ise yaldızlı

raptiyelerle, yan tarafına giydiği, kemerden sarıkan kalkanına yapıştırılmıştı. Üzerinde bir kılıç [*cimeterre*] ve bir hançer taşıyordu, sağ elinde ise bozdoğan dedikleri bir topuz vardı. [...]

Birkaç gün sonra Adrianopol'ü terk ettiğinde [...] büyük bir aslanın postuyla kaplanmış güzel bir Türk atına bindiğini gördüm[...] Topuz eyerde asılıydı ve sağ elinde uzun bir mızrak taşıyordu [...]

Bir de tercüman [*dragoman*] aracılığıyla ona hangi insan grubuna ait olduğunu ve hangi dine inandığını sordum. Bilgece cevap verdi ve uyruğunun Sırp olduğunu bilmemi sağladı. [...] İnançına gelince Türklerle birlikteyken onların kanunlarını gözlemlemek için sadece numara yaptığını söyledi, çünkü o hem doğuştan hem kalpten hem de kendi seçimiyle bir Hristiyandı. Ve beni mümkün olduğunca ikna etmek için hem Yunanca hem de Slavca Pazar Duası'nı, Bakire Meryem Duası'nı ve İnanç'ın İşareti'ni ezberden okudu.

Nicolay, s. 226-227.

Verilen tasviri resimle karşılaştırınız ve deli savaşçısının özelliklerinin bir listesini yapınız. Eğer bir Hristiyansa neden Osmanlı ordusunda savaşıyordu? Deli savaşçıları bütün zamanların “savaş köpekleri” ile kıyaslanabilir mi? Başka bir zaman ve yerden bir örnek bulunuz.

⁶⁵ İliyalılar Batı Balkanlar'da antik dönemde yaşamış bir gruptu. İnsanları yaşadıkları eyaletlerin antik dönemlerdeki sahipleriyle ilişkilendirmek Rönesans yazılı eserlerinin genel bir özelliğiydi.

g50. Osmanlı deli savaşçısı (16. yüzyıl)

Nicolay, s. 228.

IV-18. Bosna sınırında kan kardeşliği kurumu (1660)

[...] Dünden önceki gün Müslüman ordusu [...] Split şehrinin önünde birçok savaş ganimeti kazanmıştı. Ancak dönüş yollarında, Prolog Dağı'nda ve onun geçidinde tuzağa düşürüldüler. İki taraf çarpıştı [...] Bütün süvari ve piyadelerimiz dik kaya zemin üzerinde karaca gibi zıplayarak savaş meydanına vardığında ve kâfirler bizi gördüklerinde bir domuz sürüsü gibi saldırdılar.

[...] [Müslüman ordusu ezici bir zafer kazandı]

[...] Bin altmış düşmanın kellesi uçuruldu, yedi yüz dört tanesi tutsak edildi. [...] Bizim tarafımızda yetmiş kahraman şehit oldu...

[...]

Bir sınır savaşçısı [gazi] Hristiyan bir eşkiyayı postların içinde saklamıştı. Bu kahraman ve onun sakladığı kafir, paşaya bildirildiğinde, paşa kızdı

ve şöyle emretti:

- O adamı ve sakladığı tutsağı acilen bana getirin.

İki adam da idam yerine varınca paşa buyurdu:

- Cellatbaşı, çabuk ol! – O kahraman tutsağının boynu etrafından eğildi ve haykırarak ve ağlayarak dedi ki:

- Aman büyük vezir, bu tutsak ve ben savaş meydanında kan kardeşi olduk, inançta da kardeşiz. Eğer onu öldürürseniz, benim inancımın cennete gidecek ve bunun bana büyük zararı olacak; ve eğer ben ölürsem, kan kardeşim olduğu için bu mahkumun inancı benimle kalacak, bundan dolayı ikimiz de cehenneme gideceğiz. Ben yine zarardayım. Tutsağı üzerine kapandı ve kalkmak istemedi. Cesur paşa dedi ki:

- Hey gazi bu adamın nesi var?

Sınır savaşçısı [serhat gazisi] cevapladı:

- Bu sınır bölgesinde kahramanlarımız Hristiyanlar tarafından esir alındığında, belli bir zaman aynı sofrada yiyip içtiklerinden Hristiyanlarla kan kardeşi olurlar ve bağlılık yemini ederler. Hristiyan Müslümana onu kafir tutsaklığından kurtarma sözü verir ve Müslüman 'Eğer bize esir düşersen, seni Türklerden kurtaracağım' diyerek Hristiyana inancını verir. 'Senin inancın benim inancımdır ve benim inancın senindir' 'Öyle mi?' 'Evet, öyle' diyerek birbirlerine söz [ahd-ü eman] verirler. Ondan sonra birbirlerinin kanlarını yalarlar. Sonuçta bir Müslüman ve Hristiyan kan kardeşi olur. Bir kere sinde bu adam bu Müslümanı kurtarmış. Şimdi şu insanların elindeki bu kâfir bir tutsaktır. Eğer kan kardeşi onu saklar ve kurtarırsa sözünün ve inancının gereğini yerine getirmiş olur. Ondan sonra inancını ondan alacak ve onunkini geri verecektir. Eğer bu Hristiyan şimdi öldürülürse cennete gidecektir ve Müslüman, kafirin inancıyla birlikte cehenneme gidecektir. Ne Müslümanların ne de Hristiyanların kutsal kitabında yazılı olmamasına rağmen bu uygulama bu sınır hattında oldukça olağandır.

Bütün bunları söylediklerinde paşa dedi ki:

- İkisini de serbest bırakın.

Her iki adam da tabanları yağlayıp kayboldu. Ancak biz hepimiz bu konuşmadan ötürü hayrete düştük.

Evliya 1996, s. 145-148.

 Bu tarz kan kardeşliğinin sınır bölgesinde hayatta kalmak için zekice bir araç olduğunu mu, yoksa düşmanla dost olmak için haince bir yol olduğunu mu düşünüyorsunuz?

IV-19. Osmanlıların bir Ragusalı doktor talebi (1684)

Gabela ve Neretva'nın reislerinden ve Gabela'nın diğer ağalarından size selam olsun, onur ve gurur sizinle olsun, cesur ve saygın dostlarımız, siz Ragusa'nın prensi ve beyleri. Bizim yaşlı Abazağa Sagravic hastalandı, nefes almakta zorlanıyor ve belinden aşağısı şişiyor. Bu hastalığın ne olduğunu bulabilecek ve onu başarılı bir şekilde tedavi edebilecek zanaatkar burada yok; bundan dolayı bu mektupla Ston'dan doktor Nikola Boljahnic'i bize göndermenizi kibarca talep ediyoruz. .

Miovic-Peric, s 285.

 Sınır bölgesinde yaşamak dini ve siyasi farklılıkları hangi açılardan bulanıklaştırıyor? Ragusalı doktor Osmanlı ağasını tedavi etmeye gitmiş midir?

IV-20. Modrus Piskoposu Simun Kozicic Benja'nın Papa X. Leo'ya mektubu (1516)

[...] Kutsal Papa Hazretleri, her yönden olası bütün sefaletler tarafından ezildiğimizin farkında olun. [...] insanlarımız Türklerle ittifak ve barış yapmaya ve onlara haraç ödemeye zorlandı. [...] Ve lütfen aşırı acıdan kaynaklanan özürümüzü iştiriniz. En zor işler ve sıkıntılarda şimdiye kadar sadakatimizi tam ve kusursuz muhafaza ettiğimiz siz yüce Tanrı, Kutsal Üçlü, Kutsal İnanç; adil davamıza iyi bakınız, ricalarımızı kabul ediniz. Bütün kalpler size açıktır ve herkesin gizli arzuları sizden saklı değildir. İnsanlarınızın sefaletini gördünüz ve artık düşmana karşı direnemeyeceğimizi biliyorsunuz. Sonuç olarak, suçlama kabul etmeyerek açıkça diyeceğim ki: Sevgili Babamız, korkarım zavallı yurttaşlarımız fakirlik ve çaresiz-

lik yüzünden Türklerin yanında savaşmak ve diğer Hristiyanları soymak zorunda kalabilirler.

Gliga, s. 84-85.

 Piskopos Modrus'un mektubunda ifade edilen en büyük tehlike neydi? Mektupta ağır basan nedir: piskoposun yurttaşlarının kurtuluşu endişesi mi yoksa Hırvatistan dışındaki Hristiyanların maruz kalacağı tehlike mi?

IV-21. Fran Krsto Frankopan'ın Gaspar Colnic'e mektubu (1670)

En iyi hürmetler sana, şef yönetici Colnic! Tanrıya şükür ki adamlarımız vardılar ve iyi donanımlılar. Başkandan [Zrinski] oraya gitmek ve isyanı hazırlamak için bir mektup aldım; isyanı mümkün olduğunca çabuk başlatabilmek için bunun üzerinde gece gündüz çalışıyor olacağım. Adamlarım ve ben hazırız ve keplerimizin sarıklara karıştığını görmeyi zorlukla bekleyebiliyorum ve Tanrı'ya yemin ederim ki Avusturya ordusu [*krilak*] havaya uçurulacak. [...] Bu defa nasıl ve ne zaman vuracağımıza biz karar vereceğiz; ve eğer gerekirse meseleyi karara bağlamak ve hareketin başlatılmasında anlaşmak için Bosnalı paşayı kendim ziyaret edeceğim. Tanrı'ya inanıyorum ki, başarılı olacağız: bunun için yapmamız gereken tek şey, düşmanı tam kafasından vurmak ve Almanların [*Plunderhosens* (Alman) = "geniş pantolonlar"] akıllarının başlarına gelmesine izin vermemek. Eğer başkan beni dinlerse [...] her şey güzel olacak ve bütün yükü üstleneceğim çünkü Almanlarla nasıl uğraşılacağını bilirim.

Mijatovic 1999, s. 90.

 Bu mektup sözde 'Zrinski komplosu' ile ilgilidir. Peter Zrinski ve Fran Krsto Frankopan 1660'larda Habsburglar tarafından yönetilen Hırvatistan'da kilit pozisyonları ellerinde bulunduran önemli Hırvat asilleriydiler. Her ikisi de daha önce Osmanlılara

karşı cesurca savaşmış olmalarına rağmen Habsburgların mutlakiyeti ayrıcalıklı mülkler pahasına güçlendirme planlarından hoşnut kalmadılar ve Fransızların ya da Osmanlıların yardımıyla Habsburg yönetimini devirmeyi planladılar. 1671'de komplocu ilan edilerek idam edilen Zrinski ve Frankopan daha sonra Hırvat ve/veya Macar bağımsızlığının ilk savaşçıları olarak göklere çıkarıldılar.

❓ Colni'ye mektubundan yalnızca birkaç yıl önce bir şiirde yazdıklarını göz önüne alarak Frankopan tarafından izlenen politikaları değerlendiriniz: "Haydi sevgili kardeşler, ayağa kalkın/ Türk hilalinin boynuzlarını ezmek zorundayız/ Hristiyan inancı için, şövalyeliğin hatırı için/ dünyanın ve onurumuzun hatırı için/ Hayatı o kadar değerli bulmayın".

IV-22. Kladusa'yı yağmalayan Hırvatlar hakkında şarkı

Tadija Senjanin konuşmaya başlıyor:
'Birçok, birçok büyük kahraman vardı
Ve şimdi sadece elli kaldı
Haydi kardeşler, hareketsiz Kladusa şehrine
Orus kulesini soymaya
Türk yeniçerileri görsünler
Kotari'nin serdarlarının neye benzediğini!
Söylediklerini inkar etmediler
Bu yüzden hareketsiz Kladusa şehrine gittiler
Kaptan Orus'un kulesine kadar.
Soyup soğana çevirdiler, malları beyaz kulenin dışına taşıdılar
Türk oğlanlarının ve kızlarının peşine düştüler
Kladusa'nın her yerinde zorbalık yaptılar
Şişman öküzleri önlerine kattılar
Birçok Türk atını alıp götürdüler
Ve Ravni Kotari'ye döndüler
Bir aydır kutlama yapıyorlardı
Fakat bütün yıl kutlama yapabilirlerdi
O kadar çok hazine almışlardı ki

Mijatovic 1974, s. 102.

❓ Osmanlı yönetimindeki Kladusa'ya yapılan Hırvat akınlarını I-10 no'lu kaynakta anlatılan Osmanlı akınlarıyla karşılaştırınız. Hristiyanlar Müslümanlardan daha mı iyi davranıyorlardı?

IV-23. Marko Kraljevic Ramazan'da şarap içiyor

Sultan Süleyman bu yasaları buyurdu:
"Ramazan boyunca kimse şarap içmemelidir".
"Kimse yeşil renkli bir palto giymemelidir".
"Kimse su verilmiş çelikten kılıç taşımamalıdır".
"Kimse bir Türk kızını dansa kaldırmamalıdır".
Marko bütün Türk kızlarıyla dans etti.
Marko iyi su verilmiş bir kılıç taşıdı.
Marko açık yeşil renkli bir palto giydi.
Marko Ramazan boyunca bir sürü şarap içti
Ve hatta sofu Müslüman din adamlarını
Ve aziz hacıları da onunla içmeye zorladı!
[...]
Sultan Süleyman bu raporu duyduğunda
İki haberci çağırdı
ve onlara Marko Kraljevic'e
şunu söylemelerini istedi, ben, Sultan
Süleyman Marko'yu sarayına çağırıyorum!"
[...]
Sultan Süleyman ona ciddi bir konuşma yaptı:
"Marko Kraljevich, evladım, sen
bu katı emirleri verdiğimi
iyi bilirsin [...]
Şimdi bazı dürüst adamlar senin hakkında kötü konuşuyor.
Her emrimle alay ettiğini söylüyorlar
[...]
Ve ondan sonra Marko Kraljevich ona cevap verdi:
"Ooo sevgili Babacığım, Sultan Süleyman!
Eğer Ramazan'da şarap içiyorsam, inancım
Bana izin veriyor: Ben bir Müslüman değilim.
Ve sizin din adamlarınızı ve hacılarınızı da benimle içmeleri için
Zorluyorsam, bu ben içerken bakakalan
Ayık dostlardan nefret ettiğimdendir.

Evim meyhane değildir: uzak dursunlar!
 Ve eğer yeşil palto giyiyorsam şu sebeptendir
 Genç bir adamım ve bana yakışıyor.
 Ve eğer iyi su verilmiş bir kılıç taşıyorsam,
 Kendimindir, helal parayla satın alınmış.
 Ve eğer Türk kızlarıyla dans etmeyi seviyorsam
 Evli değilim. Ooo Sultan! siz de
 bir zamanlar endişeleri ve karıları olmayan
 genç bir adamdınız!
 Ve eğer kepimi geriye itiyorsam, şu sebeptendir
 Bir kralla konuşurken yüzümü sıcaklatıyor.

Kılıcımı kınında neden serbest tuttuğuma gelince
 Korkarım biraz tartışma çıkabilir!
 Fakat, eğer biri bir kavga başlatırsa
 Bana en yakın olan kişi için zor olacaktır!”

The Serbian, s. 209-215.

❓ Sultan neden yasaklar koyuyor? Din gerektirdiği için mi? Yoksa bu aslında devlet otoritelerinin kural tanımaz bireyleri sınırlandırma girişimi mi? Şarkının kahramanının Sultan'ın otoritesine karşı tavrı neydi? Bu hükümdarların meşruluğu hakkında neyi ortaya çıkarıyor?

IV-24. Müslüman Arnavutlar üzerinde Hristiyan etkisi (yaklaşık 1800)

Hristiyan komşuları bu Müslüman Arnavutu etkiliyor. Şarap içiyor ve özellikle birayı seviyor – şişelenmiş Münih birası vardı – ve Bakire'nin üzerine yemin ediyor.

Fraser, s. 258.

❓ Hristiyanlar ve Müslümanlar birbirlerini nasıl etkilemişler? Karşılıklı etkileşimin başka örneklerini bulunuz.

IVe. Kadınların hayatından kesitler

IV-25. 15. yüzyılda 'hanedan' evliliği

[...] Sultan Murad⁶⁶ onunla bütün Despot ülkesini [Las vilayeti] fethetmeyi amaçladığı orduyu topladı. Bunu duyan [despot] Djuradj Brankovic⁶⁷ [Vilkoğlu] tekrar elçiler gönderdi. Onları sayısız hediye ve bir mesajla gönderdi: “Kızımın çeyizi hazır. Bir adam gönder ve kadın köleni al.” Paşalar Sultan'a dediler ki: “Teklif kabul edilmeli”. (...) Üsküp'ten İshak Bey'in karısını gönderdiler [...] doğrudan Smederevo'ya gittiler. Brankovic gayrimüslim soyluların karılarını onlarla buluşmaları için yolladı ve olağanüstü bir karşılama düzenledi. Büyük saygıyla, onlara Smederevo'ya kadar eşlik ettiler [...] Genç kadının çeyizinin bir listesini yaptılar. Listeyi Özbek Ağa'ya verdiler. Hikaye bu durumda böyle devam ederken Branko-

vic dedi ki: “Çeyizi kızıma vermedim, İmparator'a verdim. Eğer severse (isterse), çeyizi bu kölesine verebilir, eğer sevmezse onu başka herhangi bir köle kadına verebilir.”

Uzun lafın kısası, kızı Edirne'ye götürdüler. İmparator “Neden bir kafir sipahinin kızı için düğün yapayım ki?” diyerek onun için bir düğün yapmadı.

Elezovic, s.18.

❓ Hanedan evlilikleri neden devletleri bağlamak için kullanılırdı? Bu bağlamda bir prenses hangi seçeneklere sahipti? Kadınlar “kullanılıyor” muydu? Osmanlı vakanüvisti Murad'ın Mara ile evliliğini nasıl yorumluyor? Ne çeşit bir zihniyet bu kaynak tarafından açığa çıkarılıyor?

⁶⁶ II. Murad (1421-1451).

⁶⁷ I-8 no'lu metne bakınız, özellikle 18. dipnota.

IV-26. Arnavut Kadınlar (yaklaşık 1810)

Arnavutların ahlaki değerleri hakkında konuşmaya çok hevesli değilim. Neredeyse hepsi eğitimsiz olan ve anadillerinden başka dil konuşmayan kadınlarını hayvanları gibi (ama hayvanlarının daha üstün bir türü gibi) görüyorlar ve böyle kullanıyorlar, çalışmaya zorluyorlar ve sık sık dayakla cezalandırıyorlar. Kadınlarını aslında bayağı aşağılıyor ve hatta onlardan nefret ediyorlar ve onların tesadüfî heveslerinde bizim sevgi diye adlandırdığımız şeyden nasibini aldığı söylenebilecek hiçbir şey yok. Yine de evlenebilen herkes evleniyor, evlilik bir zenginlik göstergesi olduğu için ve yerli bir köleye sahip olmak istedikleri için. Üstelik ülkenin çoğu yerinde kadınlar diğer cins kadar kalabalık değiller, gelin genellikle kocasına çeyiz getirmez ancak erkek karısına getirir ve evlenmeye niyetlenmeden önce yaklaşık bin guruşu [piasters] bir araya getirmek zorundadır.

Broughton, s. 136.

❓ Hangi sebeplerden dolayı bu kaynakta bahsedilen kadınlara bu kadar kötü davranılıyordu? Yazar bunun hakkında ne düşünüyor-du? Yazarın normal bir evliliğin nasıl olabileceği konusundaki fikirlerini tahmin etmeye çalışınız.

IV-27. Hristiyan kadınları arasında dayanışma – Azize Filotheia'nın şehit edilmesi (1589)

O zamanlarda Atina'daki kadın tutsaklar çeşitli yerlerden gelmişti. Sevgili rahmetli Filotheia'yı ve onun sevgisinin ölçüsünü ve hayırseverliğiyle birlikte bu tutsak edilmiş kadınların kurtuluşu ve iyileşmesi için katlandığı günahları ve tehlikeleri kelimeler tarif edemez. [...] Tutsak edilen kadınlardan dördü Azize kadının ününü duymuştu ve fırsat bulduklarında inançlarını değiştirmeleri için onları zorlayan efendilerinden kaçtılar ve onu bulmaya gittiler. O, her zamanki ilgi ve kibarlığıyla onları karşıladı ve onlara nasıl cesur olacaklarını ve tehlikelerle nasıl yüzleşeceklerini gösterdi, ayrıca köleliklerine ağıt yakmamayı öğretti. Uzunca bir zamandır onları evlerine geri

göndermeye çalışıyordu. Bu kadınların efendileri neler olup bittiğinin farkına vardıklarında onun evine gittiler ve onu zorla yanlarına alarak Müslüman valinin huzuruna çıkardılar, vali onu hapse attı. Karizmatik ama şu anda bir zavallı durumda olan kadın bu yalvaran kadınlara ihanet etmek yerine kendini feda etmeye ve İncil'in sesinin ne dediğini gerçekte kanıtlamaya hazırды.

Synaxaristis, s. 325-326.

19 Şubat'ta Filotheia aldığı yaralardan dolayı öldü. Kutsandı ve Atina'nın ruhani koruyucularından biri oldu.

Filotheia'yı harekete geçiren şeyler nelerdi? Onun yaptığı şey Osmanlı kanunlarına göre suç muydu?

IV-28. Selanik, Trikki'deki sabuncu kadınlar loncasının tüzüğü (1738)

Sabuncular loncasının kadınları – Satmoulo, Vassiliki, Margarona, Archonto, Veneto, Angelo, Pagona, Triantafyllia, Chaido ve Ekaterina – başkan olarak nacizane bendenizin ve Trikke Başpiskoposluğumuzun şerefli din adamları ve ileri gelenlerinin huzuruna çıktılar ve bu loncada ya da bu sanatın uygulanmasında erkeklerin yer almamasının eski bir gelenek olduğunu beyan ettiler. Böylece oybirliğiyle anlaşıldı ve bu anlaşmanın onaylanması ve kutsal kodekse girmesi için bize yalvardılar; ve gelecekte bir zamanda onlardan biri sabun işinde çalışması için loncaya bir kızlarını ya da gelinlerini kaydetmek isterse diğer loncalarda olduğu gibi loncaya beş guruş ödeyecekti. Kadınlardan biri ölürse, sadece loncanın kadınları tarafından dağıtılabilecek iş aletlerini kimsenin almasına izin verilmemelidir; eğer bir yabancı bu kadınların izni olmadan bu işi yapmak isterse bu anlaşmayı ve Kilise'nin emrini ihlal ettiği için hem Kilise hem de Türk yetkililer tarafından cezalandırılmaya açık olacak ve on guruş loncaya ve onbeş guruş Kilise'ye ödeyecektir. Bu lonca'yı erkek-siz olarak tanımlıyoruz ve lonca din adamları ve ileri

gelenlerin bakımı ve desteği altında olacaktır. Bunun üzerine bu belge hazırlandı, nacizane bendeniz tarafından onaylandı ve Trikke Başpiskoposluğumuzun şerefli din adamları ve ileri gelenlerin şahitliğiyle kutsal kodekse girdi: 27 Temmuz, 1738

Giannoulis, s. 45.

Trikkili kadınlar çıkarlarını korumak için hangi yöntemleri buldular?

g51. Atinalı kadın (1648)

Asdrachas, resim 71.

IV-29. Sofya yakınında bir köyde boşanma (1550)

Bu kadı sicilinde, Sofya yakınlarında Birimirc-he köyünde yaşayan Radul oğlu gayrimüslim Peyo'nun, karısı Nikola kızı Stoyana'nın huzurunda şeriat mahkemesine çıktığını ve kendi isteğiyle aşağıdaki beyanatta bulunduğunu tasdik etmektedir:

'Yukarıda adı geçen Stoyana'yı sahte geleneğimize⁶⁸ göre boşadım; bu günden itibaren o boşanmıştır.' Bu beyanatta bulunduktan sonra boşan-

⁶⁸ Burada Hristiyan geleneğine göre anlamındadır.

ma yukarıda adı geçen davalı Stoyana tarafından doğrulandı ve onun isteğiyle kayıtlara geçirildi. [...]

Şahitler: Haydar Bey; Süleyman oğlu Elhac Ali, mahkeme çağrısını dağıtan kişi; Seyid Mehmed oğlu Seyid Kasım müteveli; tercüman: Abdullah oğlu Sinan, vb.

Turski Izvori, 2, s. 104.

Bu dava özeldir çünkü boşanma (Müslüman) kadı mahkemesi tarafından ya-sallaştırılmıştır. Çoğu davada Hristiyanlar arası boşanmalar sadece Hristiyan dini mahkemeleri tarafından görüldü.

Neden Peyo ve Stoyana'nın boşanmalarının hem kadı mahkemesi hem de Hristiyan mahkemeler tarafından resmileştirilmesini istediklerini düşünüyorsunuz?

g52. Çocuklarıyla birlikte Türk kadını (1568)

Nicolay, s. 142.

g53. Sokak kıyafetleriyle Türk kadını (yaklaşık 1630)

Hegyi, Zimanyi, s. 149, resim 149.

IV-30. Kıbrıslı bir kadının İslam'a geçerek boşandığı dava ile ilgili Kadı tutanağı (1609)

Murad'ın kızı Ermeni kadını Husna, Kuluk'un oğlu Ermeni kocası Mergeri'nin önünde dedi ki: Kocam bana daima zalimce davranıyor. Ben onu istemiyorum. O bunu kabul etmiyor. Ondan sonra Husna İslam ile onurlandırıldı. Ayşe adını aldıktan sonra kocası da İslam'a davet edildi fakat o kabul etmedi, bunun üzerine Ayşe'nin ayrılması emredildi.

Jennings 1993, s. 141

? Sizce Husna din değiştiren samimi miydi? Yoksa sadece zalim kocasından kurtulmak için mi din değiştirdi?

g54. Kuzey Arnavutluk'tan dağlı kız (19. yüzyıl başları)

? Kadınların giyim biçimlerini inceleyiniz. Belirli Osmanlı unsurları nelerdir? Aynı dönemde Avrupa'nın farklı yerlerinden kadınları gösteren resimler bulunuz. Giyim tarzlarını karşılaştırınız.

IV-31. Müslüman bir erkeğin Hristiyan bir kadından boşanmasının kadı tutanağı (1610)

Lefkoşa'dan Mehmed oğlu Yusuf, gayrimüslim reaya [zimmiye] karısı İlyas kızı Meryem önünde dedi ki: Karım Meryem bir kafire. Onu İslam'a davet ettiğimde kabul etmedi, bundan dolayı ona üç defa "boş ol" dedim. Ben boşandım. O bir duldur.

Jennings 1993, s. 141.

Müslüman hukuku Müslüman bir erkeğin, kendi dininde kalmasına izin verilen gayrimüslim bir kadınla evlenmesine izin verirdi. Bu özel davada Yusuf, boşanmayı haklı çıkarmak için din farklılığını, sadece ek bir iddia olarak kullanmıştır. Ayrıca Müslüman boşanmasının çok basit yöntemine de dikkat ediniz.

Müslümanların boşanması Hristiyanlarından kolay mıydı?

IV-32. İstanbul'da bir yeniçerinin Müslüman bir kadınla zina yapması (1591)

Bizim yeniçeri Mustafa ile ilişkisi olan bir Türk kadınının hikayesini anlatmadan duramayacağım. Kadın genç ve güzel yüzlüydü. Mustafa bir öğleden sonra onu misafirlige davet etti ve Mustafa'ya şekerlemeleri ve en iyi şarabı ben sağladım. Bence şarap özellikle iyi bir şaraptı çünkü Bohemya'dan geliyordu. Bu kadının ona pek güvenmeyen çok yaşlı bir kocası vardı. Randevu yerine uygun vakitte, yani anlaştıkları saat olan gün batımından hemen önce (çavuşumuz bu vakitte genellikle namaz için dışarı çıkıyordu) nasıl ulaşabileceğini bilmiyordu. Bundan dolayı kocasına hamama gideceğini söyledi. İki kadın hizmetçisini de yanına aldı, adet olduğu üzere, üzeri kilimlerle örtülmüş büyük bakır leğenlerde kadının giysilerini taşıyorlar ve kadının hemen arkasından yürüyorlardı. Bu şekilde bizim binanın önünden geçtiler. Güzel kadınların hamamı çok uzakta değildi, Ruka Türk Sultan'ın karısı – yaptırmıştı bu hamamı ve erkeklerle giriş yasaklanmıştı, cezası ölümdü. Kadın binamızın yanından geçerken buluşacağı yeniçeriyi gördü. Şüpheli koca onun birazcık arkasından yürüyordu ve hamama girdiğinde tam karşıda durdu ve onu bekledi. Fakat bir kadının üçkâğıdına kim engel olabilir? Evimizin yanından yeşil bir elbiseyle geçti ancak hamamda yanında getirdiği diğer kıyafetleri giydi ve kız hizmetçilerini orada bırakarak dışarı çıktı ve kırmızı bir elbise ile yeniçeriyle

buluştu. Yeniçeri onu selamladı ve evine buyur etti, onu mükemmel şekilde ağırladı ve akşam yemeğinden sonra onu tekrar arka kapıdan çıkardı. Kadın ikinci kez hamama gitti, yıkandı ve kocasıyla birlikte evine döndü. Bu kadının üçkâğıdını ne kadar takdir etsem azdır. Bunu hatırladığımızda ben ve yeniçeri kahkahalarla gülerdik.

Mitrovic, s. 107-108.

Wenceslas Bratislav von Mitrovic 1591'de İstanbul'a gelen Avusturya büyükelçisine eşlik etti ve Osmanlı toplumunun hassas bir gözlemcisi olduğunu kanıtladı.

Yazarın zinaya karşı tavrı nasıldı?

IV-33. Leydi Mary Wortley Montagu'nun Osmanlı kadınları hakkındaki yorumları (1717)

Hayatımda hiç bu kadar güzel saçlar görmedim. Bir kadının başında bu buklelerden yüz on tane saydım, hepsi doğaldı. Ancak, burada her güzelliğin bizimkinden daha fazla olduğunu itiraf etmeli. Çok güzel olmayan bir genç kadın görmek insanı şaşırtır. Dünyanın en güzel tenine sahipler ve genellikle iri siyah gözleri var. Hristiyan dünyasında en hoş kadınların bulunduğu inandığım İngiltere sarayının buradaki kadınlar kadar güzelini bulup çıkaramayacağına inanırım. Genellikle, kaşlarını kalemle çiziyorlar. Türk ve Yunan kadınları gözlerinin etrafını siyah bir boyayla çeviriyorlar. Bu belli bir mesafeden ya da mum ışığında gözlerinin siyahlığını daha da artırıyor. Kadınlarımızın çoğunun bu sırrı öğrenmekten son derece hoşnut kalacağını sanıyorum.

[...]

Ahlaklarına ve iyi davranışlarına gelince, Harlequin gibi şunu söyleyebilirim: "Onlarda da bizimki gibi." Türk kadınları Hristiyan olmadıklarından bir günah olsun daha az işlediklerini söyleyemeyiz.

Ananelerini birazcık bilen birisi olarak, onları anlatan yazarların ibret verici ihtiyatlılıklarına ya da aşırı aptallıklarına hayran olmamak elde değil. Onların bizden daha fazla özgürlüğe sahip olduğunu görmek çok kolay. Hangi mertebeden olursa olsun hiçbir kadının iki kumaş parçası örtmeden sokağa çıkmasına izin verilmez; kumaşlardan biri gözler hariç yüzü, diğeri bütün başı örter ve sırtın yarısına kadar sarkar. Ayrıca vücut hatları *ferace* adını verdikleri ve hiçbir kadının onsuz sokağa çıkamayacağı bir şeyle tamamen gizlenmiştir. [...] Kışın yünlü, yazın basit ya da ipekli kumaştan dikilir. Bunun onları ne kadar etkili bir şekilde gizlediğini o zaman tahmin edebilirsiniz. Öyle ki, mükemmel bir hanımefendiyi kölesinden ayıt etmenin imkanı yoktur, en kıskanç bir koca için bile karşılaştığında karısını tanımak imkansızdır ve sokakta hiçbir erkek bir kadına dokunmaya ya da bir kadını takip etmeye cesaret edemez. Bu daimi maskeli balo kostümü onlara açığa çıkma tehlikesi olmaksızın heveslerinin peşinden gitme özgürlüğü verir. [...] Kadınların kocalarının hincından korkmalarına da pek gerek yoktur. Zira, bunlar bütün paraları kendi ellerinde olan zengin kadınlardır ve boşandıklarında bu paraları yanlarında götürdükleri gibi kocaları onlara fazladan bir para da vermek zorundadır. [...] Kanunlarının dört kadına izin verdiği doğrudur fakat nitelikli adamlar arasında bu özgürlükten faydalanan bir örnek yoktur ya da buna maruz kalan bir kadın. Bir koca sadakatsizse ki böyle şeyler olacaktır, metresini ayrı bir evde tutar ve onu olabildiğince gizli ziyaret eder tıpkı sizde olduğu gibi. [...]

Böylece sevgili kardeşlerim görüyorsunuz ki insanoğlunun adetleri seyahat yazarlarımızın bizi inandırmaya çalıştığı kadar çok farklılık göstermiyor.

Montagu, s. 70-72

Leydi Montagu, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz büyükelçisinin karısıydı. Onun mektupları sadece edebi bir yetenek sergilemekle kalmaz, keskin bir üslupla Osmanlı toplumu hakkında içeriden bilgi sunar.

Mitrovic'in hikayesini hesaba katarak Leydi Montagu'nun zina yapan kadınlar için Müslüman kıyafetlerinin avantajları hakkında yazdıklarının doğru olup olmadığını değerlendiriniz. Leydi Montagu Osmanlı kadınlarının durumu ile Britanya kadınlarının durumunu karşılaştırırken neden Osmanlı kadınları lehine bir tavır takınıyor? Bu sadece bir kafa karışıklığı mı, yoksa geçerli argümanları da var mı? Osmanlı İmparatorluğu'nda değişik konumlardaki kadınlar arasındaki farkları ana hatlarıyla belirtiniz. Bu farklılıkların ana sebepleri nelerdi? Din? Toplumsal statü? Bireysel davranış?

BÖLÜM V: KRİZ UNSURLARI

Birçok tarihçi Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıl sonlarında çökmeye başladığını ve bu çöküşün imparatorluğun yok olduğu 20. yüzyıl başlarına kadar, üç yüzyıldan fazla devam ettiğini iddia eder. Diğer tarihçiler buna katılmazlar ve çöküşün başlangıcını ya Osmanlı'nın İkinci Viyana Kuşatması'nda başarısızlığa uğradığı ve Avrupa'daki savaşları ve topraklarını kaybetmeye başladığı yıl olan 1683'e götürürler ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi açıdan, Batı egemenliğindeki dünya sistemine dahil edildiği 19. yüzyıl başlarına. Osmanlı'nın çöküşü teması çoğunlukla 20. yüzyıldaki tarih çalışmalarıyla ortaya çıkmış olsa da tamamen yeni bir kavram değildir. Aynı tema Osmanlı yazarlarının 16 -17. yüzyıl eserlerinde de sık sık karşımıza çıkar. Bu eserlerde I. Süleyman'ın (1520-1566) altın çağının ve o iyi eski düzenin kargaşa ve çürüme nedeniyle sona erdiği ileri sürülür. Tarihçiler son zamanlarda bu imgeyi yıktılar ve bunun Osmanlı seçkinleri arasındaki mücadelede kullanılan bir ideolojik araç olduğunu açığa çıkardılar. Ayrıca son çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun erken modern çağın en önemli Avrupalı ve Asyalı krallıklarının evrimlerine benzer bir şekilde; bir modernleşme, parasallaşma ve bürokratikleşme sürecinden geçerek 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında yaşanan krizin üstesinden gelmeyi başardığını göstermektedir. Böylelikle bu tarihçiler, 17-18. yüzyılların sürekli çöküş dönemi olmadığı, karmaşık bir modernleşme ve hatta birçok açıdan bir büyüme ve gelişme dönemi olduğu iddiasını güçlendirmiş olmaktadır.

Bu görüş çok sayıda kriz unsurunun varlığını dışlamaz. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan insanlar bütün erken modern dünyadaki emsalleri gibi sert sınırlama ve baskılara boyun eğmek zorundaydılar. Öncelikle, hayatta kalabilmenin çoğunlukla garantisi yoktu. Tarım ürünleri doğal afetlere karşı korumasızdı. Yangınlar hem birikmiş zenginliği hem de temel yaşam gereklerini yok ediyordu, ani hastalıklar onları tedavi edebilmek için gerekli bilgi ve araçlardan yoksun olan insanlar için bir yıkım demekti. Komşu ülkelerle yapılan savaşlar daha pahalı hale gelmiş ve Osmanlı ekonomisini zayıflatmıştı. Yetkililer gelirleri artırmak için ya vergileri artırdılar ya da paranın değerini düşürdüler. Ancak bu önlemler bütçeyi dengelemek için yeterli olmadı. Mevkilerin satışı ve açık rüşvetçilik özel sermayeyi devletin işleyişine çekmeye yarayan araçlardı. Ancak bu araçlar bir taraftan da başıbozuk bir ilişkiler ağı oluşturdu; bu ağ ise küçük memur gruplarının ve aracılının, hem devletin hem de vergi mükelleflerinin kaynaklarını hortumlanmasına imkan verdi.

Bu bölüm çeşitli krizlerin ortaya çıkışını ve bu krizler için kabul edilebilir çözümler bulma çabalarını belgelemektedir. İyi, eski düzeni geri getirmek seçeneklerden biriydi, Osmanlı düzeninin dışındaki yöntemleri araştırmaksa bir diğeri. Kaynaklar çeşitli krizlere verilen somut cevapların çeşitliliğini ve ayrıca bu cevapların bazılarının ciddi sonuçlarını özetlemektedir.

Va. 'Doğal' Felaketler

V-1. İstanbul'da kıtlık (1758)

Ve bu sene birçok yerde kıtlık olduğundan taşralı İstanbul'a toplandığı için İstanbul'da da kıtlık ortaya çıkıp, ekmek bulunmaz oldu ve her fırının önünde

birkaç yüz adam toplanıp pişmemiş çiğ ekmekleri kaparlar, yaşlılar ve kadınlar ve reaya takımı aç kalırlar idi. [...] Bu sebepten halk pirince düşüp, ge-

reğinden fazla alınca pirinçte dahi yokluk başladı-
ğında, Ramazan yaklaşıyor, Müslümanlar zahmet
çekmesin diye Şaban ayında (Nisan-Mayıs), her-
kese ikişer *okka*⁶⁹ verilsin, kimse mahrum olmasın
diye nizam verilmişti. Ama Şaban'ın son günü bir-
kaç yüz edepsiz avrat Gümrük önünde bir pirinççi
zimminin⁷⁰ mahzenine hücum edip ve avratın biri
bir yatağan bıçağı çekip, zimmiye savurunca, zim-
mi kaçacak, mevcut olan pirinci yağma ettiklerini
Yeniçeri Ağası Nalbant Mehmet Paşa haber alıp,
gelip avratları engellemeye çalışınca, engellemek
şöyle dursun, Ağa'ya sövüp saydıklarında, Ağa,
Kuzucu Mehmet Ağa'yı Sadrazam'a gönderir. Adı
geçen Kuzucu olayı şöyle anlatır: "Acele Sadra-
zama varıp, ifade ettiğimde saz çaldırıp eğleni-
yordu. Asla istifini bozmayıp, var Kul Kethüdasını
söz konusu yere götür dedi. Varıp Kul Kethüdasını
alıp götürdüğümde, avratlar onu görüp dağıldılar.
Bu rezaletten sonra Ağa Paşa'nın durması uygun
değil diyerek azl olunup, adı geçen Kul Kethüdası
Vefalı Mehmet Ağa ertesi gün Yeniçeri Ağası oldu.
Hele rüzgarın yardımı ile iki gün sonra pirinç gemi-
leri gelince pirinç bollaşdı.

Şemdanizade, s. 16-17.

İstanbul gibi çok büyük bir şehrin ihti-
yaçlarının karşılanması çeşitli eyaletle-
rin mahsullerine bağlıydı. Osmanlı yetkililerinin
çabalarına rağmen kıtlık ve panik zamanları
kaçınılmazdı ve bunlar fiyat artışlarına ve top-
lumsal kargaşaya sebep oluyordu ki bu durum
ayrıca siyasi açıdan yıkıcı olabiliyordu. Çoğun-
lukla kadınların başını çektiği kıtlık isyanları sa-
dece Osmanlı İmparatorluğu'nda değil, Erken
Modern Çağ'da Batı Avrupa'da da yaygındı.

İstanbul'daki kıtlıklarla başa çıkmak için
kullanılan ekonomik ve psikolojik aygıtları
tarif ediniz.
Kıtlık isyanlarının esas aktörleri neden kadın-
lardı?
Kalabalık acaba Müslüman bir pirinç tüccarının
deposunu yağmalar mıydı? Bu durumda yetki-
liler daha hızlı bir biçimde tepki verir miydi?

⁶⁹ Kıyye ya da okka, yaklaşık 1.283 kg'a eşit Osmanlı ağırlık ölçüsü.

⁷⁰ Gayrimüslim

V-2. İstanbul'da Deprem (1766))

[...] Üçüncü günü, yani Zilhicce'nin on ikinci ve
Mayıs'ın on dördüncü perşembe günüydü ki, güne-
şin doğuşundan yarım saat sonra birdenbire büyük
bir deprem meydana geldi ve şiddetinden herkes
canından ümidini kesmiş biçimde hareketsiz do-
nup kalmıştı. Bütün binalar ve insanlar ve hayvan-
lar helak olurken, iman sahipleri tövbe edip iman
tazeliyorlardı. Dört dakikadan sonra deprem hafif-
leyince, İstanbul duman içindeydi. Duman kalktı-
ktan sonra, Fatih Camii tamamen yıkılmış, Sultan
Beyazid Camii ile Edirne Kapısı'nda Mihrimah Sul-
tan Camii yıkıma yakın tahrip olmuş ve Şekerciler
Hanı ve Çarşı'da Dua Meydanı ve Kalpakçılar Çar-
şısı ve Bezzazistan etrafı ve Eski Saray ve İstanbul
surları ve Yedikule ve Vezir Hanı ve Küçükçekme-
ce ve Esir Pazarı ve sair hanlar ve taş ve tuğla
camiler ve bazen ahşaptan olan binalar ve Galata
ve Üsküdar'da bazı binalar hasar görmüştü. Lakin
hasarı görünür olmayanlar dahi zedelenip, sonra
her birinde büyük zararlar görüldü. Ve keza Top-
kapı Sarayı'nda da çatlaklar ve duvarlarında yıkık
yerler görülmüyordu. Ölen insan sayısının dört bin
kişi olduğu anlaşıldı. Gerçi İstanbul üçgen şeklinde
olmakla, deprem ve yangın eksik olmaz.

Şemdanizade, s. 85-86.

Camiler neden İstanbul'daki diğer binalar-
dan daha çok zarar görüyordu?

V-3. Bükreş'te veba (1813)

Ve Ekim ayında ölüm, kaleyi daha önce asla ve
hiçbir yerde görülmemiş biçimde ele geçirdi. Ve şe-
hir terk edilecek gibiydi, ve ayaklarının onları götür-
düğü her yere kaçtılar. Şehir boşaltılmıştı. Ancak
orada görece ne vardı? Ne tarafa dönseniz şun-
ları işitiyordunuz: 'Açılın, kenara çekilin, işte me-
zarlıklar cesetlerle geliyorlar!'; sekiz, hatta on ceset
üstüste yığılmış, arkalarından paçavralar içinde
bir grup insan ve ağlayan çocuklar geliyordu. Ve
onları yoksul mahallelerden geçe geçe taşıyacak-

lar, artık yardım edemeyeceklerini anladıklarında bırakacaklar, onlar da sokak ortasında ölüp gideceklerdi. Ardından cenaze arabalarıyla mezarcılar gelecek ve onları alıp götürecekti. Bize gelince, belki yaşıyorduk, ama kendimizi ölmüş sayıyorduk, sersem sersem dolaşıp duruyorduk. Sonra, ölüleri birbiri ardına bahçelerine gömmeye başladılar. Sonunda bunlar da doldu. Buralarda belki on kişiden biri veya ikisi hala yaşıyor olacaktı. Hatta başka bazı yerlerde belki de biri bile yaşamayacaktı. Görebildiğiniz yürüyen insanların bazıları hastalığı atlatmış olanlar, bazıları da hastalık taşıyanlardı. Rahipler kiliselerinde öldü. Bazıları kaçtı. Kutsal kiliseler papazsız kalacaktı ve onları böyle görmek insanın içini sıplatıyordu. Yoksul mahalleler bomboş kaldı. Ve ağustos ayından ocak ayına ölüm her yerde kol geziyordu. Sonra, ocaktan itibaren yavaşladı, fakat kendilerini avlularının içine kilitleyen ve bir ordu tarafından korunan önemli boyarlarınki dışında büyük evler de ondan kurtulama-

dı. Buraya gelince, Bükreş'te, nasıl söylemeliyim, bazen köpekler korkudan dolayı çok derine gömülmemiş cesetleri yediyse bile, ölüleri gömecek kimseler vardı. Köylerde ve ayrıca köylerin dışında hem şehir sakinleri hem de köylüler köpekler tarafından yenildi, çünkü orada onları gömecek kimse yoktu [...] Ve hastanelerde genç kız ve erkeklerin, çocukların, yaşlıların, zenginlerin, fakirlerin çıplak cesetlerinden 100'erli yığınlar oluşturacaklardı ve bu cesetlerin hepsi şişecekti. Ondan sonra büyük kuyular kazacaklar ve onları Çingene veya boyar, Yahudi veya Ermeni, hiçbir fark gözetmeksizin üst üste dolduracaklardı.

Corfus, s. 340-341.

Böyle olağanüstü bir durumda hangi milli, dini ve toplumsal farklılıklar önemsenmiştir? Vebalı şehirde “yaşayan ölü” olmak nasıl bir şeydi? Felaketler hangi açılardan insanlığı bir kenara atıyor?

Vb. İstanbul'da siyasi krizler

V-4. Koçi Bey'in anılarından, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı krizler için çözümler (yaklaşık 1630)

Bir zerre olan bu fakir kulunuz da uzun layihayı, devletin sığınağı padişah eşiğine arz etmekle acele ettim ki, alemin bozukluğu ve insanların ahvalinin değişmesi sebebinin ne olduğu ve Allahın inayeti ile ne suretle düzeleceği kısaca padişahımızın malumu olup, gittikçe şahane ve güzel eserler meydana gele...

Evvela padişah hazretlerinin malumu ola ki memleket ve millet düzeninin ve din ve devlet kaide-lerinin sağlamlaştırılmasının çaresi, sağlam, Muhammet şeriatına bağlanmaktır. Sonra alemlerin Rabb'inin bir emaneti olan reaya ve berayanın (*gayrimüslim ve müslüman halk; yani bütün yönetilenler, ç.n.*) halleriyle meşgul olup, bilgisine göre hareket eden din bilginleri ve gaza yolunda canını feda eden mücahid gaziler, haklarında padişah hazretlerinin lütufları meydana gelip, her

sınıfın iyiliği çok olanlarına hürmet edile ve kötülerine hakaretler reva görüle... Geçmişteki padişahlar ki – Allah yerlerini yüce cennet ede – her işte hükümlerine uyulacak kimseler olup, onların övülmeye değer ahlakı ve beğenilen tavırları ile hareket edile...

Umulur ki yüce saltanatın işleri fevkalade düzen bulup, devlet eski haline döne...

Ferman yüce padişah hazretlerindir.

Koçi Bey, s. 19.

16. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyıl boyunca siyasi krizlerin belirtilerini anlatan ve çareler önermeye çalışan büyük bir Osmanlı siyasi yazını külliyatı ortaya çıktı. Ancak bu tavsiyelerin çoğu “eski güzel zamanlar”a yeniden dönmeyi amaçlayan önlemler üzerine odaklanmıştı ve uygulanabilirlik olanakları düşüktü.

Koçi Bey'in tavsiyeleri krizlerin somut sebepleriyle bir ilişki kuruyor muydu, yoksa daha genel tavsiyeler miydi? Hangi tavsiyeler daha etkili olabilirdi?

V-5. Boğdan prensi Konstantin Mavrokordato'nun elçileri İstanbul'da pek çok kişiye rüşvet verme ihtiyacı hakkında tartışıyorlar (1741)

Ekselansları bizi verilen hediyeler için azarladınız, ama o hediyeleri vermeden hiçbir şeyi başaramazdık; hiç hediye vermemek doğru değil, çünkü öyle bir zamandayız ki hem büyük vezirin sarayı hem de onun etrafındakiler son derece aç gözlü ve hatta onların en önemsizleri dahil herkes yırtıcı hayvan gibi. Bir şey istediklerinde önce kibar davranıyorlar, sonra küfretmeye ve güçlerini kullanarak tehdit etmeye başlıyorlar. İmparatorluk'ta İbrahim Paşa⁷¹ 'nın dönemindeki gibi bir mutlakiyet yok, ama Birun^{*}'da büyük vezirden sonra gelen her bir yüksek rütbeli görevli bağımsız

bir vezir gibi. Ulakların başı [Çavuş Başı] büyük vezirin vekili [kethüda] kadar güçlü ve baş katib [reis] de nerdeyse aynı durumda. Büyük vezirin arkasındakiler yırtıcı hayvan gibi. Dışarıdakilere gelince; Hayati bildiğiniz gibi, onun yardımcısı Kızlar Ağası [Dar-üs'saade Ağası] ile doğrudan irtibat kurmakta hiçbir sıkıntı yaşamıyor, önceki katib [yazıcı] Ali Efendi onun yerine konuşuyor ve her şey Ali Efendi'nin ellerinde; Esad Molla müftülüğe aday, Pirizade yakın bir müşavir, Kara Halif (Halil?) Efendizade çok saygın, Amegi çok güçlü ve büyük vezire Chisrieli'nin Kızlar Ağası'na olduğundan daha yakın. Şimdilik satın alınmazlarsa eşek arısı gibi sokup ölümcül yaralar açacak olan Çavuşzade, Şakir Bey ve diğerleri gibi daha önemsizleri bir kenara bırakıyoruz.

Murgescu, s. 165-166.

Koçi Bey'in tavsiyeleri ile Boğdan elçilerinin anlattığı gerçekleri karşılaştırınız. Rüşvet rastlantısal bir şey miydi, yoksa bir sistem mi? Rüşvet vermemek bir seçenek miydi? Ne pahasına?

Vc. Savaşlar, isyanlar ve toplumsal kargaşalar

V-6. Şehirlere kaçan köylüler (1665)

Prilep Kazası'ndan Kokre ve Godjakovo köylerinin sakinleri Büyük Vezir'immin mülklerinden [has] biri olan Prilep'in voyvodası, Voyvoda İbrahim'le şeriat mahkemesine gelmişler [...] ve adı geçen köylerin özgür olduğunu ve oraya kimsenin müdahale etmemesi gerektiğini söylemişler. Diğer taraftan, beylerbeyi, sancakbeyi ve başka görevliler birçok adam ve atıyla orada kalıyorlar ve koyun, kuzu, bal, yağ gibi birçok yiyeceği bedava aldıkları yetmiyormuş gibi, bu konuda ellerinde açık bir ferman olmamasına rağmen, usulsüz vergiler (tekalif-i şakka) için de para isteyerek onları rahatsız ediyorlar. Bütün bunlardan dolayı, sözü

geçen mülkün Veprchani, Peshtani, Dunye ve Kalen köylerinin oralara çok eski zamanlarda yerleşmiş reayası 1662, 1663 ve 1664 yıllarında köylerini terkederek bizim kazanın kasaba ve köylerine yerleşmişler. Sözü geçen voyvada onların yanına gitmiş, ancak kaçak reaya geri dönmek istemediğinden, o da bir rapor yazarak, bu konuda açık bir ferman istemiş.

Bu ferman onun için yazıldı. Bundan sonra bu reaya açık bir ferman olmaksızın usulsüz vergiler istenerek rahatsız edilmesin; sözü geçen köylerden kaçan ve mülkün defterlerinde kayıtlı olan reaya eski yerlerine geri dönsün ve oralara yeniden yerleştirilsin.

Obdrani, I, s. 282-283.

⁷¹ Nevşehirli İbrahim Paşa, 1718-1730 tarihlerinde sadrazam.

* Birun, sarayda Enderundan önceki bölüm. Enderunda yetişenler yüksek devlet görevlerine atanarak buraya geçerlerdi. (ç.n)

Köylüler neden köylerinden kaçtı? Yetkililer nasıl tepki gösterdi? Tepkileri uygun muydu?

V-7. Kıbrıs'ta Boyacıoğlu Mehmet Ağa'nın isyanı (yaklaşık 1680)

[...] 1680 yılı civarında meydana geldiği anlaşılan ünlü Boyacıoğlu Mehmed Ağa'nın isyanının öyküsü. Bu öyküyü içinde bulunduğumuz yıl olan 1788'e kadar Kıbrıs'taki Fransız tüccarlarının onurlu loncasına, çok yakışır biçimde başkanlık eden değerli bir beyefendiden, Fransa Konsolosu Mösyö Benoit Astier'den ilk ağızdan dinledim [...] İşte kendi ağzından söyledikleri: Halk arasındaki söylencelerden birşeyler öğrendim, ama ayrıca her ikisi de bu adada yaklaşık seksen yıl önce meydana gelmiş ve yedi yıl sürmüş bir isyanın görgü tanıkları olan 97 yaşında ihtiyar bir Türk ile yine neredeyse aynı yaşlarda bir Rum'un ağzından mükemmel bilgiler edindim. O zaman Kıbrıs, Rodos ve diğer Ege adaları gibi Osmanlı amiralinin [*Kapudan Paşa*] yönetimi altındaydı. Saraya ödenecek yıllık vergi [*haraç*] özel bir tahsildar [*haraççı*] tarafından toplanırdı; *maişet* vergisi amiral adına toplanırdı; *nuzul* vergisi ise o subay [*amiral*] tarafından gönderilmiş olan valinin geçimine ayrılmıştı [...]

Bu vergileri toplayan Lefkoşa ağalarından bazen biri bazen diğeri rekabete girer ve çekişmeye başlardı; ondan sonra silaha sarılıp birbirlerine saldıırırlardı, ta ki Boyacıoğlu Mehmed Ağa onlar üstünde egemenlik kurup lider ilan edilene ve yedi yıl boyunca bir asi olarak direnene kadar. Mehmed Ağa saray tarafından gönderilen tahsildara belirlenen vergiyi her yıl ödüyordu ki bu vergi için tahsildarlar bugüne kadar yalvarmak zorunda kalıyorlardı ve onu kendi amaçları için saklıyorlardı. Mehmed Ağa bütün kazalara [*kadılık*] yönetici olarak kendisine sadık adamlar atadı. Saray bu Boyacıoğlu'nun bütün yalandan bağlılık tavırlarını bir kenara atıp başına buyruk davrandığını öğrenince düzeni tekrar sağlaması için Çolak Mehmet Paşa'yı yanına bir kuvvet vererek Kıbrıs'a gönderdi. Çolak Mehmet Paşa

ve yanındakileri Lefkoşa'da ağırladılar, fakat birkaç ay aradan sonra Çolak Mehmet Paşa bahsedilen Boyacıoğlu'na gücünü kabul ettirmeye çalışınca, asi onu Lefkoşa'yı terk etmeye ve Kubatoğlu'nun çiftliğine çekilmeye zorladı. Çolak Mehmed Paşa orada bir çoban gibi yaşıyordu, mevcut durumuyla ilgili hiçbir haberin saraya ulaşmaması için her türlü önlem alınmıştı. Fakat çok geçmeden haberler saraya ulaştı ve derhal Çolak Mehmed Paşa'yı serbest bıraktırmayı ve asi lideri ortadan kaldırması için Çıfıtoğlu Ahmed Paşa'ya silahlı bir kuvvetle Karaman'dan Kıbrıs'a geçmesi emredildi.

Ahmed Paşa denildiği gibi denize açıldı, Akatu'da karaya çıktı ve doğrudan Değirmenlik'e ilerleyerek mısır öğütülemesin diye değirmenleri zaptetti ve isyancıların kalesi olan Lefkoşa'nın erzakını böylelikle kesebildi. Orada iki ay kaldı. Çolak Mehmed Paşa onunla buluşmaya geldi. [...]

Ondan sonra şehir ekmeksiz kaldı. Paşa asinin kurtuluşunun kendi elinde olduğunu biliyordu, zaten hiç kimse de asiden yana olduğunu söylemeye cesaret edemiyordu ve Paşa Boyacıoğlu'na güvenli çıkış için bir geçiş izni göndererek, geri çekilmesini teklif etti. Paşa'nın şehirde gücü elde ettiğini gören asi, bir bölük güvenilir muhafızla birlikte gece şehri terk etti. Önce Lefkara'ya, sonra Lefka'ya gitti. Lefka'da Paşa'nın vekili [kahya] ona baskın yaptı, yirmisekiz adamını öldürdü, otuzikisini esir aldı. [...] Her yönden Paşa'nın birlikleri tarafından takip edilirken büyük bir gizlilik içinde Mağusa'ya ilerledi, orada kendini savunabileceğini umuyordu, ama daha o varmadan önce kalenin kapılarını kapatmışlardı ve paşanın birlikleri asinin yanında kalan az sayıdaki adamını bozguna uğrattı. Boyacıoğlu sadece altı adamıyla önce Pile'ye sonra Larnaka'ya kaçtı, Limasol'a ulaşmak istiyordu, ama Gilan'da yakalandı ve Lefkoşa'ya götürüldü. Orada Paşa onu geceleyin astı ve ertesi gün cesedi çenelerinden kancalarla canlı canlı asılmış takipçileriyle birlikte teşhir edildi. Böylece yedi yıl geçtikten sonra bu isyan sona ermiş oldu. Boyacıoğlu'nun bütün takipçileri ve bazı asi liderler yakalandı ve öldürüldü.

Cyprus under Turks, s. 32-35.

Osmanlı İmparatorluğu'nda insanlar isyan ettiğinde seçenekler neler olurdu? Onların yerinde olsaydınız siz ne yapardınız? Osmanlı İmparatorluğu'ndaki farklı isyancıların akıbetlerini karşılaştırınız. Yetkililerle pazarlık etmek ne kadar mümkündür?

V-8. Chiprovtsi isyanı hakkında Papa'ya rapor (1688)

Bulgaristan [Katolik] Başpiskoposu Joan Stefan Knezhevich ve Georgi Peyachevich hakkında şunlar anlatılmaktadır:

İmparator Leopold tarafından Hristiyan davasının mutlu sona erdirilmesi için yazılmış kişisel bir mektupla ikna edilen ve cesaretlendirilen yukarıda adı geçen başpiskopos, kuzeni Georgi Peyachevich'i General Veterani'yle buluşması için Bulgar birlikleriyle birlikte Karansebash ve Siklovar'a gönderdi. [Peyachevich] yolda Sırp ordusuna katıldı ve Ulahlarla [da birleşerek] hep birlikte Orshova'yı aldılar ve nerdeyse bütün Türklerin başını kestiler. Ancak, sözü geçen Georgi, kendi Bulgar birliklerini, dört Kopilevetz'li ve dört Chiprovetz'li asi reisini ve diğerlerini yanına alarak, Chaki'ninkilerle (hussar'lar) birlikte, Tyokyoli⁷²'nin savaş meşalesini söndürmek (ve yok etmek) istediğinde bir asker kaçağının ihanetine uğradı ve Kulovitza yakınlarında aniden başlayan kanlı muharebede binlerce Bulgar öldü ve muharebe tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Muharebeden sonra, kalan askerlerle birlikte Chiprovetz'e çekildi ve bir süre şehri Tyokyoli'ye karşı başarıyla savundu. Tyokyoli Hristiyanlığını kullanarak, onları Transilvanya'da yüksek makamlar ve mal mülk vaadiyle kandırmaya çalışsa da teslim olmak istemiyordu. Sonunda bir saldırıyla şehir düştü ve yetişen Türk ve Tatar askerlerince fethedildi. Etraftaki herşey yakılıp yıkılmış ve insanlar öldürülmüştü. Söylentilere göre, yılların birikimi olan ve uzun barış döneminde iyice artan devasa servet

100'den fazla arabayla götürülmüş. Fakat orada yaşayan Hristiyanların hiçbiri hayatı dışında hiçbir şey kurtaramadı. Yalnızca birkaçı başarabildi, o da çok güç oldu.

Spisarevska, s.201-202.

Viyana önlerindeki Osmanlı yenilgisinden (1683) sonra Habsburg orduları Buda (1686) ve Belgrad'ı (1688) işgal etti ve Güneydoğu Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyetinin çöküşünün yakın olduğu izlenimini yarattılar. Bulgaristan'da Chiprovtsi civarındaki Katolik cemaati Habsburg birliklerinin ilerlemesinden faydalanmak istedi, fakat isyan başarısız oldu ve cemaat Eflak ve Transilvanya'ya kaçanlar dışında yok edildi.

Bulgarlar neden isyan etti? Thököly ve onun Hristiyan birlikleri Bulgar ayaklanmasını neden bastırdı?

V-9. Osmanlı misillemesinden korkan Sırlar kaçıyor (1690) – Atanasije Djakon (Deacon) Sırb'in tanıklığı

Ve Sırlar gemilere bindiler [...] On binin üzerinde gemi vardı ve Tuna Nehri'nde akıntıya karşı ilerleyerek kaçıyorlardı ve İmparator'un [Habsburg imparatoru] yönetimi altında olan Buda şehrine vardılar. Ve böylece Tanrı Sırp ülkesini aldığı üç yaradan şu anda kurtardı. Davud'un şehri bu acılardan sadece birine maruz kalmıştı: önce ölüm, sonra tekrar kılıç ve suda ölüm ve esaret ve öylesine şiddetli bir açlık ki Sırp halkının köpek eti ve açlıktan ölen insanların etini yemekten başka seçeneği yoktu. Bütün bunlar benim zamanımda oldu ve gözlerim bütün Belgrad sokaklarında Sırp halkının ölü bedenlerini gördü. Köylerine ve yollarına gömülmemiş ölümler saçılmıştı. Hala hayatta olanlarda ne kılıktan ne de insan güzelliğinden

⁷² Imre Thököly, Macar asillerinin Habsburg karşıtı direnişinin lideri. 1683-1699 savaşında birlikleriyle (kurucz) birlikte Osmanlıların yanında savaştı.

bir eser kalmıştı, açlıktan kararmışlardı, yüzleri "Etiyopyalılar"ın yüzleri gibiydi ve bu şekilde öldüler ve onların onda birinden azı hayatta kalmayı başardı.

Agapova-Ilic, s. 134-135.

Chiprovtsi'deki Katolik Bulgarlar gibi 1688-1689'da Ortodoks Sırların birçoğu da Habsburglarla işbirliği yaptı. Bununla birlikte, 1690 yılında Osmanlılar bir kez daha üstünlük kazandılar ve Belgrad'ı yeniden fethettiler. Bu şartlar altında çok sayıda Ortodoks Sırp kaçtı ve önemli ayrıcalıklarla Habsburg kontrolündeki topraklara (Slovenya ve Macaristan) yerleştirildiler.

Atanasije Srbın'ın öyküsündeki İncil'e ait göndermeleri bulmaya çalışınız. Bu öyküden geriye kesin tarihsel olgu olarak ne kalıyor?

V-10. Osmanlılara karşı Boğdan ayaklanması (1711)

Ve ondan sonra Prens Dumitraşço [*Dumitraşcovoda*] yanında kalan boyarlarından toplayabildiği kadarını topladı: Başvekil [*Iogofat*] Nicolai Costin, yüksek yargıç [*vornic*] Ioan Sturdza ve yüksek yargıç lordachi Ruset ile hazineci [*vistiernic*] Ilie Catargiul. Ve onlara Rusları çağırdığını ve şu anda Rusların Zagarance'de Prut Nehri'ni geçmekte olduğunu söyledi.

Ve ondan sonra bunu duyan bütün boyarlar sevindi ve Prens'e [*voda*] neşeyle şöyle dediler: "Ekselansları yaptığınız iyi bir şey, çünkü biz Türklere gideceğinizden korkuyorduk ve eğer öyle yapsaydınız sizi terk etmeyi ve Ruslara tabi olmayı düşünüyorduk". Ve hepsi memnun olmuştu. Sadece yüksek yargıç lordachi Ruset şöyle dedi: "Rusları çağırmakta aceleci davrandınız Ekselansları. Onların gücünün gerçekte ne kadar olduğunu anlamak için beklemeliydiniz Ekselansları".

Prens Dumitraşço şu kelimelerle cevap verdi:

"Türklerin beni ele geçireceğinden korktuğum için beklemeye zaman yoktu, çünkü çoğunuz beni zaten terk etmişsiniz ve benimle aynı düşünceleri ve inancı paylaşmıyordunuz".

Ve ondan sonra Prens Dumitraşço atını sürdü ve Prut Nehri'ne Ruslarla buluşmaya gitti [...]

Ondan sonra, yağmaya alışkın Boğdanlılar, Rusları görür görmez, fitilin ateşlendiğini anladılar ve bazıları düzen içinde bazıları rastgele etrafı yağmalamaya, bazıları Yaş'ta, bazıları başka şehirlerde, bütün ülkede buldukları her yerde Türkleri kesmeye, kesmediklerini esir almaya başladılar. Türklerin paralarını, hazinelerini, atlarını, kıyafetlerini, öküzlerini, koyunlarını, ballarını ve balmumlarını ve bulabildikleri her şeylerini zorla alıyorlardı. Sokaklardaki bütün dükkanlar boşaltılmıştı, o kadar ki çocuklar bile kendi paylarını alabilmişlerdi. Ve bütün yaşlı kadınlar yeterince kuru üzüm, incir ve fıstığa sahip olmuşlardı. Ve öldürmedikleri Türkleri çıplak bir halde köle olarak Prens'e götürdüler. Arkadaşlarına ulaşabilen Türklerden bazıları onlar tarafından saklandı. Ve sonradan arkadaşları tarafından saklanan Türkler, onlara bir sığınak veren arkadaşlarının çok işine yaramıştı.

Neculce, s. 540-542.

1710-1711 Osmanlı-Rus Savaşı Güney Doğu Avrupa'daki Ortodokslar arasında büyük umutlar uyandırmıştı, 1709'da İsveç'i yenen Büyük Petro'nun (1682-1725) onları Osmanlı yönetiminden kurtaracağını düşünüyorlardı. Boğdan Prensi Dimitri Kantemir (1693; 1710-1711) Ruslara katıldı ama Stanileşti Savaşı'nda (1711) alınan nihai yenilgiye engel olamadı.

Boyarlar Prens'e tamamen sadık mıydılar, yoksa kendi siyasi planlarının peşinden mi koşuyorlardı? Bu kaynağı II-21 no'lu kaynakla karşılaştırınız.

İsyanın tepe noktasında meydana gelen Türk karşıtı şiddetin sebepleri nelerdi? Bütün Hristiyan Boğdanlılar bu şiddeti onaylıyor muydu? Yardım edenler niye yardım etmiş olabilir?

V-11. Bir Habsburg subayının Dubica Kuşatmasını anlatan günlüğü (1788)

22 Ağustos'taki Dubica Savaşı'nın devamı daha da zordu. Loudon⁷³ Dubica'yı savunanların sert direnişine şaşırıp kalmıştı, bundan dolayı şehrin yakılıp yıkılmasını emretti. Saat 11'de şehirde yangına yol açan ölümcül topçu ateşi başladı. Şehri savunanlar tarafından yangın daha yeni söndürülmüşken 24 kişi surlardaki tahta kirişler üzerine yanıcı madde dökmek amacıyla gizlice şehrin surlarına sokuldular fakat farkedildiler ve geri püskürtüldüler. Yanıcı nesnelerin atılması 23 Ağustos'ta devam etti. Yangınları söndürmeye çalışan savunucuları rahatsız etmek için güçlü top ateşi başlatıldı. Dubica Kalesi bütün 23-24 Ağustos gecesi boyunca yandı, top ateşi aralıksız devam etti. Ve ondan sonra, 25 Ağustos'ta üçer toptan oluşan iki bataryanın her biri şehrin surlarının yakınına yerleştirildi. Top ateşi şehrin girişine yoğunlaştı ve bombardıman Dubica Kalesi'nin yıkılmasına sebep oldu. Fakat o zaman bile kuşatılanlar savaşmayı bırakmadılar. Kuşatma 26 Ağustos'ta da devam etti, şehri savunanlar kalenin kalıntılarından tüfek - ve top - ateşiyle karşılık veriyorlardı. Kenti kuşatan toplar tam kapasite baraj ateşine başladılar. Ve ondan sonra sabah 8 civarı kaleden ateş kesildi. Saat 9 gibi kaleden bir kişi Avusturyalı komutanlarla konuşmaya geldi. Ateşkes talebinde bulundu ve Avusturya tarafı bunu kabul etti. Garnizondakiler adına konuşarak, şehri savunanların serbest bırakılması koşuluyla, kaleyi teslim etmeyi önerdi – Avusturya tarafı kabul etmedi, kayıtsız şartsız teslimiyet talebinde bulundu. Ondan sonra, konuşmaya gelen adam durumu kaledekilerle konuşmak üzere üç saatlik bir zaman için yalvardı ve buna izin verildi. Üç saatlik tartışmadan sonra Osmanlı komutanı [bey] sekiz refakatçi ile birlikte geldi ve kalenin resmi teslimi tamamlandı.

Dubica Kalesi'nin ya da daha iyi bir ifadeyle 'Dubica Kaya Yığını'nın sonunda üstesinden gelinmiş ve kale Avusturya ordusunun eline geçmişti.

Sljivo, s. 91-92.

⁷³ Habsburg ordusunun kumandanı.

⁷⁴ Orta Bulgaristan'da Balkan Dağları'nda bir kasaba

Osmanlılar Dubica'da iyi savaştılar mı? Öyleyse neden teslim oldular?

V-12. Arnavutluk'ta emniyetsiz yolculuk (yaklaşık 1800)

Bir an oldukça heyecanlandık. Ülkenin düzlük bir bölgesinde ilerliyorduk ki, ansızın tepeden tırnağa silahlı yarım düzine Arnavut, tahta tekerlinin arkasını çevirdi. Öncü muhafızlar dizginlerini çekti, atlarını çevirdi, tüfeklerini çıkardı ve üzengileri üzerinde doğrularak olacaklar için hazırlandı. İtiraf ederim ki, bu dağ adamları aniden ortaya çıkınca elim tabancamı koyduğum arka cebime gitti. Askerler ateş açmak için dağıldılar. Ancak, savaşçı görünmelerine rağmen, Arnavutların savaşmak gibi bir niyetleri yoktu. Onlar daha çok Türkleri korkutmaktan zevk alıyorlardı – gerçi onları pek de umursamıyorlardı. Atlarıyla yanımızdan geçerken bana gülümseyerek selam verdiler.

Fraser, s. 237-38.

19. yüzyıl başında silah taşımının çok yaygın olması Güneydoğu Avrupa'nın gelişimi için yararlı mıydı? Bu fikri savunan ve bu fikre karşı çıkan görüşler geliştiriniz.

V-13. Topal İbrahim'in Kızanlık'a saldırısı (1809)

1809 yılının Nisan ayında Kızanlık⁷⁴ kasabasına Topal İbrahim liderliğinde büyük bir haydut [dağlı] saldırısı olmuştu. Topal İbrahim kasabaya girdiğinde [...] kasabanın ayanını ve reayanın muhtarını çağırdı ve kasabanın kime ne kadar vergi verdiğini söylemelerini istedi. [...] Eğer aynı miktarda vergiyi onun için toplarlar ve İstanbul'a acilen bir ulak gönderip Sultan Mahmud'dan bundan sonraki on yıl için vergileri Topal İbrahim'in toplayacağını bildiren bir ferman rica ederlerse, kasabayı yakıp yıkmaya çağını söyledi.

[...] Fakat Topal İbrahim parayı aldıktan sonra Muhtar Stoyan Nikolov'a şöyle dedi: ' Şu anda İstanbul'da vezir olan Mustafa Bayraktar'a (gi-

decek) bu mektubu size veriyorum; eğer 40 gün içinde bana fermanı getirmezseniz, kasabayı küle çeviririm. O zamana kadar adamlarımla birlikte burada kalıp sürenin dolmasını bekleyeceğim; bu arada halkına bizi tatlılarla, tavuklarla beslemesini emretmelisin. Umarım anlamışsındır’.

[...] Verilen sürenin bittiği gün, muhtar kendisine yalan söyledi diye kızgınlıktan deliye dönen Topal İbrahim tek başına dışarı çıktı ve sokakta Hristo Tomov’u mızrakladı. Bu, kendilerini evlerine kilitlemiş olan Hristiyanların öldürülmeye başlanacağını işaretliydi.

Stambolski, s. 28-30.

19. yüzyılın başlarında bazıları vergi toplama işi de yapan birçok askeri lider, Rusya ile savaş ve İstanbul’daki yeniçeri isyanları yüzünden zayıflayan merkezi gücün etkisini kaybetmesinden faydalanarak, Osmanlı eyaletlerini kontrolleri altına almışlardı. Kuzey Bulgaristan’da böyle bir ayan olarak ortaya çıkan ve sadrazam olan (1808) Bayraktar Mustafa’nın, Topal İbrahim Kızanlık muhtarını ona göndermeden beş ay önce 1808 Kasım’ında İstanbul’da öldürülmüş olması ironik bir olaydır.

Topal İbrahim tarafından kullanılan yarı meşru soygun yöntemini açıklayınız. Neden açıkça kasabaya saldırıp, onları soymadı? Sıradan bir haydut mu yoksa siyasi ihtirasları olan bir adam mıydı? Yerel liderlerle haydutlar arasındaki farklar nelerdi?

V-14. Sofya yakınlarındaki Pirdop’ta yaşayan Bulgar öğretmen Todor’un anlatımıyla, felaketlerin üst üste gelmesi (1815-1826)

Bunu okuyan ya da dinleyen herkes zamanımızda Tanrı’nın gazabının nelere mal olduğunun farkına varsın; bu öyle bir şey ki dünya yaratıldığından beri görülmemiştir. 1814’te Tanrı bir ceza ya da veba

gönderdi doğudan batıya ve halkın yarısı öldü. Daha önce de veba salgınları olmuştu ama hiçbir zaman bu kadar fazla can almamıştı. O zamandan 1820’ye kadar lanet olası Sultan Mahmud’un⁷⁵ yönetimi sırasında Tanrı bize huzur verdi [...] Ve 1821 Mart’ında Yanya’dan Ali Paşa adında bir şeytan geldi ve Sultan’a karşı ayaklandı. Sultan onunla savaşmak için yaklaşık 500,000 kişilik bir ordu topladı fakat kalesi çok güçlü olduğu için onu yenemediler. Sultan’ın ordusu uzun zaman orada kaldı ve birçok köyü ve kasabayı yaktı ve çok sayıda Hristiyanı öldürdü. Bütün bunlar bir *kile*⁷⁶ onun fiyatının 60 kuruşa yükselmesine sebep oldu. Bu yoksul insanlar arasında korkunç bir kıtlığa neden oldu. Bundan sonra 25 Mart’ta Eflak’tan başka bir şeytan geldi – Vlah Bey⁷⁷, bir ordu topladı ve isyan çıkardı ve köyleri yağmalamaya başladı. Ondan sonra Avrupa Türkiyesi’nin [Rumeli] her yerinden ordular onunla savaşmaya geldi; çok savaştılar. Ve Tuna boyundaki birçok köyü yaktılar ve insanları esir alıp öldürdüler.

Ondan sonra lanet olası Sultan bir emir verdi ve Patrik Grigoriy Nepitash, ayın sırasında kilisenin dışına sürüklendi ve Paskalya Bayramı’nın ikinci günü asıldı. O gün birçok insan öldü, bazıları asıldı, diğerleri katledildi: 21 piskopos ve piskopos yardımcısı, keşişler, papazlar, yardımcı papazlar. Daha sonra Hristiyanları öldürmeye başladılar. Kaç Hristiyan öldürüldüğünü sadece Tanrı bilir; az sayıda Bulgar, çok sayıda Rum ve Arnavut vardı – hepsi İstanbul’da öldürüldü. Ve kadınlar ve çocuklar denizde boğuldu. Daha sonra ordu, İstanbul dışına çıktı ve Mora’ya gitti, orada köylerde birçok insan öldürdüler. Mora vatandaşları denize kaçmaya çalıştılar ve bir adada barikat kurarak kendilerini savundular, fakat bir çoğu [...] orada öldürüldü.

Georgieva, Tzanev, s. 356-357.

Pirdop’tan Todor’un erken 19. yüzyılın çeşitli felaketleri hakkındaki açıklamasını değerlendiriniz. Bu açıklamaya katılıyor musunuz?

⁷⁵ II. Mahmud (1808-1839)

⁷⁶ Bölgesel olarak 25-400 litre arasında değişen Osmanlı hacim ölçüsü.

⁷⁷ Kelime anlamı “Eflak Prensi”; önceki Eflak Prensi’nin oğlu olan ve Türklere karşı çıkarılan Yunan isyanına liderlik eden Alexander Ipsilanti ile mi yoksa 1821’deki Eflak isyanının lideri Tudor Vladimirescu (1780-1821) ile mi ilişkili olduğu belirsizdir.

Kaynakça

■ Marija Agapova-Ilic, *Iustrovana istorija Beograda* [Resimli Belgrad Tarihi], Belgrad 2002.

■ Metin And, *Turkish Miniature Painting. Sixty-eight Miniatures in full colour and one hundred and seven black and white illustrations* [Türk Minyatür Resmi, Altmış sekiz renkli Minyatür ve yüz yedi siyah beyaz resim], 4th basım, İstanbul 1987.

■ Ivo Andric, *The Development of Spiritual Life in Bosnia under the Influence of Turkish Rule* [Türk Yönetimi Etkisi Altında Bosna'da Manevi Yaşamın Gelişimi], Durham ve Londra 1990.

■ Ch.A. Antoniadı, *Archeio Eggrafon Skyrou* [Skyros Adası Belgeleri Arşivi], Atina 1990.

■ Spyros Asdrachas (yay.haz.), *H oikonomiki domi ton valkanikon choron sta chronia tis othomanikis kyriarchias* [Osmanlı Egemenliğinde Balkan Ülkelerinin Ekonomik Yapısı, 15-19. Yüzyıllar], Atina 1979.

■ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman* (yay.haz. Nihal Atsız), *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1945.

■ Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi. Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980.

■ Mula Mustafa Sevki Baseskija, *Ljetopis (1746-1804)* [Vakayiname (1746-1804)], Saraybosna 1968.

■ Gustav Bayerle, *Pashas, Beys and Efendis: a historical dictionary of titles and terms in the Ottoman Empire* [Paşalar, Beyler ve Efendiler: Osmanlı İmparatorluğunda Ünvanlar ve Terimler Tarihsel Sözlüğü], İstanbul 1997.

■ N. A. Bees, *Bibliographische Notizen und Nachrichten*, "Byzantinisch-Neugriechische Jahrbucher", 70 (1928-1929), ss.526-528.

■ BOA, CA3126 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tasnifi, Adliye 3126).

■ Fra Bono Benic, *Ljetopis Sutjeskog samostana* [Stjeska Manastırı Vakayinamesi], Saraybosna 1979.

■ Nicolaus H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship. According to the Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik* [Dubrovnik Devlet Arşivlerinde mevcut III.Murad (1575-1595) fermanlarına göre Türk-Ragusa İlişkileri], Lahey - Paris 1967.

■ Rudjer Boskovic, *Dnevnik putovanja iz Carigrada u Poljsku* [İstanbul'dan Polonya'ya Seyahat Günlüğü], Zagreb 1951.

■ Lord Broughton, *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 and 1810* [1809 ve 1810'da Arnavutluk ve Türkiye'nin Diğer Eyaletlerinde Seyahat], Londra 1855.

■ *Bulgarska Istoricheska Biblioteka* [Bulgar Tarihi Kütüphanesi], IV, Sofya 1931.

■ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei* [Moldavya'nın Tasviri], Bükreş 1973.

■ Dimitrie Cantemir, *Opere complete* [Bütün Eserleri] (yay.haz. Virgil Candea), VIII/II, Bükreş 1987.

■ *Calatori straini despre ta rile romane* [Romanya toprakları hakkında yabancı gezginler], I-IX, Bükreş 1968-1997.

■ Celalzade Mustafa, *Selim-name* (yay.haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990.

■ *Constitutiile Aprobate ale Transilvaniei* [*Transilvanya'nın Onaylanmış Anayasaları*], Cluj 1997.

■ Ilie Corfus, *Cronica mestesugarului Ioan Dobrescu* [*Zanaatkar Ioan Dobrescu'nun Vakayinamesi*], "Studii si articole de istorie", VIII, 1966.

■ Yıldırım Dursun, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara 1976.

■ G. Elezovic, *Turski izvori za istoriju Jugoslovena* [*Yugoslavların tarihi için Türkçe kaynaklar*], Belgrad 1932.

■ Evlija Celebi, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama* [*Seyahat Notları. Yugoslav ülkeleri hakkında bölümler*], Saraybosna 1996.

■ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* (yay.haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), cilt V, İstanbul 2001.

■ Foster John Fraser, *Pictures from the Balkans* [*Balkanlardan Resimler*], New York 1906.

■ Tahsin Gemil, *Relatiile Tarilor Romane cu Poarta Otomana in documente turcesti (1601-1712)* [*Türkçe Belgelerde Romanya Topraklarının Osmanlı Sarayı ile ilişkileri (1601-1712)*], Bükreş 1984.

■ Tsv. Georgieva, V. Kitanov, *Documenti za istorijata na bulgarskija narod prez 15-17 Vek* [*15.-17. yüzyıllarda Bulgar Tarihinin Belgeleri*], 1, Blagoevgrad 1991.

■ Tsv. Georgieva, D. Tzanev (yay.haz.), *Hristomatija po Bulgarska Istoriya* [*Bulgar Tarihinin Okuma Parçaları Derlemesi*], cilt. 3, Plevne 1982.

■ Ferdo Gestrin, Milko Kos, Vasilij Melik, *Zgodovinska citanka za 6. razred osnovnih sol*, Ljubljana 1971.

■ G. Giannoulis, *Codikas Trikkis* [Trikki Kodeksi], Atina 1980.

■ Vedran Gliga, *Govori protiv Turaka* [*Osmanlı Karşısı Konuşmalar*], Split 1983.

■ Güvahi, *Pendname* [*Nasihat Kitabı*] (yay.haz. M. Hengirmen), Ankara 1983.

■ Klara Hegyi, Vera Zimanyi, *The Ottoman Empire in Europe* [*Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu*], Budapeşte 1989.

■ Hezarfen Huseyin Efendi, *Telhisü'l Beyan fi Kavanin-i al-i Osman*, (yay.haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998.

■ Frederic Hitzel (yay.haz.), *Enfants de langue et Drogmans* [*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*], İstanbul 1995.

■ Colin Imber, *Ebu's-Su'ud: The Islamic Legal Tradition* [*Ebussuud: İslami Hukuk Geleneği*], Stanford 1997.

■ Halil İnalcık, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600* [*Osmanlı İmparatorluğu. Klasik Çağ 1300-1600*], Londra 1973.

■ Halil İnalcık (yay.haz.), *Hicri 835 Tarihli Suret-i DeFTER-i Sancak-i Arvanid*, 2. baskı, Ankara 1987.

■ *Istoria tou Ellinikou Ethnous* [*Yunan Milletinin Tarihi*], c.11-12, Atina 1975.

■ Ronald C. Jennings, *The Judicial Registers (Şer'i Mahkeme Sicilleri) of Kayseri (1590-1630) as a Source for Ottoman History* (yayınlanmamış doktora tezi, 1972, University of California, Los Angeles; University Microfilms, Ann Arbor, Michigan).

■ Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World* [Osmanlı Kıbrısında ve Akdeniz Dünyasında Hristiyanlar ve Müslümanlar], 1571-1640, New York - Londra 1993.

■ David Jones, *A complete history of the Turks* [Türklerin Bütün bir Tarihi], Londra 1719.

■ Esther Juhasz (ed.), *Sephardi Jews in the Ottoman Empire. Aspects of Material Culture* [Osmanlı İmparatorluğunda Sefarad Yahudileri. Maddi Kültürün Değişik Yönleri], Kudüs 1990.

■ Ahmet Kal'a (yay.haz.), *İstanbul Ahkam Defterleri. Istanbul Finans Tarihi I (1742-1787)*, İstanbul 1998.

■ Koçi Bey Risalesi, (yay.haz. Ali Kemal Aksüt), İstanbul 1939.

■ Ioannis Koliopoulos, Ioannis Chassiotis (yay. haz.), *H neoteri kai synchroni Makedonia* [Modern ve Çağdaş Makedonya], cilt.1, Atina-Selanik, tarihsiz.

■ Benedikt Kuripesic, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530* [Bosna, Sırbistan, Bulgaristan ve Rumeli'de Bir Yolculuk 1530], Saraybosna 1950.

■ Le voyage d'Outremer, de Bertrandon de la Broquiere, Belgrad 1950.

■ Bernard Lewis (ed.), *The World of Islam. Faith, People, Culture* [İslam Dünyası. İnanç, İnsanlar, Kültür] Londra 1997.

■ Siz Harry Luke, *Cyprus under the Turks, 1571-1878* [Türklerin Yönetiminde Kıbrıs] Londra 1969 (ilk basım: 1921).

■ Makarios Melissenos (Melissourgos), *The chronicle of the siege of Constantinople April 2 to May 29 1453* [İstanbul Kuşatması Vakayinamesi 2 Nisan'dan 29 Mayıs'a] Kitap III, 3-13 dahil,

Chronicon Maior, The fall of the Byzantine Empire. A Chronicle by George Sphrantzes 1401-1477 [Bizans İmparatorluğu'nun Çöküşü. George Sprantzes Vakayinamesi] içinde. çeviren: Marios Philippides, Amherst 1980.

■ I. Menounos, *Kosma tou Aitolou. Didaches kai viografia* [Cosmas Aetolos, Öğretileri ve Biyografisi], Atina 1980.

■ Konstantin Mihailovic iz Ostrovice, *Janicareve uspomene Hi turska hronika* [Yeniçerinin Anıları ya da Türkçe Vakayiname] (yay.haz. Dorde Zivanovic), Belgrad 1966.

■ Andjelko Mijatovic, *Uskoci i krajisnici* [Uskoklar ve Sınır Alayları], Zagreb 1974.

■ Andjelko Mijatovic, *Zrinsko-Frankopanska urota* [Zrinski ve Frankopan Komplosu], Zagreb 1999.

■ Vesna Miovic-Peric, *Na razmedju* [Bölücü Hat Üzerinde], Ragusa 1997.

■ *Adventures of Baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz. What he saw in the Turkish metropolis, Constantinople- experienced in his captivity- and after his happy return to his country, committed to writing in the year of our Lord 1599* [Mitrowitz'li Baron Wenceslas Wratislaw'ın Serüvenleri. Türk başkenti İstanbul'da gördükleri- tutsaklığında yaşadıkları- ve ülkesine mutlulukla döndükten sonra Efendimiz'in hükümdarlığı sırasında yazdıkları 1599]. Orjinal Bohemya dilinden çeviren: A. H. Wratislaw, Londra, Bell & Daldy, 1862; Yunanca tercüme: *Konstantinoupolis kata ton 16o aiona (1591-1596)*, çev. Ioannis Ep. Dryskos, Atina 1920.

■ Lady Mary Wortley Montagu, *The Turkish Embassy Letters* [Türkiye Elçilik Mektupları] (yay. haz. Anita Desai & Malcom Jack), Londra 1994.

■ Bogdan Murgescu (yay.haz.), *Istoria Romaniei in texte* [Metinlerde Romanya Tarihi], Bükreş 2001.

■ Ioan Neculce, *Opere. Letopisetul Tarii Moldovei si O sama de cuvinte* [Eserler. Moldavya Vakayınamesi ve Birkaç Deyiş] (yay.haz. Gabriel Strempel), Bükreş 1982.

■ Mehmet Neşri, *Kitab-i Cihannuma* [Dünya Tarihi Hakkında Bir Pencere] (yay.haz. F.R. Unat & M.A.Köymen), Ankara 1957.

■ Nicolas de Nicolay, *Dans l'empire de Soliman le Magnifique* [Muhteşem Süleyman İmparatorluğu'nda] (yay.haz. Marie-Christine Gomez-Geraud, Stefanos Yerasimos), Paris 1989.

■ Odbrani tekstovi za istorijata na makedonskiot narod [Makedonya Halkının Tarihi İçin Seçilmiş Metinler], I-II, Üsküp 1975.

■ Osmanski Izvori za Isljamizatzionnite Protzesi na Balkanite [Balkanlarda İslamlaştırma Süreçleri İçin Osmanlı Kaynakları] (yay.haz. Eugeni Radushev et alia), Sofya 1990.

■ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, (ed. Bekir Sıtkı Baykal), cilt II, Ankara 1992.

■ A. Philippidis-Braat, *La captivite de Palamas chez les Turcs: Dossier et commentaire*, "Travaux et memoires", 7 (1979), s.109-222.

■ Radovan Samardzic, *Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika XVI-XVII vek* [XVI-XVII. yüzyıllara ait Fransız evraklarında Belgrad ve Sırbistan], Belgrad 1961.

■ Hans Schiltberger, *Travel Notes* [Seyahat Notları], Sofya 1971.

■ *The Serbian Epic Ballads. An Anthology* [Sırp Kahramanlık Şarkıları. Bir Antoloji]. İngilizceye çeviren: Geoffrey N. W. Locke, Belgrad 1996.

■ Stanford J. Shaw, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic* [Osmanlı

İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Yahudileri] Houndmills 1991.

■ Galib Slijivo, *Bosna i Hercegovina 1788-1812* [Bosna ve Hersek 1788-1812], Banja Luka 1992.

■ George Sphrantzes, *The fall of the Byzantine Empire (Chronicon Minus)*, içinde, *The fall of the Byzantine Empire. A Chronicle by George Sphrantzes 1401-1477*. Çeviren: Marios Philippides, Amherst 1980.

■ Y. D. Spisarevska, *Chiprovskoto vastanie I Evropejskijat svjat* [Chiprovski İsyanı ve Avrupa Dünyası], Sofya 1988.

■ Hristo Stambolski, *Avtobiografija. Dnevnitzi. Spomeni* [Otobiyografi. Günlükler. Anılar], Sofya 1972.

■ Bernard Stulli, *Zidovi u Dubrovniku* [Ragusa'daki Yahudiler], Zagreb 1989.

■ *Synaxaristis Neomartyron* [Yeni-şehitlerin Biyografilerinin Koleksiyonu], Selanik 1984.

■ Şemdanizade Süleyman Efendi, *Tarih-i mür'it-tevarih*, (yay.haz. Münir Aktepe), İstanbul 1978.

■ Taylesanizade Hafız Abdullah Efendi Tarihi. *İstanbul'un uzun Dört Yılı (1785-1789)*, (yay.haz. Feridun Emecan), İstanbul 2003.

■ Sture Theolin, *The Swedish Palace in Istanbul* [İstanbul'da İsveç Sarayı] İstanbul 2000.

■ Maria Todorova, *Podbrani Izvori za Istorijata na Balkanskite Narodi XV - XIX vek* [15-19. yüzyıl Balkan Halkları Tarihinin Kaynaklar Koleksiyonu], Sofya 1977.

■ *Turski Izvori za Istorijata na Pravoto v Bulgaskite Zemi* [Bulgar Topraklarında Hukuk Tarihinin Türkçe Kaynakları] (ed. Bistra Tzvetkova), cilt.2, Sofya 1971.

■ Cyryla Vazvazova-Karateodorova (yay.haz.), *Nepresahvashti Izvori. Documentalni Materiali za Istorijata na Plovdiv i Plovdivsko* [Asla Yanılmayan Kaynaklar. Filibe ve Filibe Bölgesi Tarihini İlgilendiren Kaynaklar], Filibe 1975.

■ P. Zerlentou, *Systasis tou Koinou ton Mykonion* [Mikonos Cemaati Anayasası], Hermoupolis 1924.

Haritalar İçin Kaynakça

Harita 2: *The Periodical Historical Atlas of Europe*, Christos Nussli 2002, www.euratlas.com

Koordinatörler

Genel Koordinatör

Christina Koulouri, CDRSEE Tarih Eğitimi Komitesi Başkanı ve Peloponnese Üniversitesi'nde Modern Tarih Profesörü. 1962'de Atina'da doğan Koulouri, doktorasını Ocak 1990'da Paris I-Panthéon Sorbonne'da tamamladı. Tarihsel araştırmaları ve yayınları 1994'te "Nicolas Svoronos" ödülüne layık görüldü. Avrupa Konseyi'nin "20. yüzyıl Avrupa Tarihini Öğrenme ve Öğretme" projesinde (1996-2000), proje grubunun bir üyesi olarak yer aldı. Yunan ortaokul ve lise tarih ders kitaplarının onaylanması için oluşturulan bilimsel komitelerde yer aldı. Ders kitaplarının tarihi ve Yunan Olimpiyat Komitesi'nin tarihi ile ilgili projelerde koordinatörlük yaptı. Tarih öğretimi, tarih yazımının tarihi, ders kitapları, ulusal hafıza, ulusal kimlik ve spor tarihi üzerine kitapları ve makaleleri bulunmaktadır. Başlıca yayınları: *Dimensions ideologiques de l'historicite en Grece (1834-1914)*. Les manuels sco-laires d'histoire et de geographie, Frankfurt, Peter Lang, 1991; *Sport et societe bourgeoise. Les associations sportives en Grece 1870-1922*, Paris, L'Harmattan, 2000; *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*, Selanik, CDRSEE, 2002 (editör); *Athens, Olympic City, 1896-1906*, Atina, IOA, 2004 (editör).

Çalışma Kitabı 1 – Osmanlı İmparatorluğu

Halil Berktaş, tarihçi, halen Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde profesör ve program sorumlusu. 1947'de doğdu. Lisansını ekonomi alanında Yale Üniversitesi'nde (1968), doktorasını tarih alanında Birmingham Üniversitesi'nde tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi'nde, Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde ve İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi'nde çalıştı. Bazı yabancı üniversitelere ziyaretlerde bulundu: British Council Bursu, Wolfson College, Cambridge Spring 1990; Fulbright Bursu, Harvard, 1997 (Avrupa Çalışmaları Merkezi ve Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'ne bağlı olarak); NEXUS Senior Fellow, Center for Advanced Studies, Sofya (Bulgaristan), 2002-2003. CDRSEE Tarih Eğitimi Komitesi'nin (Selanik, Yunanistan) başkan yardımcısıdır; Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin (Türkiye) kurucu üyesi ve eski başkan yardımcısıdır. Ayrıca aşağıdaki yayınların yazı işleri danışma kurullarının üyesidir: Journal of Peasant Studies, Journal of Agrarian Change, Journal of Southeast European and Black Sea Studies. Başlıca yayınları: "Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü"; "Kabileden Feodalizme", "Bir Dönem Kapanırken", "New approaches to State and Peasant in Ottoman History (1991, editörlüğünü Suraiya Faroqhi ile birlikte yaptı). Halen ilgilenmekte olduğu araştırma alanları: tarihyazımı, Balkan milliyetçiliklerine karşılaştırmalı yaklaşımlar, erken 20. yüzyılın ulus inşası travmaları ve etnik temizlikleri ortasında Türk milli hafızasının ilk kez oluşturulması ve Kemalist yeniden tanımı

Bogdan Murgescu, 1963'te Bükreş'te doğdu. Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi'nde profesör olarak çalışmakta; Berlin'deki Alexander von Humboldt Vakfı'nın Roman Herzog akademik üyesi oldu (1998-2000), Pittsburg Üniversitesi'nde (2002) ve Budapeşte'deki Orta Avrupa Üniversitesi'nde (Central European University) (2004) Misafir Profesör olarak derslere girdi. Ayrıca, Romanya Tarih Araştırmaları Topluluğu'nun ulusal başkan yardımcısı ve Bükreş Şubesi başkanı ISTORIA MEA –EUSTORY adlı tarih araştırması yarışmasının ulusal koordinatörü ve EUSTORY ağının Yönetim Kurulu üyesidir. Romanya tarihi, Osmanlı-Romanya ilişkileri, 15-20. yüzyıllar ekonomik ve toplumsal tarihi ve günümüz tarih yazımı üzerine çok sayıda akademik çalışması ve kitabı yayınlanmıştır. Ayrıca aralarında *Romania and Europe: Modernisation as Temptation, Modernisation as Threat* (Bükreş 2000) ve *Istoria Romaniei in texte* [Metinlerde Romanya Tarihi] (Bükreş 2001)'nin de bulunduğu 5 cildi koordine etti.

Çalışma Kitabı 2 – Güneydoğu Avrupa’da Uluslar ve Devletler

Mirela-Luminita Murgescu Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi’nde doçent olarak çalışmakta. Ayrıca Bükreş’teki Tarihsel, Ekonomik ve Toplumsal Çalışmalar Merkezi’nin idari yöneticisi ve Selanik’teki Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi Eğitim Komitesi’nin üyesi. Ders kitabı analizi, eğitim tarihi, tarihyazımı, tarihi kültür ve milliyetçilik gibi alanlarda birçok uluslararası projeye katıldı. Andrew F. Mellon Vakfı, Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), Maison des Sciences de l’Homme’ ve Avrupa Bilim Vakfı’nın üyesi oldu. Çok sayıda akademik çalışma ve kitap bölümünün yanı sıra dört cildi yayına hazırladı ve ayrıca şu eserleri yayınlandı: *Intre "bunul creştin" și "bravul roman"* ["İyi Hristiyan" ve "Cesur Romanyalı" Arasında] ve *Rolul Școlii primare in construirea identității nationale românești* (1831-1878) [Romanyalı Ulusal Kimliğinin Oluşturulmasında İlkokulun Rolü] (Yaş, 1999) ve *Istoria din ghiozdan. Memorie și manuale școlare in Romania anilor 1990* [Okul Çantasında Tarih.1990’larda Romanya’da Bellek ve Okul Kitapları] (Bükreş, 2004) yayınladı.

Çalışma Kitabı 3 - Balkan Savaşları

Valery Kamenov Kolev, 1960’ta Plovdiv, Bulgaristan’da doğdu. 1986’da Sofya Üniversitesi’nin tarih ve İngilizce bölümlerinde master dereceleri aldı. 1988’den beri Sofya Üniversitesi’nde, 1999’dan beri Sofya’daki Güzel Sanatlar Ulusal Akademisi’nde Modern Bulgar Tarihi (1878-1944) öğretmektedir. Doktorasını 2001 yılında tarih alanında tamamladı. (1994’ten beri) "Minalo" tarih dergisinin Yayın Kurulu üyesi. Eğitim ve Bilim Bakanlığı’nda tarih ve vatandaşlık eğitimi müfredat komitelerinin bir üyesi. 10. sınıflar için yazılmış bir tarih ders kitabının yazarlarından biri. Başlıca ilgi alanları: devlet ve yerel yönetim, siyasi ve toplumsal yaşam ve dış politika.

Çalışma Kitabı 4 – İkinci Dünya Savaşı

Kresimir Erdelja, 1968’de Zagreb’de doğdu. Zagreb Üniversitesi’nde tarih ve coğrafya okudu. Üniversiteden "Bağımsız Hırvatistan Devleti’nin Yazarlar ve Edebiyat’la İlişkisi" başlıklı teziyle mezun oldu. Esas ilgi alanı 20. yüzyıl tarihidir. Tarih ders kitabı yazımıyla uğraştı. İlköğretim 7. sınıflar için bir tarih ders kitabının, lise 1. sınıflar için bir metinler derlemesinin yazarıdır.

Katkıda Bulunanlar

Bora Boro BRONZA,

Tarih araştırmacısı, Banja Luka, Bosna-Hersek.

Helian DEMIRI,

Aleksander Xhuvani Üniversitesi öğretim görevlisi, Arnavutluk.

Ljupka HRISTOVA,

Tarih öğretmeni, Makedonya Cumhuriyeti.

Nikola JORDANOVSKI,

Toplumsal Araştırmalar Yüksek Lisans Okulu'nda doktora adayı, Varşova, Makedonya Sabık Yugoslav Cumhuriyeti'nde doğdu .

Niyazi Mustafa KIZILYÜREK,

Kıbrıs Üniversitesi'nde Doçent, Türk Çalışmaları Bölümü.

Angelos KYRIAKOUDIS,

Tarih öğretmeni, Kıbrıs.

Bogdan Florin POPOVICI,

Ulusal Arşivler Brasov Eyaleti Bölümü, Bükreş Tarih Enstitüsü'nde doktora adayı, Romanya.

Bozo REPE,

Ljubljana Üniversitesi Tarih Bölümü profesörü, Slovenya.

Milan RISTOVIC,

Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi Profesörü ve Sosyal Tarih Derneği başkanı, Sırbistan-Karadağ

Araks SAHINER,

Tarih alanında doktora, MEF Okulları Sosyal Bilimler Bölümü Başkanı, Türkiye.

Andrei SORA,

Tarih dergilerinin editörü, Bükreş, Romanya.

Vladimir Georgiev STANEV,

Sofya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora adayı ve Sofya'da Matematik Okulu'nda tarih öğretmeni, Bulgaristan

Igor STOJAKOVIC,

Tarih öğretmeni ve ilkokul tarih kitaplarının ortak yazarı, Zagreb, Hırvatistan.

Lina VENTURA,

Peleponnese Üniversitesi, Toplumsal ve Eğitimsel Politika Bölümü'nde doçent, Yunanistan

CDRSEE çalışanları

Program Yöneticisi

Sheila Cannon CDRSEE’de Program Yöneticisi’dir. CDRSEE’de beş yıl çalıştı, bütün proje etkinliklerinin uygulamasını ve geliştirilmesini denetledi ve Merkez’in stratejik planlamalarına, fon bulmasına ve halkla ilişkilerine katkıda bulundu. Başış yazımında çok tecrübe sahibidir, çok sayıda uluslararası konferansta CDRSEE’yi temsil etmiş, proje takımlarına liderlik etmiş ve Güneydoğu Avrupa’daki sivil toplum çalışmaları üzerine çeşitli makaleler yazmıştır. CDRSEE’de üç yıllığına Proje Yöneticisi olarak çalıştı ve Genç Parlamenterler Projesi’nde bir yıl boyunca Proje Koordinatörü olarak görev yaptı. Lisans eğitimini Antik Yunanca alanında New York’taki Vassar Üniversitesi’nde 1996 yılında tamamladı. Aix-en-Provence Üniversitesi ve Bristol Üniversitesi’nde Fransız ve İngiliz dili ve edebiyatı çalıştı. Yunanistan’da arkeolojik kazılara katıldı ve ikinci dil olarak İngilizce öğretti. Sheila, Brighton-İngiltere’de dünyaya gelmiş bir İrlanda vatandaşıdır. Boston ve New York’ta yaşamıştır.

Proje Koordinatörü

Maria Mylona Ekim 2003’ten beri CDRSEE’de Tarih Çalışma Kitapları proje koordinatörlüğü yapmaktadır ve Nisan 2003’ten beri Merkez’in programlarına dahil olmuştur. 2000 yılında, İngiltere Reading Üniversitesi’nden Uluslararası İlişkiler alanında master derecesi ve 1999’da Yunanistan’daki Selanik Amerikan Üniversitesi’nden İşletme alanında lisans derecesi aldı. Şu anda Avrupa Uygarlığı Çalışmaları alanında ikinci bir lisans derecesi almak için okuyor. Master tezinde eski Yugoslavya, özellikle Bosna-Hersek’teki barışı koruma çabaları üzerine çalıştı. Maria hem Yunanistan hem de İngiltere’de mesleki tecrübeye sahiptir ve diğer Avrupalı sivil toplum kuruluşlarıyla aktif çalışmaları olmuştur. Anadili Yunancadır ve İngilizce, İspanyolca ve İtalyanca’yı akıcı biçimde konuşabilir.

Tarih Öğretmenleri Listesi

Kresimir Alajbeg, Zagreb

Arzu Aydın, İstanbul

Marilena Bercea, Bükreş

Hristo Berov, Sofya

Radu Cerkez, Bükreş

Emina Dautovic, Belgrad

Bojana Dujkovic, Banja Luka

Irena Lilkova Garkova, Filibe

Entela Jorgii, Tiran

Alma Kasaruho, Tiran

Hayrettin Kaya, İstanbul

Yordanka Hristova Karageurova, Sofya

Snjezana Koren, Zagreb

Davor Koznjak, Zagreb

Eliza Kyriakou, Lefkoşe

Angelos Kyriakoudes, Limasol

Maria Kyriazi, Selanik

Anastasia Kyrkini-Koutoula, Atina

Margita Madunic, Zagreb

Codruta Matei, Bükreş

Valentina Maver, Lubliyan

Mire Mladenovski, Üsküp

Nada Molerovik, Üsküp

Sorin Oane, Ramnicu - Valcea

Nüket Eren, İstanbul

Valentin Maxim Oros, Cluj

Mutlu Öztürk, İstanbul

Adrian Papajani, Tiran

Maria Philipidou, Baf

Nicu Pohoata, Bükreş

Jelka Razpotnik, Lubliyan

Vassiliki Sakka, Atina

Ljupka Smilanovska, Üsküp

Nevenka Sres, Lubliyan

Angela Toader, Bükreş

Elvan Tongal, İstanbul

Fatmiroshe Xhemali, Tiran

Nenad Zarkovic, Belgrad

Maria Zografaki, İskeçe

OSMANLI İMPARATORLUĞU, YAKLAŞIK 1600

FRANCE	Bağımsız devlet	Solya ■	Şehir	c.	Kontluk	Not: Bütün Osmanlı eyaletleri büyük harfle yazılmıştır. Bağımlı devletler için çevrelerindeki renkler bağımlı oldukları devleti gösterir.
Lebanon	Bağımlı devlet	Mantova □	Şehir Devleti	d.	Düklük	
HUNGARY	Devlet idari bölümü	Monferrat □	Bağımlı şehir devleti	gd	Büyük Düklük	
EYALET	Eyalet	Spoletto □	Şehir eyaleti	K.	Krallık	
Banu Sellab	Halk	S. Saruhan	Saruhan	E.	Eyalet	

